

**DIE KIND IN 'N MILITÊRE-HOË-RISIKO GEBIED:
'n Vergelykende Psigologiese Onderzoek**

Gloudina Maria Lochner, Hons. B.A.

Verhandeling goedgekeur vir die graad Magister Artium
in Psigologie in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte
van die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys

Studieleier: Dr. G.P. Louw

Potchefstroom

1989

DANKBETUIGING

My dank en waardering aan:

- ons Hemelse Vader, sonder wie se hulp ek hierdie werk nooit sou kon voltooi het nie;
- dr. G.P. Louw, vir sy hulp en leiding;
- die Statistiese Konsultasiediens van die P.U. vir CHO, vir die verwerking van die data;
- die proefpersone, vir hulle vrywillige samewerking;
- my man, vir sy aanmoediging, hulp en ondersteuning - aan wie ek ook hierdie werk opdra; en
- Anmag Uitgewers, vir die tipografiese uitleg en afronding van die verhandeling;

INHOUD

HOOFTUK 1 : DOELSTELLINGS EN LITERATUUROORSIG	1
1.1 DOELSTELLINGS	1
1.2 PROBLEEMSTELLING EN HIPOTEESES	3
1.3 LITERATUUROORSIG	4
1.3.1 Begripsomskrywing	4
1.3.1.1 Hoë-risiko gebied	4
1.3.1.2 Lae-risiko gebied	4
1.3.1.3 Guerrilla-stryd	4
1.3.1.4 Terrorisme	5
1.3.1.5 Suidwesbevolkingsgroepe	5
1.3.2 Eienskappe kenmerkend van 'n hoë-risiko gebied	6
1.3.2.1 Psigo-geografiese effekte	6
1.3.2.2 Sosiale eienskappe	8
1.3.2.3 Ekonomiese eienskappe	8
1.3.3 Die oorlogvoering in die noorde van Suidwes-Afrika: 'n oorsig	10
1.3.3.1 Inleiding	10
1.3.3.2 Guerrilla-stryd	10
1.3.3.3 Groepsbetrokkenheid	11

1.3.3.4	Duur van die guerrilla-stryd	13
1.3.3.5	Menings oor die Suidwes-Afrika oorlogsituasie	13
1.3.4	Die negatiewe psigologiese invloede van terreur	14
1.3.4.1	Inleiding	14
1.3.4.2	Intimidasie en indoktrinasie	15
1.3.4.3	Vryheid en inperking	16
1.3.4.4	Abnormale lewensomstandighede: psigiese adaptasie en desensitasie	17
1.3.4.5	Ouerafwesigheid	19
	□ Invloed van vaderafwesigheid op seuns	22
	□ Skeiding, afwesigheid van die vader en stres	24
1.3.4.6	Vervroegde selfstandigheid en verantwoordelikheid by die kind	25
1.3.4.7	Psigopatologie en aanpassingsproblematiek	26
	□ Wanaanpassing	29
	□ Verhuising	32
	■ Die kind se konsep van huis	33
	■ Negatiewe aspekte van verhuising	33
	■ Positiewe aspekte van verhuising	34
	■ Opsomming	34
	□ Misdaad	34
	■ Inleiding	34
	■ Statistiek	35
	■ Geslagsverskille	36

■ Tipes misdade	37
■ Oorsake van misdaad	37
□ Angs	39
■ Inleiding	40
■ Menings, definisies en tipes angs	40
■ Die verskil tussen angs, vrees, angsneurose en stres	42
■ Die manifestasie van angs	46
■ Angs en verdedigingsmeganismes by kinders	46
1.3.5 Samevatting	47
HOOFSTUK 2 : METODE VAN ONDERSOEK	48
2.1 DIE VERGELYKENDE METODE	48
2.2 PROEFPERSONE	49
2.2.1 Kriteria	49
2.2.2 Seleksie van gebied	49
2.2.3 Beplanning	49
2.2.4 Identifikasie van proefpersone en resultate	50
2.3 MEETINSTRUMENTE	50
2.3.1 Die Nuwe Suid-Afrikaanse Groepstoets (NSAG)	51
2.3.1.1 Agtergrond	51
2.3.1.2 Doel	51
2.3.1.3 Beskrywing	51
2.3.1.4 Toepassing	53

2.3.1.5	Nasien	53
2.3.1.6	Betroubaarheid	53
2.3.1.7	Geldigheid	54
2.3.1.8	Motivering vir insluiting	54
2.3.2	Die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV)	55
2.3.2.1	Agtergrond	55
2.3.2.2	Doel	56
2.3.2.3	Eienskappe	56
2.3.2.4	Primêre faktore	56
2.3.2.5	Beantwoording en nasien	61
2.3.2.6	Toetstyd	61
2.3.2.7	Betroubaarheid	62
2.3.2.8	Geldigheid	63
2.3.2.9	Motivering vir insluiting	63
2.3.3	Die groeps persoonlikheidsprojeksietoets (GPPT)	63
2.3.3.1	Agtergrond	63
2.3.3.2	Beskrywing	63
2.3.3.3	Nasien en interpretasie	64
2.3.3.4	Betroubaarheid	65
2.3.3.5	Geldigheid	66
2.3.3.6	Motivering vir insluiting	66

2.3.4	Die IPAT-Angsskaal	67
2.3.4.1	Beskrywing	67
2.3.4.2	Toepassing	67
2.3.4.3	Nasien	68
2.3.4.4	Betroubaarheid	68
2.3.4.5	Geldigheid	69
2.3.4.6	Motivering vir insluiting	71
2.3.5	Die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys (IVV)	71
2.3.5.1	Agtergrond	71
2.3.5.2	Doel	71
2.3.5.3	Beskrywing	72
2.3.5.4	Beantwoording en nasien	72
2.3.5.5	Betroubaarheid	73
2.3.5.6	Geldigheid	73
2.3.5.7	Motivering vir insluiting	74
2.4	STATISTIESE VERWERKING VAN RESULTATE	74
2.5	SAMEVATTING	75
 HOOFSTUK 3 : RESULTATE EN BESPREKING		76
3.1	INLEIDING	76
3.2	KRITERIA VIR EIESOORTIGHEID	76
	□ Intellektuele vermoëns	76

□	Persoonlikheidsevaluering	77
3.3	BESPREKING VAN DIE RESULTATE	77
□	Intellektuele vermoë	77
□	Persoonlikheidsevaluering	77
3.3.1	Vergelyking van die hoë-risiko gebied met die lae-risiko gebied	78
3.3.1.1	Intellektuele vermoë	78
□	Samevatting	81
3.3.1.2	Persoonlikheidsevaluering	81
□	Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys	81
■	Samevatting	84
□	Groeppersoonlikheidsprojeksietoets	85
■	Samevatting	87
□	IPAT-Angsskaal	88
■	Samevatting	92
□	Interpersoonlike verhoudingsvraelys	93
■	Samevatting	95
3.4	SLOTBESKOUING	96
□	Intellektuele vermoë	96
□	Persoonlikheidsevaluering	96
HOOFSTUK 4 : SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKINGS		99
4.1	SAMEVATTING	99
4.1.1	Doelstelling	99
4.1.2	Literatuuroorsig	99

4.1.3	Metode van ondersoek	100
4.1.3.1	Proefpersone	100
4.1.3.2	Die meetinstrumente	101
	□ Intellektuele vermoë	101
	□ Persoonlikheidsevaluering	101
4.2	BELANGRIKE BEVINDINGE EN GEVOLGTREKKINGS	101
4.2.1	Intellektuele vermoë	101
4.2.2	Persoonlikheidsevaluering	102
4.3	AANBEVELINGS	104

LYS VAN TABELLE	.ix
------------------------------	------------

BYLAES	106
---------------------	------------

BYLAE A

Lys van proefpersone, skoolstanders en ouderdomme	106
---	-----

BYLAE B

IK-Tellings volgens die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets	107
---	-----

BYLAE C

Roupunttellings soos behaal op die Groeppersoonlikheidsprojeksietoets	108
---	-----

BYLAE D

Verwerkte T-tellings van die Groeppersoonlikheidsprojeksietoets	110
---	-----

BYLAE E	
Roupunttellings soos behaal op die IPAT-Angsskaal	111
BYLAE F	
Stienwaardes soos verkry vir die IPAT-Angsskaal	113
BYLAE G	
Roupunttellings soos behaal op die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys	114
BYLAE H	
Stanegewaardes soos behaal op die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys	116
BYLAE I	
Roupunttellings soos behaal op die Interpersoonlike verhoudingsvraelys	118
BYLAE J	
Stanegewaardes soos bereken vir die Interpersoonlike verhoudingsvraelys	120
 BIBLIOGRAFIE	 122
 SUMMARY	 134

LYS VAN TABELLE

TABEL 1	
Senior reeks - ouderdomsgroepe gesamentlik (18-jariges ingesluit)	54
TABEL 2	
Senior reeks - ouderdomsgroepe gesamentlik (18-jariges uitgelsuit)	55
TABEL 3	
Verkorte beskrywing van die 14 primêre faktore gemeet deur die HSPV	57
TABEL 4	
Hertoetsbetroubaarheidskoëffisiënte vir Vorm A	62
TABEL 5	
Betroubaarheid van die GPPT	65
TABEL 6	
Betroubaarheid van die deeltellings van die IPAT-Angsskaal	69
TABEL 7	
Betroubaarheid van die A-, B-, en Totaaltelling van die IPAT-Angsskaal	70
TABEL 8	
Samevatting van onderskeie gewigte soos togeken aan positiewe en negatiewe items	73
TABEL 9	
Resultate van die T-toets vir die eksperimentele en kontrolegroepe ten opsigte van die gemiddelde tellings op die NSAG	79
TABEL 10	
Resultate van die T-toets vir die eksperimentele en kontrolegroepe ten opsigte van die gemiddelde intellektuele tellings op die HSPV	80
TABEL 11	
Resultate van die T-toets vir die eksperimentele en kontrolegroepe ten opsigte van die gemiddelde persoonlikheidstellings op die HSPV	82

TABEL 12

Resultate van die T-toets vir die eksperimentele en kontrolegroepe
ten opsigte van die gemiddelde skaaltellings op die GPPT 85

TABEL 13

Resultate van die T-toets vir die eksperimentele en kontrolegroepe
ten opsigte van die gemiddelde angstellings op die IPAT-Angsskaal 88

TABEL 14

Resultate van die T-toets vir die eksperimentele en kontrolegroepe
ten opsigte van die gemiddelde tellings behaal op die IVV 93

HOOFSTUK 1

DOELSTELLINGS EN LITERATUUROORSIG

1.1 DOELSTELLINGS

Die woord *oorlog* het 'n daaglikse gebruikswoord geword. Feitlik elke koerant en nuusbuletin rapporteer 'n vorm van oorlog dwarsoor die wêreld. Een van die brandpunte in Suider-Afrika is die heersende oorlogsituasie in die noorde van Suidwes-Afrika. Almal dra kennis daarvan en is op die een of ander wyse daarby betrokke - hetsy deur middel van 'n vader of 'n seun wat help om die grense te verdedig, as inwoner of gewone burger wat deur middel van belastingbydrae help om die verdedigingsbegroting te laat klop.

Die vraag het ontstaan: wat is die moontlike psigiese gevolge van die heersende oorlogsituasie spesifiek op die kinders wat in die noorde van Suidwes-Afrika woonagtig is? Is daar enige gevolge en wat is hulle? Die doel van hierdie ondersoek is dan om te probeer bepaal of die kinders aldaar se intellektuele en persoonlike ontwikkeling enigsins deur die oorlogsituasie geaffekteer word.

Wanneer aan die kind in die oorlogsituasie gedink word, is daar drie areas waaraan aandag geskenk moet word. Die kinders se fisiese veiligheid in 'n noodtoestand is die eerste area wat aandag moet geniet. Daarna volg die kind se gesondheid en opvoeding en laastens sy emosionele lewe (Stolz, 1951). Die eerste twee aspekte word nie deur die onderhawige ondersoek geraak nie, maar die laaste wel, soos reeds genoem.

Volgens Stolz (1951) en Towle (1943) word kinders op verskillende wyses deur oorlog geraak en die uitwerking van die oorlog hou verband met drie aspekte van die kind se ondervindinge. Eerstens, waar staan die kind in verhouding tot die oorlog? Is dit iets waarvan hy hoor of in prentjies sien of is dit so naby dat hy dit kan sien en voel? Tweedens, watter invloed het die oorlog op sy gesin? Gaan die moeder werk en die vader diensplig doen of word hulle beseer of gedood in die oorlog? Dit is belangrik om daarop te let dat hier altyd sprake van skeiding is. Skeiding is een van die basiese oorsake van angstigheid by kinders, en angstigheid oor die gesin is een van die moeilikste emosies vir 'n kind om mee saam te leef. Derdens hang dit ook af van watter tipe kind dit is: ouderdom, geslag,

volwassenheid, persoonlike integrasie en die mate van onafhanklikheid wat hy reeds bereik het. Die kwessie van skeiding word later meer volledig bespreek. Dit is veral skeiding van die vader wat van belang is. In die hoë-risiko gebied gebeur dit dikwels dat die kinders van die vader geskei word weens laasgenoemde se werksverpligtinge.

Een van die belangrikste gevolge van oorlog is dus spanning en nou hiermee saam gaan vrees en angstigheid. Kostenbader (1944) weer het bevind dat vrees in oorlogtyd in onstabiliteit en gebrek aan emosionele beheer manifesteer en dat huilery en bakleierigheid aanduidings van vrees is. Om met hierdie spanning saam te leef en dit te hanteer, is die prys wat die samelewing moet betaal wanneer 'n oorlogsituasie alreeds bestaan of 'n oorlog dreig. Die kwessie van angste en vrees word ook later in meer detail bespreek, aangesien die IPAT-Angsskaal een van die toetse is wat in die onderhawige ondersoek gebruik is en dit een van die doelstellings is om vas te stel of angste 'n rol speel by diegene woonagtig in die hoë-risiko gebied. Baie min pogings is al aangewend om spanning, wat met oorlog gepaard gaan, professioneel en wetenskaplik te ontleed. Israel is egter 'n unieke voorbeeld, aangesien hulle die voortou neem in sodanige ondersoeke. Lande soos Ierland, Viëtnam, Pakistan en Indië ly ook, net soos Israel, al vir dekades onder terroriste aktiwiteite en oorlog, maar het 'n gebrek aan professionele persone wat oorlogspanning en die gevolge daarvan wetenskaplik kan ontleed, aldus Milgram (1978).

Volgens beskikbare inligting is daar nog geen sodanige studie onder kinders in Suidwes-Afrika onderneem nie. Heelwat navorsing is egter in Israel gedoen en daar sal telkens hierna terugverwys word. Hoewel hulle omstandighede nie heeltemal gelykgestel kan word aan dié in Suidwes-Afrika nie, kan sekere vergelykings en gevolgtrekkings wel gemaak word.

Dit wil voorkom asof die leerlinge in die noorde van Suidwes-Afrika, die sogenaamde hoë-risiko gebied, probleme mag ondervind betreffende psigologiese en sosiale aanpassing. Hierteenoor mag dit wees dat die leerlinge woonagtig in die suide van Suidwes-Afrika, die sogenaamde lae-risiko gebied, geen van die bogenoemde probleme ondervind nie. Die ondersoeker sal deur middel van psigologiese meetmiddels hierdie groepe met mekaar vergelyk ten einde te bepaal of daar wel sodanige verskille bestaan. Die ondersoeker sal eweneens probeer om, waar daar moontlike verskille gevind word, dié verskille te probeer verklaar.

'n Battery van vyf toetse is gekies om die adolessent te betrek, aangesien dié ouderdomsfase een van die gevoeliger tydperke in 'n kind se lewe is en enige persoonlikheidsverandering of -spanning dus makliker geïdentifiseer kan word. Volgens Alvik (1968) is die ouderdom

tussen elf en dertien jaar die belangrikste tyd in die ontwikkeling van 'n kind se houding teenoor oorlog. Volgens Philips (1942) word 'n kind se houding jeens oorlog hoofsaaklik deur sy gesinsomstandighede, veral die mate van sekuriteit wat deur sy ouerhuis verskaf word, bepaal. Die kind uit 'n stabiele en gelukkige ouerhuis sal die spanning wat oorlog meebring, beter hanteer as die kind wat uit 'n onstabiele huis sonder sekuriteit kom. Dit wil egter nie sê dat eersgenoemde die angs en spanning wat oorlog meebring, totaal gaan vryspring nie - hy sal dit net beter kan verwerk. Towle (1943) daarenteen beweer dat die voorskoolse kind en die adolessent meer kwesbaar is vir die gevolge van oorlog as diegene tussen die ouderdomme ses tot twaalf. Algemeen word aanvaar dat babas nie geraak word as hulle fisies goed versorg word nie. Maatskaplike werkers het egter onder die skoolgaande kinders gedurende die Tweede Wêreldoorlog 'n mate van onrus waargeneem wat in diefstal, vandalisme en rowwe spel, waarin die beskadiging van eiendom voorkom, tot uiting gekom het.

1.2 PROBLEEMSTELLING EN HIPOTESES

Hoewel die hipoteses reeds in die voorafgaande teks omlin is, is dit nodig om die hipoteses saam te vat as dié hipoteses wat die onderhawige ondersoek gaan poog om te bewys.

- Nulhipotese: dat daar geen intellektuele en persoonlikheidsverskille tussen die kinders in die hoë-risiko gebied en kinders in die lae-risiko gebied bestaan nie.
- H1: dat die leerlinge in die hoë-risiko gebied wel op intellektuele gebied van diegene in die lae-risiko gebied verskil.

H2: dat die leerlinge in die hoë-risiko gebied ten opsigte van spanning en angs van diegene in die lae-risiko gebied verskil.

H3: dat die leerlinge in die hoë-risiko gebied ten opsigte van persoonlike, huislike, sosiale en formele verhoudings van diegene in die lae-risiko gebied verskil.

H4: dat die leerlinge in die hoë-risiko gebied wel ten opsigte van psigiese gesondheid en aanpassing van diegene in die lae-risiko gebied verskil.

H5: dat die leerlinge in die hoë-risiko gebied van diegene in die lae-risiko gebied verskil ten opsigte van emosionele stabiliteit en sorgvryheid.

1.3 LITERATUUROORSIG

1.3.1 Begripsomskrywing

Die terme wat in die voorafgaande gedeelte gebruik is en dié wat sal volg, sal vervolgens omskryf of gedefinieer word ten einde die konteks waarin die terme gebruik word, beter te kan begryp.

1.3.1.1 Hoë-risiko gebied

Die gebied noord van Windhoek kan as 'n militêr-hoë-risiko gebied omskryf word as gevolg van die bedreiging deur terroriste wat tot besering, lewens- asook materiële verlies kan lei. Hierdie gebied sluit die grensgebiede tussen Suidwes-Afrika en Angola in en is militêr aktief in die bewaking van landsgrense. Die eksperimentele groep is getrek uit hierdie gebied, naamlik uit Oshakati, in Owamboland.

1.3.1.2 Lae-risiko gebied

Die gebied suid van Windhoek tot by die Oranjerivier kan omskryf word as 'n lae-risiko gebied. Bedreiging deur terroriste is minimaal. Voorvalle van stedelike terrorisme kom sporadies in Windhoek voor. Die gebied word egter as veilig bestempel, aangesien dit vry is van direkte terrorisme en daarom militêr onaktief is. Die kontrolegroep is uit hierdie gebied gekies, naamlik uit Mariental.

1.3.1.3 Guerrilla-stryd

Duidelikheidshalwe moet die terme guerrilla-stryd en terrorisme onderskei word. Volgens Venter (1981), Singh en Mei (1971) en Burger (1958) is *guerrilla* 'n Spaanse woord wat *klein oorlog* beteken. Gewoonlik vorm 'n guerrilla-stryd deel van 'n konvensionele oorlog, maar sedert die Tweede Wêreldoorlog het dit as 'n onafhanklike metode van oorlogvoering ontwikkel en word feitlik sonder uitsondering deur die een of ander politieke ideologie geïnspireer (Burger, 1958). Die guerrillas se doelstelling is die omverwerping van gesag, hetsy siviël of militêr deur middel van geweld en sabotasie. Guerrillas tree op in ooreenstemming met aanvaarde oorlogsgebruike, maar probeer direkte konfrontasie vermy deur verrassingsaanvalle en vinnige terugtrekking. Guerrillas tree ook gewoonlik in groot groepe op en rig hulle aanvalle teen regeringstroepen eerder as openbare instansies. Hulle is ook bekend as *vryheidsvegters* met 'n sogenaamde *verhewe* doelstelling en wat gewoonlik

probeer om die *onderdruktes* te bevry (Venter, 1981). Wat hulle doelstellings verhewe maak en wie as onderdruktes beskou word, word gewoonlik deur die groepe self gedefinieer.

1.3.1.4 Terrorisme

Teenoor guerilla-stryd staan terrorisme. Terrorisme is 'n openbare vorm van geweldpleging deur enkelinge of klein groepies. Terroriste word gewoonlik buite die land waarteen hulle mag gerig is, opgelei en dan sypel hulle die land onwettig binne en saai verwoesting deur middel van onkonvensionele metodes van oorlogvoering. Hulle aggressie is gewoonlik gerig teen staatsinstellings en owerhede en het duidelike politieke oogmerke. Die einddoel is chaos en die omverwerping van bestaande gesag (Venter, 1981). Dannhauser (1980) onderskei terroriste van vryheidsvegters aan die hand van die volgende vier maatstawwe. Eerstens moet die konflik binne die grense van die betrokke staat wees, met ander woorde nie internasionaal nie. Tweedens moet die verset teen die owerheid en nie teen ontoepaslike teikens wees nie. Derdens behoort diegene wat dit uitvoer nie lafhartig en wreedaardig te wees nie en vierdens moet die verset die steun van die meerderheid van die plaaslike bevolking geniet.

Volgens Venter (1981) moet beklemtoon word dat guerrilla-oorlogvoering in die afgelope dekades deur terrorisme vervang is en dat die terroristegroepe in Suidwes-Afrika slegs voorgee om 'n guerilla-stryd te voer. Dit is egter volgens Venter 'n rookskerm om buitelandse steun te verkry omdat guerrilla-oorlogvoering meer *aanvaarbaar* en edel is as terrorisme, veral omdat dit 'n sogenaamde *vryheidstryd* is.

1.3.1.5 Suidwesbevolkingsgroepe

Die plaaslike bevolking van Suidwes-Afrika impliseer die inwoners van die hele gebied - dus alle bevolkingsgroepe. Die volgende getalle is bereken met die sensusopname van 1981. Dit was die laaste sensus (Departement van Beplanning, 1981).

Boesmans	19 443
Damara	76 179
Nama	48 541
Herero	76 296
Owambo	506 114
Kavango	95 055
Caprivi	38 594
Tswana	6 706

Basters	25 181
Kleurlinge	42 254
Blankes	76 430
Ander	12 403

Laasgenoemde groep impliseer alle ander groepe wat nie genoem is nie soos byvoorbeeld Indiërs en Angolese vlugteling. Die eerste ses bevolkingsgroepe is in hulle eie tuisland woonagtig. Wanneer daar in die res van hierdie hoofstuk na die plaaslike bevolking verwys word, hang dit af watter tuisland ter sprake is.

1.3.2 Eienskappe kenmerkend van 'n hoë-risiko gebied

'n Hoë-risiko gebied is uit die aard van die saak meer geïsoleer, veral die grensdorpe. 'n Paar faktore kenmerkend van die hoë-risiko gebied wat op hierdie studie betrekking het, sal vervolgens kortliks bespreek word.

1.3.2.1 Psigo-geografiese effekte

Afstand speel 'n psilogiesiese rol in die hoë-risiko gebied. Die afstand tussen Rundu in die Kavango en die naaste dorp Grootfontein, is 265 kilometer en die afstand tussen Oshakati en Tsumeb, die naaste dorp (Ondangwa uitgesluit) is 270 kilometer. Dorpe is dus ver uitmekaar en psilogiesies beïnvloed dit die inwoners, want mense voel veiliger wanneer hulle weet hulp is naby en binne bereik, al is dit net deur middel van telefoonverbindings. Die boeregemeenskappe in Zimbabwe byvoorbeeld, beskou dit as 'n psilogiesiese voor-sprong om te weet radiotelefoonkommunikasie is moontlik. Soos hulle dit stel: "there is tremendous strength in knowing that by lifting a receiver, help could be on hand" (Venter, 1979:37). Telefoonverbindings is egter nie altyd te vertrou nie, want soms word die telefoonpale deur weerlig getref of gesaboteer en dan is alle telefoonverbindings verbreek. As sodanig word die persone in die hoë-risiko gebied maklik geïsoleer.

Vanaf Rundu na Grootfontein is daar slegs een pad. Dit is ook die geval vanaf Oshakati na Tsumeb. Indien die inwoners uit hierdie twee dorpe moet vlug, en die aanvallers beset hierdie twee verbindingsweë, is die dorpe heeltemal geïsoleer. Vanaf Rundu kan wes- of ooswaarts beweeg word, maar die gevare op hierdie weë word groter hoe verder in dié twee rigtings beweeg word. Vanaf Oshakati kan noordwaarts beweeg word, maar dié roete lei direk na Angola en dus groter gevaar.

Die feit dat sekere beperkings op beweging geld, versterk die gevoel van onveiligheid en isolasie. Die beperkinge verskil van grensdorp tot grensdorp, afhangende van die mate van bedreiging. In Oshakati, waar geen beweging buite die dorpsgrense saans na 18:00 toegelaat word nie, word die gevoel van onveiligheid besonder sterk beleef. Die feit dat die dorp met 'n veiligheidsheining omhein is en die ingange na die dorp 24 uur per dag bewaak word, beklemtoon hierdie veiligheidsituasie van die inwoners.

'n Algemene gevoel van valse gerustheid is kenmerkend van hierdie gebiede. Almal besef die gevaar, maar dit het al so deel geword van die daaglikse bestaan dat dit eerder ontken en geïgnoreer word. Die houding van ontkenning dien as 'n verdedigingsmeganisme waaragter geskuil word. Volgens Glass (1970) kan dit as rasionalisering gesien word en is dit psigologies uiters ontoereikend.

Die inwoners van grensdorpe erken openlik dat, wanneer hulle in 'n stad beland, hulle onseker en onveilig voel. Hierdie gevoel kan moontlik toegeskryf word aan die grootte van die dorpe, wat almal 'n klein bevolking het en die feit dat 'n sekere lewenstyl aangeleer word omdat omstandighede in die grensdorpe totaal verskil van die stedelike opset. Inwoners van grensdorpe maak noodwendig belangrike psigologiese aanpassings ten einde by die gemeenskap in te skakel.

Volgens Glass (1970) moet noodsituasies op grond van 'n tydsmodel benader word. Hierdie model is verdeel in 'n pre-impakfase (afwagting byvoorbeeld 'n oproep om grensdiens te gaan verrig), die waarskuwingsperiode (die oomblik van wesenlike gevaar), die reaksiefase (besef en reageer) en laastens die post-impakfase (herstelfase). Die pre-impakfase is die fase van besondere belang, want in hierdie fase ervaar die individu reaksies op onseker gevare wat dalk mag voorkom en reageer vanuit hierdie raamwerk op twee wyses. Een reaksie is om rusteloos en bekommerd te raak en na maniere te soek om die *gevaar* die hoof te bied. In effek dus 'n vorm van veg. Andersins word 'n vlugreaksie geopenbaar deur ontkenning van die situasie. Wanneer die gevaar nie wesenlik is nie en slegs moontlik mag bestaan, is nie een van bogenoemde reaksies effektief nie. Indien die gevaar beveg word, kan dit 'n oorreaksie wees wat 'n hoë mate van spanning meebring. Indien gevlug word, is daar geen voorbereiding op gevaar indien dit sou ontwikkel nie (Glass, 1970). In die grensdorpe is dit onmoontlik om die gevaar aktief te beveg en kan die inwoners slegs voorbereid wees op die moontlikheid van byvoorbeeld terrorisetaanvalle. Taakmagte is wel verantwoordelik vir aktiewe opvolgoperasies.

1.3.2.2 Sosiale eienskappe

Dorpe in die hoë-risiko gebied het 'n klein bevolking en omdat geleenthede tot vermaak min is, is die inwoners op mekaar aangewese vir vermaak en die bevrediging van ander sosiale behoeftes. Aan sport word baie aandag gewy. Die onsportiewe persoon ondervind 'n probleem om die tyd te verdryf. Dit lei onder andere tot alkoholmisbruik wat 'n groot sosiale probleem is. Volgens Rosenblatt (1983) het drankmisbruik aansienlik toegeneem in Belfast sedert die oorlog in Noord-Ierland 'n aanvang geneem het.

Vereensaming word nie as 'n groot probleem gesien nie, omdat die bevolking so klein is. Asosiale individue vind dit moeilik om by die gemeenskap in te skakel, ofskoon sodanige persone kennis dra van die besondere omstandighede voordat hulle na 'n geïsoleerde gebied gaan. Familielede woon dikwels ver en dit plaas, benewens die probleem van inskakeling, 'n verdere las op die persoon wat sy aanpassing net meer bemoeilik. Om op 'n vreemde plek sonder vriende of kennisse te beland, is onaangenaam. Wanneer bekendes baie ver verwyder is, is dit nog meer onaangenaam en onaanvaarbaar.

Spanning wat tussen die inwoners self mag heers, ontstaan nie soseer uit vrees vir die omstandighede nie, maar ontstaan eerder uit frustrasie soos byvoorbeeld die gebrek aan vermaak, die onbekikbaarheid van sekere produkte en die blote feit dat hulle verblyf in hierdie gebiede altyd tydelik is.

Hoe die mens sy isolasie, kommunikasie en sosiale verkeer ervaar, hang af van sy kultuur-milieu (Ex, 1962). In sommige kulture, byvoorbeeld dié van die Kavango, is geïsoleerdheid nie 'n probleem nie, aangesien sodanige leefwyse 'n inherente kulturele kenmerk van die mense is en dit deel van hulle bestaan vorm. Aanpassing in geïsoleerde gebiede verskil dus van persoon tot persoon, omdat mense se kulturele agtergronde van mekaar verskil.

1.3.2.3 Ekonomiese eienskappe

Dit is belangrik om daarop te let dat die grensgebiede (tussen Angola en Suidwes-Afrika) binne die tuislande Owamboland en Kavango val. Die tuislande vorm dus deel van die hoë-risiko gebied. Wat die ekonomie betref, is die prentjie vir hierdie gebiede nie so rooskleurig nie. Dorpe buite die tuislande (maar steeds binne die hoë-risiko gebied) se ekonomie is sterk, aangesien daar geen beperking op privaatbesit is nie. Blankes mag egter geen privaatbesit binne die tuislande hê nie, behalwe die reg tot okkupasie en mag slegs met die regering van die betrokke land se toestemming 'n onderneming bedryf. Die blanke bly dus 'n gas in die swartman se land. Dit kan as eienskap van die hoë-risiko gebied gesien

word, aangesien die ekonomie verdeel is met betrekking tot die inwoner se plek van verblyf. In sekere gedeeltes van die hoë-risiko gebied (die tuislande) is daar geen sprake van die persoonlike ekonomiese gewin nie terwyl die ekonomie volgens gewone reëls funksioneer in die gedeeltes buite die tuislande. Hoewel die blanke slegs 'n gas is, affekteer dit nie sy (blanke se) persoonlike ekonomiese toestand nie. Blanke inwoners wat as amptenare van Suid-Afrika in die tuislande werksaam is (sogenaamde gesekondeerde amptenare), geniet ekonomiese voordele soos byvoorbeeld spesiale staatstoelaes.

Ook op ekonomiese gebied is dit duidelik dat die heersende oorlogstoestande selfs die swartman se ekonomiese toestand affekteer. Volgens 'n koerantberig in *Rapport* ("Van Nkomati na Lusaka", 1984) het die landbouaktiwiteite in Owamboland radikaal afgeneem as gevolg van die oorlog en het die landbouers aansienlik minder geword. Volgens Grundy en Miller (1979) het 'n soortgelyke situasie in Zimbabwe ontwikkel. Waar die swart boere in Zimbabwe in 1979 produkte ter waarde van 11 miljoen dollar gelewer het, dui meer onlangse gegewens daarop dat, tensy die terroriste-oorlog beëindig word, produksie tot 3 miljoen dollar en minder kan daal en dat die bevolking hongersnood in die gesig kan staan. Een van die redes vir die daling in produksie is die vermindering in getalle. Baie boere het hulle plase verlaat. Tweedens dwing die terroriste die swart boere om hulle sogenaamde kontant-oeste soos katoen, te verbrand en met mielies te vervang om sodoende aan hulle (die terroriste) voedsel te voorsien. Bogenoemde mag moontlik die geval wees in die tuislande binne die hoë-risiko gebied. Die blanke boere buite die tuislande (maar steeds binne die hoë-risiko gebied) het meestal aangebly op hulle plase, hoofsaaklik omdat hulle groter plase met meer aktiwiteite daarop het en hulleself beter kan verdedig. Volgens 'n ondersoek van Zuckerman-Bareli (1982) is daar 'n verband tussen ekonomiese bevrediging en grensvoorvalle. Hoe sterker die persoon se ekonomiese welsyn was, hoe groter was sy emosionele versteuring as gevolg van 'n terroriste-aanval. Dit is logies dat 'n persoon met baie privaatbesit deur sodanige voorvalle ontstel sal word, aangesien hy heelwat het om te verloor. Aanvalle op blanke boere het die omverwerping van die ekonomie ten doel sowel as om die blankes van hulle grond af weg te kry (Grundy & Miller, 1979).

Die kinders van blanke boere is meestal in koshuise op die naaste dorp omdat daar nie plaasskole is nie. Hulle is dus nie so direk aan gevaar blootgestel soos hulle ouers op die plase nie. Dit is egter nie te sê dat hulle nie 'n verhoogde mate van spanning ervaar nie. Plase is gewoonlik die terroriste se prima teikens weens die geïsoleerdheid daarvan. Die woonhuis word aangeval met die uitsluitlike doel om dit te beskadig en die inwoners fisiese leed te berokken. Reeds so vroeg as 14 Desember 1966 is die plaas Kalaharikroon in die Grootfonteindistrik aangeval en beskadig (Botha, 1977).

1.3.3 Die oorlogvoering in die noorde van Suidwes-Afrika: 'n oorsig

1.3.3.1 Inleiding

Volgens Cross (1964) het opstandige inwoners (in hierdie geval terroriste en die ondersteuners daarvan) gewoonlik nie die talent of geld om 'n leërmag saam te stel wat die regeringsmag (in hierdie geval die Suid-Afrikaanse weermag) in konvensionele oorlogvoering kan ontmoet om gesag te probeer bekom nie. Gevolglik kan gesag net deur ondermyning van en ongelykmatige aanvalle op die regeringsmag verkry word. Dit is gedeeltelik waar van die guerrilla-oorlogvoering. Terroriste se insypeling en propaganda is 'n voorbeeld van hierdie ondermyning. Talent is moontlik nie volop nie, maar geld word wel op groot skaal deur ander terroriste-organisasies in Suid-Afrika en Europa voorsien. Volgens 'n koerantberig in die *Suidwester* ("Geldenhuis praat padlangs", 1980) het SWAPO definitiewe verbindings met ander organisasies soos die verbode African National Congress.

1.3.3.2 Guerrilla-stryd

Die oorlogvoering in die noorde van Suidwes-Afrika kan as 'n terroristeoorlog omskryf word. Volgens Lass (1979) moet al die fases van 'n rewolusionêre oorlog tot die een of ander vorm van guerrilla-oorlog of tot 'n tipe mobiele konvensionele oorlog met 'n sterk guerrilla-karakter kulmineer voordat enige sukses behaal kan word. Rewolusionêre potensiaal is dus nodig sodat guerrilla-oorlogvoering daaruit kan ontwikkel. Lass beweer verder dat dit uiters moeilik is om beheer te verkry oor bestaande rewolusionêre potensiaal waar diepgaande etniese, godsdienstige en rasseverskille bestaan. In Suidwes-Afrika bestaan genoemde verskille en daarom ook rewolusionêre potensiaal. Hierdie manier van oorlogvoering is egter eeue oud. Volgens Singh en Mei (1971) asook Burger (1958) het guerrilla-oorlog reeds 3 600 jaar voor Christus in China 'n aanvang geneem. Hierdie skrywer maak die volgende opmerking aangaande die oogmerke van guerrilla-oorlogvoering: "... its aim was the elimination of oppressive, local authorities" (1971:2). Giap beskryf 'n guerrilla-oorlog as 'n massabeweging wat die gebruik van enige wapens insluit, vele ideologieë aanhang en in stede sowel as op die platteland optree. Giap stel dit so: "It is a total war on many fronts and it includes the participation and support of the people" (1962:5). Volgens Lass (1979) is rewolusionêre oorlogvoering nie 'n oorlog van die massa nie, maar wel van klein kerngroepe waarin die massa die belangrikste teiken vorm. Die steun van die massa moet verkry word (deur oorreding of intimidasie) om die insurgente te steun. Massasamewerking met die bevolking is baie belangrik. Hoe om die massa te manipuleer om hulle samewerking te verkry, is die leier se hooftaak. Volgens Singh en Mei (1979) asook Venter (1981) poog moderne guerrilla-oorlogvoering nie net om publisiteit by die massa

te wek nie, maar ook om die simpatie en vriendskap van die massa te verkry. Die ou Chinese gesegde: “. . . kill one, frighten ten thousand” (Venter, 1981:58), is hier duidelik van toepassing. Deurdat die publiek bewus word van een daad van geweld, word alle aandag op die guerrilla-beweging gevestig en duisende ander neem met vrees kennis van hierdie soort optrede. Volgens Friedman (1977) het terroriste in Israel in die meeste gevalle moord en die saai van vrees en onrus onder die gemeenskap ten doel. Dieselfde kan ook as van die doelwitte van die terroriste in Suidwes-Afrika beskou word. Koerante en tydskrifte bevat voortdurend berigte en artikels ter ondersteuning of veroordeling van dié groepe. In die buiteland en in die VVO geniet die eise en oogmerke van onder andere SWAPO-terroriste volgehoue aandag.

1.3.3.3 Groepsbetrokkenheid

Wie word geraak deur die aktiwiteite van politieke geweldpleging? Volgens Dannhauser (1980) word vier groepe geraak. Die eerste groep sluit die lede, ondersteuners en simpatiseerders van die beweging in. Die veiligheidsmagte van die staat teen wie die geweld gerig is, dit wil sê die polisie, die weermag en ander spesiale taakmagte, is die tweede groep. Derdens word die plaaslike bevolking, wat onvermydelik betrokke raak en dikwels die swaarste ly, geraak. Die vierde groep sluit die hulpverleners, naamlik ander state, kerklike organisasies en aktiviste groepe in.

In Suidwes-Afrika sypel die terroriste die land in klein groepies binne en intimideer die plaaslike bevolking deur middel van die ontvoering van kinders, sluipmoorde op politieke en openbare figure en landmynontploffings. In April 1980 is 55 kinders uit Owamboland ontvoer. Dit is slegs een voorbeeld van ’n geïsoleerde voorval van hierdie aard (SWAPO men, 1980).

Hoewel geen ontvoering van blanke kinders tydens die oorlogvoering in Suidwes-Afrika nog plaasgevind het nie, is die moontlikheid nie uitgesluit nie. Die rede waarom blanke kinders tot dusver nog nie ontvoer is nie, lê waarskynlik daarin dat die blanke skole in die grensdorpe midde in die blanke woongebied geleë is en enige pogings tot ontvoering bedags geensins ongemerk verby sal gaan nie. Hierteenoor word dade van terreur goed beplan en geskied op ’n subtile wyse sodat daar geen openlike konfrontasie is nie.

Plase word gewoonlik in die laat middag of snags aangeval sodat opvolgoperasies uitgestel moet word tot dagbreek. Dit is moeilik om in die digte bosse van die noorde van Suidwes-Afrika spoor te sny. Om dit snags te doen, is feitlik onmoontlik. Veiligheidsmagte raak met terroriste slaags gewoonlik nadat een van die betrokke partye in ’n lokval beland het. Só ’n voorval het op 13 April 1976 plaasgevind toe ’n weermagpatroolie in ’n terroriste-lokval

beland het. Op 22 April 1976 het die weermag weer 42 terroriste in 'n hinderlaag gelei (Botha, 1977). Die stel van lokvalle kom sterk na vore gedurende hakkejagte. By die meeste voorvalle van sodanige aard is blankes ook betrokke en dit is logies dat die familieledede wat tuis bly onder spanning geplaas word, want die vader is "bos toe". Die bestemming en doel van sulke patrollies word gewoonlik geheim gehou en juis die geheimhouding kan moontlik lei tot meer angstigheid en onsekerheid by veral die kind.

Die opsporing en uitwissing van terroriste word bemoeilik deur die onwilligheid van die plaaslike bevolking om met die verdedigingsmagte saam te werk en om bogenoemde elemente uit te wys of inligting te verskaf. Diegene wat gewillig is, vrees die terroriste só dat hulle die terroriste teen hulle sin beskerm. Omdat die terroriste geen voedselvoorraad kan opbou of groot hoeveelhede kan saamdra nie, is hulle van die plaaslike bevolking afhanklik en wanneer die plaaslike bevolking nie voedselvoorrade vrywillig wil verskaf nie, word dit dikwels met geweld afgeneem. Grundy en Miller (1979), Gouws (1979) en Burger (1958) is daaroor eens dat die verkryging van steun van die plaaslike bevolking een van die doelstellings van die terroris is, omdat die plaaslike owerheid sodoende ondermyn kan word. Die terroriste word soms beskerm omdat hulle as gevolg van hulle metodes die meeste vrees inboesem. Die plaaslike bevolking verkeer dus voortdurend tussen twee vure: die terroriste aan die een kant en die veiligheidsmag aan die ander kant. Beide probeer inligting bekom. In Zimbabwe het die swart boere in die tuislande veral swaar gekry om hierdie rede en het baie in die proses hulle lewens verloor ("Growing toll", 1980). Grundy en Miller (1979:49-50) haal 'n boer uit Zimbabwe soos volg aan: "The poor beggars (plaaslike bevolking - GML) can't object, some have and they've been culled. They approach the headman and talk to him. If he's sympathetic to the government or says anything good about the European, he gets chopped and his family with him. They "take-out" local black officials, like council secretaries, gut the buildings, close down clinics and schools and hive off the kids for terrorist training. No one blames the poor tribesman for attending their meetings, feeding them and singing Chimurenga freedom songs. I would, too, with an AK stuck in my back . . ." Die blankes woonagtig in hierdie gebiede lei nie onder dieselfde vorm van intimidasie nie, omdat die oorlog hoofsaaklik tussen blank en swart is. Die blankes hoef dus nie in vrees te leef dat hulle teen hulle sin 'n terroris sal moet huisves of van kos sal moet voorsien nie.

Wat ook in die guns van die insypelaars tel en hulle slaankrag verhoog, is hulle etniese verbondenheid met die plaaslike bevolking. Sodra hulle binne die teikengebied is, smelt hulle eenvoudig saam met die plaaslike bevolking. Volgens Venter (1981) is hierdie etniese eenwording 'n groot probleem vir die verdedigingsmagte. Die terroriste word bedags gewone burgers en snags weer terroriste. Opstokers en intimideerders wat onaktief bly en

slegs deur middel van vergaderings en pamflette propaganda maak, maak veral gebruik van hierdie metode. Wanneer 'n terroris dus ingegrawe is tussen die plaaslike bevolking, kan hy inligting versamel aangaande sy teiken, dit aan sy makkers voorsien en 'n plan van aksie beraam. Die spioene is gewoonlik die onaktiewe ondersteuners, soos reeds genoem. So 'n informant kan byvoorbeeld inligting verskaf oor 'n samekoms soos 'n groot sportbyeenkoms of 'n basaar. Sodoende weet die groep terroriste presies waar en wanneer 'n byeenkoms gaan plaasvind en hulle kan 'n aanval beplan. Gelukkig het sodanige voorvalle nog nie plaasgevind nie. Die moontlikheid daarvan asook die vrees vir so 'n aanval bestaan egter.

In die voorafgaande was slegs sprake van informante. Die eintlike terroriste sypel die land binne, verrig hulle spesifieke taak en vlug dan terug oor die grense.

1.3.3.4 Duur van die guerrilla-stryd

In teenstelling met konvensionele oorlogvoering waar die oorlog na 'n paar veldslae beslis word, word guerrilla-oorloë oor 'n lang tydperk beslis. Dit is ook oorlog van afwagting. Die twee betrokke partye wag op mekaar om die volgende stap te neem. Die doel van die aanvallende party is om die weerstand van die teikenland af te breek en veroorsaak sogenaamde "conflict fatigue" in die proses. Wanneer 'n mens onder die indruk kom dat die oorlog môre, volgende week of volgende maand gaan ophou en dit gebeur nie, verloor die inwoners van die land hulle wil om terug te veg en dit is dan wanneer die terroriste toeslaan (Geldenuys, 1984).

Tot in hierdie stadium bestaan daar geen konvensionele oorlogvoering binne die grense van Suidwes-Afrika nie, maar indien die terroriste, veral SWAPO, se steun op finansiële gebied asook in die vorm van mannekrag en wapentuig vanuit die buiteland sou toeneem, is dit beslis 'n faktor wat in gedagte gehou moet word. Volgens Sam Nujoma, leier van SWAPO, "... is ons vasberade om vanjaar die mag in ons hande te kry, óf deur verhewigde wapenstryd, óf deur 'n onderhandelingsooreenkoms ..." (Terreur, 1980). Hoewel hierdie woorde nog nie bewaarheid is nie, het toestand eweneens ook nie gestabiliseer nie en heers daar in sekere gebiede onsekerheid wat spanning op die bevolking plaas, blank sowel as swart.

1.3.3.5 Menings oor die Suidwes-Afrika oorlogssituasie

Waaroor gaan die oorlog in Suidwes-Afrika? Volgens Geldenuys (1980) gaan die oorlog nie oor die gebied nie, maar oor die voortgesette bestaan en stabiliteit van die hele

subkontinent. Volgens De Klerk (1984) word geveg om eerstens die inwoners van Suidwes-Afrika teen terreur en die uiteindelijke onderwerping aan die diktatuur van SWAPO en sy Russiese base, te beskerm; tweedens om Suid-Afrika te red van die Russiese aanslag; en derdens om die Weste te help in 'n gesamentlike poging om kommunistiese infiltrasie in Suider Afrika te stuit.

Die feit bly staan dat 'n mens veg vir dit wat vir jou belangrik is. Suidwes-Afrika is om bogenoemde redes van belang vir Suid- Afrika asook vir die Westerse wêreld.

Volgens De Klerk (1984) het die oorlog in die noorde van Suidwes- Afrika net een resultaat behaal en dit is om die inwoners geïrriteerd en angstig te laat reageer. Geïrriteerd omdat buitestaanders probeer om Suidwes-Afrika vir eie gewin in te palm en angstig omdat die inwoners noodwendig betrokke is by hierdie poging en daaronder ly. Die onsekerhede wat gepaard gaan met terroriste-oorlogvoering dra ook sy deel by om hierdie gevoel te versterk. Lass (1979) noem die volgende twee oogmerke van terroristiese aanslae op die grense, naamlik dat dit 'n uitputtingsoorlog is en tweedens dat dit as 'n vorm van sielkundige oorlogvoering poog om 'n klimaat van onveiligheid en onsekerheid te skep wat lei tot die morele ineenstorting van die volk en die regering.

Samevattend: Volgens Venter (1977) pas die mens baie gou aan by omstandighede wat onmoontlik lyk, hoe onaangenaam ook al. Of dié stelling werklik ook op die blanke kind in die hoë-risiko gebied van toepassing is, is moeilik om in hierdie stadium te bepaal. Die doel van die onderhawige ondersoek is om hierdie aspek te ondersoek.

1.3.4 Die negatiewe psigologiese invloede van terreur

1.3.4.1 Inleiding

Oorlog in enige vorm veroorsaak en lei tot sekere verliese. Hetsy konvensionele of guerrilla-oorlogvoering, die gevolge bly afskuwelik en onaanvaarbaar en omdat mense teen mekaar oorlog maak, is dit altyd onskuldige mense wat die swaarste daaronder ly - gewoonlik die burgerlike bevolking (Mouton, 1985). Hoewel die onderhawige ondersoek die gevolge van oorlog op kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied ten doel het, is dit nodig om in die breë te let op sekere gevolge en verliese wat oorlogvoering meebring, ten einde 'n beter perspektief van die probleem te verkry.

Ten einde bogenoemde doelwit te bereik, is dit nodig om ook na vorige oorloë te kyk. Volgens Towle (1943) het die Tweede Wêreldoorlog heelwat omstandigheidsveranderinge

meegebring, naamlik finansiële en lewensomstandighede, ontwrigting van gesinne en ontwrigting van die gesin in sy verhouding tot die gemeenskap. Hierdie veranderinge het uit die aard van die saak 'n groot psigologiese invloed. Kinders word psigies geraak omdat die radio, rolprente, lugaanvalsoefeninge en die angstigheid van die oomblik die gedagte oordra van die vyand wat nog aan die kom is en dat almal gereed moet wees om te veg of te vlug. Die rede waarom kinders op verskillende wyses geraak word, hang van hulle ouderdom, geslag, vroeëre lewenservaring en persoonlikheidsontwikkeling af.

1.3.4.2 Intimidasie en indoktrinasie

Psigologiese wapens is hier ter sprake. Intimidasie is een van die grootste psigologiese wapens en impliseer die afdwing van sekere standpunte deur middel van dreigemente op dikwels onwillige persone. Soos reeds vroeër genoem, word die plaaslike bevolking deur terroriste geïntimideer deur hulle byvoorbeeld met die dood te dreig om daardeur samewerking te verkry. Deur middel van intimidasie word wantroue in die veiligheidsmagte se vermoëns gekweek en sodoende word belangrike bronne van inligting vir die veiligheidsmag gesluit (Burger, 1958).

Die invloed van intimidasie op die blanke bevolking is nie deur die onderhawige ondersoek geraak nie, maar sover bekend word blankes nie deur terroriste geïntimideer om hulle samewerking te verkry nie. Blankes wat deur terroriste aangehou word wanneer 'n plaas aangeval sou word, word sekerlik geïntimideer om die aangehoudenes se samewerking te verkry, maar sodanige intimidasie sou met dwang gepaard gaan. 'n Persoon se lewe is immers op die spel. In 'n dorp soos Oshakati sou intimidasie oor die algemeen onsuksesvol wees, aangesien die dorpsgrense streng bewaak word.

Indoktrinasie is nog een van die terroris se psigologiese wapens. Indoktrinasie impliseer die inprent van sekere, gewoonlik politieke of godsdienstige, opvattinge. In hierdie studie is slegs sprake van eersgenoemde soort indoktrinasie. Deur aanhangers van bepaalde politieke opvattinge in 'n gemeenskap te *plant*, word sekerlik sukses behaal. Deur doodgewone, alledaagse gesprekke met die persone rondom jou te voer met betrekking tot bepaalde houdings en denkrigtings, kan die persone later so gebreinspoel wees dat die eens onaanvaarbare nou aanvaarbaar word.

Die invloed van indoktrinasie word net soos die invloed van intimidasie, nie deur die onderhawige ondersoek gedek nie. Die kans dat blankes geïndoktrineer sal word ten gunste van negatiewe denkrigtings, is skraal omdat algemeen aanvaar word dat die blanke

nie die terroris se denkrigtings deel nie. Die kanse dat 'n swarte 'n blanke sal indoktrineer, is waarskynlik nog skraler.

1.3.4.3 Vryheid en inperking

Vryheid in die sin van *ek kan doen wat ek wil* is vir elke mens van belang. Die wete dat dit jou vry staan om te gaan en te doen wat jy wil en soos jy goeddink, is 'n aangename wete. Oorlog kan hierdie gevoel van vryheid versmoor, soos die geval in Noord-Ierland is. Volgens Rosenblatt (1983) het 'n leerling aan 'n skool in Belfast erken dat die gebrek aan vryheid die belangrikste ontbrekende faktor in haar lewe is. Tweedens versterk die feit, dat al die woonbuurte eenders lyk en afgeslote eenhede is, hierdie gevoel van inperking. 'n Ander leerling het sy daaglikse lewe beskryf as afgesonder, maar nie so alleen nie. Hoewel niemand toegelaat word om buite sy woonbuurt te gaan nie, pla dit hom nie, want: "You get used to it" (Rosenblatt, 1983:35).

Die verskil tussen Ierland en Oshakati is egter groot. Die proefpersone in Oshakati is fisies nie so onderworpe aan bomaanvalle soos diegene in Ierland nie. Oshakati se woonbuurte is geensins beskadig nie en elkeen woon in sy eie huis met sy eie tuin. Geeneen van die inwoners van Oshakati woon in 'n sinkskuiling omdat sy huis verwoes is nie. Daar is ook nie aparte woonbuurte soos in Ierland nie. Daarvoor is die dorp te klein.

Aan die ander kant is daar, net soos in Ierland, 'n gebrek aan vryheid as gevolg van die oorlog in Suidwes-Afrika. Oshakati word omring deur veiligheidsheining met bewaakte ingange. Die inwoners is vry om bedags binne hierdie heining rond te beweeg, maar snags word alle beweging in die dorp verbied. Omdat Oshakati militêr aktief is as gevolg van die gevaar van terroriste-aanvalle, het die beperkings op beweging 'n noodsaaklikheid geword. Vryheid word dus ingeperk en weens die afgesonderdheid van die gebied, mag die verlies aan vryheid, soos in Ierland, frustrasie in die hand werk. Volgens Rosenblatt (1983) lyk en voel Belfast soos 'n hok. Daar is oral doringdraad en sinkplaatmure. Mense beweeg nêrens heen sonder dat hulle intens bewus is van hierdie ingeperktheid nie.

Net soos in Ierland, word die kinders in Oshakati daaglik na die skole deur beskermende begeleiding gebring. Al verskil is dat die begeleiers in Ierland die gewapende polisie (Rosenblatt, 1983) en in Oshakati die weermag is.

1.3.4.4 Abnormale lewensomstandighede: psigiese adaptasie en desensitasie

Adaptasie is nog 'n psigologiese aspek van menswees wat in gedagte gehou moet word. Die mens is inherent 'n sosiale wese en op sy medemens aangewese. Oorlog werp normale interaksie tussen mense omver. Tewens, alles wat normaal is, word versteur. Waarom trotseer die mens dan gevaar? Volgens Venter (1977) lê die antwoord in die mens se psige, naamlik dat hy baie gou gewoond raak aan omstandighede wat onmoontlik lyk. Die boere in Zimbabwe glo dat om te oorleef, die terroris verstaan moet word. Soos 'n boer tereg opgemerk het: "Once the mind is conditioned to accept the threat, the battle is half won" (Venter, 1977:12).

Die abnormale word gou as die normale gesien. In Zimbabwe het die boere, en so ook hulle kinders, gou gewoond geraak aan die abnormaliteite wat oorlog meebring, byvoorbeeld die mortierskuilings in die tuin en die vuurpylafweerders voor die vensters. Hoewel landmyne 'n voortdurende bedreiging is, raak 'n mens gou gewoond daaraan, aldus 'n boer (Venter, 1977; Grundy & Miller, 1979).

Lazarus (1969) toon aan dat 'n spanningsvolle situasie 'n gedeelte van sy bedreiging verloor as gevolg van die individu se aanpassingsvermoë. Kinders in Israel se adaptasievlak het verhoog nadat hulle daaraan gewoond geraak het om in bomskuilings te slaap. Die wete dat dit binne veilig is, spruit voort uit hulle eie ondervinding, asook uit kennis wat hulle van volwassenes verkry en dit het bygedra tot die verhoogde adaptasievlak.

Aanpassing by abnormale omstandighede kan ook vreemde gedragsvorme aanneem. Aries (*in* Rosenblatt, 1983) het gevind dat by primitiewe volke met 'n hoë kindersterftesyfer die ouers 'n neiging toon om nie te veel vir hulle kinders om te gee nie. Die wete dat die kans groot is vir 'n baba om te sterf het hulle geleer om hierdie houding in te neem en hulle sodanig te beskerm teen die hartseer wat volg na die dood van 'n baba. Oorlog beteken dood en dood is 'n abstrakte konsep. Die wyse waarop kinders die konsep interpreteer, hang af van hulle ontwikkelingsfases. 'n Baie jong kind sal die konsep noodwendig anders verstaan as 'n adolessent. Volgens Irwin (1977) varieer die betekenis van dood saam met die ouderdom van die kind, die graad van volwassenheid, die omgewing, die lewensondervinding en die kulturele milieu waarin die kind opgroei. Irwin het bevind dat kinders wat die oorlog in Angola beleef het, 'n meer volwasse begrip van die dood het as kinders uit middelklas voorstede van Johannesburg. Volgens Mead (1942) sal die dood kinders affekteer slegs wanneer hulle ouers dit van hulle verwag. Mead illustreer hierdie ongewone stelling met behulp van twee voorbeelde. Eerstens het sy 'n groep kinders rondom 'n oop graf in Samoa gesien waar hulle en hulle ouers gekyk het hoe 'n post-mortem keisersnit

gedoen word. Die ma en die baba was dood, maar dit het geen nagmerries by die kinders laat ontstaan nie - hulle het daarna gaan speel en die hele episode ligtelik bespreek. Mead skryf dit toe aan die feit dat die ondervinding met die ouers gedeel is. Aan die ander kant het sy kinders in 'n angsslaap sien verval in Bali gedurende 'n normale geboorte waarin niemand dood is of besig was om te sterf nie. Geboorte word egter met hekse geassosieer en as gevolg daarvan was die kinders geweldig beangs en het in die middel van iets opwindends soos 'n geboorte in hierdie slaap verval. Sy kom tot die gevolgtrekking dat kinders nie deur dood of lewe geraak word nie. Slegs wanneer kinders sodanige belewenisse alleen moet beleef, daar van hulle verwag word om te ly of wanneer hulle eers met die dood kennis maak in die geval van 'n nabye familielid se afsterwe raak hulle deur dood of lewe geaffekteer. Die blote verrassing van die gebeurtenis tesame met die trauma wat dit meebring, omdat die kinders onvoorbereid is om die werklikheid te aanvaar, ly tot psigologiese probleme.

Na aanleiding van 'n ondersoek deur Escalone (1965) is gevind dat angstigheid oor wat die toekoms inhou, 'n pertinente rol speel in die toekomsverwagting van kinders. Meer beduidend as angstigheid is die verswakte ego-ontwikkeling by adolessente. Dit word toegeskryf aan die beeld wat hulle van volwassenes het as passiewe en magtelose mense wat nie daartoe in staat is om ondersteuning te bied of as modelle vir impulsbeheer te dien nie. Volgens 'n ondersoek van Ziv *et al.* (1974) is dit ook belangrik om daarop te let dat ouer kinders 'n minder militaristiese ingesteldheid het as jonger kinders; waarskynlik omdat ouer kinders meer insig openbaar en besef dat om militaristies te wees, nie noodwendig 'n oplossing vir probleme is nie. Zuckerman-Bareli (1982) beskou die opvoedkundige peil van die kind ook as belangrik. Ouer kinders besef dat daar alternatiewe bestaan in die oplossing van spanningsvolle toestande en openbaar dus meer insig, wat saamhang met opvoedkundige peil. Hoe hoër die opvoedingsvlak, hoe minder versteuring sal deur spanning meegebring word (Zuckerman-Bareli, 1982). In 'n vroeëre ondersoek van Zuckerman-Bareli (1979) kom die navorser tot dieselfde gevolgtrekking, naamlik dat hoe hoër die opvoedkundige peil, hoe meer alternatiewe bestaan daar om spanning te verlig. Die feit dat persone uit die laer klasse wat minder opgevoed was, 'n hoër mate van vrees en slapeloosheid getoon het, as diegene uit die hoër klasse wat beter opgevoed was, word toegeskryf aan 'n verskil in sosio-kulturele norme. Persone uit die laer klasse gee makliker uiting aan gevoelens as diegene in hoër klasse, waar gevoelens beter beheer word. In die onderhawige ondersoek is geen aandag geskenk aan die proefpersone se sosio-ekonomiese en kulturele agtergrond nie. Bogenoemde stelling kan dus nie gesteun of verwerp word nie.

1.3.4.5 Ouerafwesigheid

Die afwesigheid van ouers speel vanselfsprekend 'n belangrike rol in enige kind se lewe en daarom het skeiding van die vader heelwat aandag geniet in die studie. Onderskeid moet getref word tussen skeiding as gevolg van oorlogstoestande en ander vorms van skeiding, byvoorbeeld as gevolg van die dood. In die militêre hoë-risiko gebied is die kinders dikwels van die vaders geskei weens sy militêre verpligtinge en wissel die tydperk van skeiding. Soms duur die skeiding enkele dae en soms 'n maand of meer. Verder gaan die vaders betrokke by die weermag dikwels vir kursusse en is hulle dan ook afwesig uit die huishouding. Sommige navorsers het spesifiek op die rol van die vader en die invloed van vaderafwesigheid op seuns gekonsentreer en die resultate van hulle navorsing word later bespreek.

Towle (1943) beklemtoon ook die rol van die vader. Die afwesigheid van die vader hou verskillende betekenisse vir verskillende ouderdomsgroepe in, maar sy teenwoordigheid word altyd benodig. Volgens Stolz (1951) hou skeiding van die vader vir die jong kind sekere voordele in. Hy kom in die proses nader aan die moeder en kry meer van haar aandag omdat haar aandag nie nou met die vader gedeel hoef te word nie. So 'n situasie kan ook nadelig wees omdat die kind se ontwikkeling gestrem kan word omdat hy emosioneel afhanklik bly van die moeder. Die afwesigheid van die vader kan ook inmeng met of die normale psigoseksuele ontwikkeling van die kind strem. 'n Seun het in sodanige situasie nie 'n vaderfiguur waaraan hy sy eie manlikheid kan meet nie. In 'n studie van Bach (1946) met kinders tussen ses en tien jaar het hy gevind dat die kinders, wie se vaders in die oorlog was, 'n idealistiese, vroulike beeld van die vader opgebou het as gevolg van die moeder se invloed. Dit kan na-oorlogse probleme skep in die opbou van 'n realistiese vader/kind verhouding.

Die meeste navorsing is gedoen met kinders wat van hulle moeders geskei is, omdat sy die een is van wie hulle die afhanklikste is (Mussen *et al.*, 1974; Mikesell & Hanson, 1953). In die verlede is ook geglo dat skeiding die hooforsaak van misdadigheid is en in 1951 het die Wêreld Gesondheidsorganisasie so ver gegaan om selfs teen dagsorginrigtings te waarsku, daar dit permanente psilogiese letsels sou laat. Vandag weet ons dat genoemde aantygings onwaar is en dat sekere tipes skeiding vir die kind selfs 'n positiewe ervaring kan wees (Rutter, 1975). Hoewel skeiding geen permanente letsels laat nie, oefen skeiding van die vader 'n invloed op die kinders uit. Dit is ook die vader wat in meer nie-vrywillige gevalle van sy gesin geskei word, byvoorbeeld as gevolg van vroeë afsterwe, militêre diensplig of werkvereistes (Mussen *et al.*, 1974). Volgens Crumley en Blumenthal (1973) hang die tipe reaksies wat kinders toon af van baie veranderlikes insluitend die ouderdom van die kind, die duur van die afwesigheid, die emosionele aanpassing in die gesin, die

kwaliteit van die vader/kind verhouding en die rol van die vader in die gesin. Crumley en Blumenthal is verder van mening dat skeiding van die vader 'n sikliese verloop het, naamlik skeiding, tyd van afwesigheid en hereniging, waar laasgenoemde ook vir die kind traumaties kan wees, veral by tienderjariges. Hierdie siklus onderskei homself van ander tipes ouerlike verlies soos wettige skeiding, dood of verlating daarin, dat die vader slegs tydelik weg is en baie kinders telkens aan die sikliese verloop blootgestel word. Vandaar dan die probleme in hulle ontwikkeling.

Volgens Strumpfer (1975) het kinders wat tydens 'n bomaanval gedeeltelik onder die puin begrawe was, geen besondere versteuring getoon nie, mits die ouers tydens die voorval teenwoordig was. Ernstige afwykings is wel by kinders gevind wat tydens die voorval van hulle ouers geskei was. Brosse (1950) beklemtoon die feit dat die omvang van die ramp ook ondersoek moet word ten einde die rol van die ouers vas te stel. Volgens Brosse het kinders hulle ouers se teenwoordigheid psigies nodig tot ongeveer adolessensie omdat ouerteenwoordigheid 'n emosionele band verskaf wat sekuriteit aan die kind gee. Hoe vroeër hierdie band verbreek word, hoe ernstiger is die versteuring wat dit meebring, veral as die verbreking van die band voor sewejarige ouderdom plaasvind. Brosse het sy navorsing toegespits op oorlogswesies en het bevind dat, sodra die weeskinders alle beskerming verloor het en met die buitewêreld kennis gemaak het, 'n verskeidenheid uitermatige reaksies gemanifesteer het soos totale terugtrekking, 'n uiters selfgesentreerde houding en 'n groot behoefte aan die aandag van 'n volwassene.

Ciccarelli (1942) beklemtoon die feit dat die belangrikste gevaar vir 'n kind se emosionele lewe die verbreking van die emosionele bande met sy ouers is, asook die disorganisasie van sy roetine. Brosse (1950) is van mening dat wanneer op die tipe psigologiese gevolge van oorlog op kinders gelet word, dit nie die bombardering of militêre operasies as sulks is wat die kinders emosioneel beïnvloed nie. Omdat kinders van nature in vernietiging geïnteresseerd is en avontuurlustig is, raak hulle baie gou gewoond aan die grootste gevare, mits 'n beskermmer byvoorbeeld 'n ouer, teenwoordig is. Wat die kind wel beïnvloed, is die invloed van die gebeure op die emosionele bande met die gesin, die ontwrigting van die omgewing waarin hy woon en die belangrikste, die skielike dood van sy moeder. Wanneer 'n kind ongewone angste toon byvoorbeeld gedurende 'n lugaanval, is die gebeurtenis gekoppel aan 'n vroeëre persoonlike onaangename herinnering soos byvoorbeeld die dood van 'n vader of andersins omdat 'n angstige volwassene sy eie angste na die kind gekommunikeer het.

In Oshakati, waar die dorp streng bewaak word, is 'n aanval gedurende die dag feitlik totaal uitgesluit. Die vaders is bedags werksaam, maar is saans gewoonlik tuis, net soos in enige

huishouding. 'n Groot persentasie van die vroue in hierdie grensdorpe is ook bedags werksaam by onder andere die ENOK, die plaaslike administrasie, 'n bank of as onderwyseres omdat tydverdryf 'n probleem vir sommige kan wees. Saans is hulle ook tuis. Een van die ouers sal dus minstens saans tuis wees - 'n tyd wanneer 'n terroriste-aanval na alle waarskynlikheid mag voorkom.

Die kwessie van die werkende moeder en die versorging van haar kinders gedurende oorlogstoestande, het ook al heelwat aandag geniet. Talle sentra is hiervoor opgerig gedurende die Tweede Wêreldoorlog. As gevolg van die oorlog, het lewensomstandighede verander. Die grootste enkele verandering was die afwesigheid van die vader. As gevolg hiervan moes baie moeders gaan werk en het die kinders dus sorg nodig gehad. Dikwels is jong kinders in die sorg van ouer broers of susters, veertien- of vyftienjariges, gelaat. Hierdie kinders het dus verantwoordelikhede ver bo hulle jare gehad. Soms is die bure gevra om 'n ogie te hou. Volgens Despert (1944) is hierdie tipe toesig verantwoordelik vir 'n gevoel van onveiligheid by die kind, aangesien geen volgehoue toesig en gesag uitgeoefen word nie. Sommige moeders het sodanige toesig bo die toesig van opgeleide onderwyseresse in kleuterskole verkies, omdat hulle gevoel het die huis is die beste plek vir hulle kinders.

Baruch (1943) het kinders in 1941 bestudeer en 'n lys van gedragsprobleme wat hulle geopenbaar het, saamgestel. Twee onderwyseresse se verslae is gebruik. Die eerste groep het bestaan uit 53 kinders tussen die ouderdomme twee en vyf. Die simptome wat die meeste voorgekom het, was 'n onvermoë by die kind om homself te verdedig (sy man te staan) en onderdanigheid. Heel laaste is destruktiwiteit genoem. Ander simptome was huilerigheid, geïrriteerdheid, passiwiteit en rusteloosheid. Die tweede groep het uit 36 kinders tussen die ouderdomme vyf en veertien bestaan. Die grootste probleme was 'n gebrek aan selfvertroue, gebrek aan belangstelling en apatie, 'n voorliefde vir mooi dinge en 'n geweldige behoefte aan fisiese toenadering. Aggressie, verwerping en vyandigheid het te voorskyn gekom in destruktiwiteit, ongehoorsaamheid en wreedheid teenoor ander kinders. Ongelukkig was daar geen kontrolegroep of toetsperiode nie (Despert, 1944).

Strumpfer (1975) maak 'n baie belangrike gevolgtrekking aangaande die rol van die ouers tydens rampe, naamlik dat rampe geringe betekenis vir kinders inhou wanneer hulle lewens of materiële besit bedreig word, maar dat ernstige versteuring voorkom wanneer die gesinslewe ontwig word. Volgens Strumpfer vaar kinders wat by hulle ouers bly, selfs al word hulle fisiese omgewing vernietig, beter as diegene wat traumaties van hulle ouers verwyder word byvoorbeeld met deportering. Kinders volg die ouers se gedragpatrone en wanneer die ouers nie meer daar is om die voorbeeld te stel nie, raak die kinders verward.

Die navorser wys daarop dat wanneer daar tekens van emosionele versteuring by ouers vóór die ramp aanwesig was, die kans groter is dat die kinders emosionele verstourings ná die ramp sal openbaar. Mead (1942) meld dat psigiaters wat Engelse kinders bestudeer het, gevind het dat wanneer die ouers kalm is, die kinders ook kalm is. Volgens Helmholz (1943) word ouers se angs en bekommernisse deur hulle kinders weerspieël. Hy wys daarop dat 'n sekere mate van angs natuurlik is. Young (1947) stem saam dat die kinders die ouers se reaksies weerspieël, maar dat dit dikwels in 'n oordrewe mate is.

Volgens Bowley (1942) en Burt (1941) behoort kinders onder drie jaar nooit van hulle moeders geskei te word nie. Freud en Burlingham (1943) het bevind dat kinders betrokke by lugaanvalle (maar wat nie beseer is nie) geen tekens van traumatiese skok getoon het nie. Wanneer hulle by hulle moeders of 'n moederssubstituut was, is hulle skynbaar nie geaffekteer nie. Hulle beweer verder dat voorskoolse kinders die angsreaksies van hulle moeders deel. Volgens 'n waarneming van Mercier en Despert (1943) is dit nie net voorskoolse kinders wat hulle ouers se reaksies weerspieël nie, maar ook kinders tussen nege en dertien jaar toon sulke gedrag. As gevolg van oorlog vind sekere veranderinge onder andere in die familiestruktuur plaas. Nogtans is dit nodig dat kinders steeds 'n gelukkige en geïntegreerde lewe lei, gegrond op 'n basis van ouerliefde. Dit is egter nie altyd moontlik nie, aangesien baie vaders diensplig gaan doen en die moeders gaan werk. Die kind se sekuriteit word bedreig en sy opvoeding en opleiding ly onder die omstandighede (Despert, 1944).

Stolz (1951) is van mening dat die invloed van oorlog spesifiek groter is op babas en jonger kinders omdat hulle persoonlikheidsstruktuur meer geraak word. Volgens Stolz word kinders van skoolgaande ouderdom nie deur die oorlog geraak nie. Omdat skoolkinders ouer en meer volwasse is, is hulle beter in staat om die probleme wat met oorlog gepaard gaan, te hanteer.

Opsommend kan dus gesê word dat, hoewel oorlogstoestande die gesin as geheel beïnvloed, die teenwoordigheid van die ouers onder oorlogsomstandighede vir die kinders baie belangrik bly.

□ Invloed van vaderafwesigheid op seuns

Volgens Mussen *et al.* (1974) is seuns uit vaderafwesige huishoudings meer geneig tot probleme in hulle sosiale, emosionele en kognitiewe ontwikkeling as seuns uit vaderaanwesige huishoudings. Eersgenoemde behaal ook laer tellings in intelligensie en akademiese aanlegtoetse (Biller & Davids, 1973; Blanchard & Biller, 1971).

Daar moet in gedagte gehou word dat die vaders van die seuns in die hoë-risiko gebied slegs by tye afwesig is. Soos later sal blyk uit 'n bespreking van die toetsresultate ondervind hierdie seuns nie noemenswaardige sosiale, emosionele of kognitiewe ontwikkelingsprobleme nie. Die seuns behaal egter laer intelligensietellings as die seuns in die lae-risiko gebied. Die redes hiervoor word later bespreek.

Opsommend kan dus gesê word dat 'n aanwesige, belangstellende vader, wat 'n doeltreffende rolmodel daarstel, die ontwikkeling van intellektuele potensiaal aanwakker. Die seuns se gedrag word in 'n meer *manlike* rigting gerig. Die aan- of afwesigheid van die vader is egter nie al faktor wat die seuns se ontwikkeling beïnvloed nie. Die moeder, as agtergeblewe ouer, se kwaliteite het ook 'n invloed op die vaderafwesige seuns (Mussen *et al.*, 1974). Die oudste seun neem gewoonlik die rol van die vader oor en verrig sy take tuis (Crumley & Blumenthal, 1973).

Seuns uit vaderafwesige huishoudings het probleme op sosiale en emosionele vlak. Hulle neig tot groter impulsiwiteit en het probleme met die aanvaarding van sosiale verantwoordelikhede (Biller & Davids, 1973; Mischel, 1961). Moeders in sodanige huishoudings neig tot oorbeskerming van die seuns (Rosenfeld *et al.*, 1973). Navorsing met seuns wie se vaders afwesig was gedurende die Tweede Wêreldoorlog het getoon dat hulle minder manlik optree in fantasie sowel as owerde gedrag en hulle het baie min aggressie getoon (Bach, 1946). Vaderafwesige seuns neig om oor die algemeen psigologies meer onvolwasse te wees, sukkel om goeie verhoudings in hulle portuurgroepe op te bou en is ook minder populêr in hierdie groepe. Die kwessie van onvolwassenheid word deur Tuckman en Regan (1966) en Wylie en Delgado (1969) genoem.

'n Verband tussen vaderafwesigheid en psigopatologie is deur middel van die navorsing van Trunnell (1968) gevind. Hy het kinders in 'n buite-pasiënt kliniek bestudeer en bevind dat die graad van psigopatologie varieer na gelang van die vader se afwesigheid en die kind se ouderdom toe die vader weg is. Hoe jonger die kind en hoe langer die vader se afwesigheid, hoe erger die graad van psigopatologie. Afwesigheid van die vader is ook dikwels met 'n hoë mate van angs geassosieer. In 'n ondersoek van Rosenfeld *et al.* (1973) het die kinders uit vaderafwesige huise veral gedragsprobleme, probleme in die skool, senuagtigheid, depressie, gevoelens van hartseer en vrees oor die vader se veiligheid geopenbaar. Crumley en Blumenthal (1973) is oortuig daarvan dat kinders se ontwikkeling definitief deur die vader se afwesigheid beïnvloed word, veral wat super-egovorming en objekrelasies betref. Die navorsers maak ook melding van latente depressie onder vaderafwesige kinders, wat manifesteer in psigosomatiese klagtes, leerprobleme, weglloop van die huis af en seksuele en aggressiewe "acting out" waarvan die aanvang na die vader se vertrek

of terugkoms teruggevoer kan word. Interessant is die bevindings rakende kinders wat ower affektiewe depressie getoon het. Hulle was hartseer, ongelukkig en teruggetrokke en gewoonlik het die moeder aan depressie gely.

Vaderafwesigheid en stres toon ook 'n verband en word later in meer detail bespreek.

□ Skeiding, afwesigheid van die vader en stres

Volgens Rosenzweig *et al.* (1981) word groepe wat tekens van spanning toon as gevolg van volgehoue stres, as risiko-groepe beskou wat hulle fisiese, geestelike, emosionele en sosiale gesondheid betref. Simptome kom te voorskyn in psigosomatiese siektes. Rosenzweig se navorsing berus op die Israeli-soldaat wat dikwels van die huis af weg is. Die stres word toegeskryf aan die ongewone lewenswyse waarvan die afwesigheid en wisselvallige tuis-koms van die vader, verandering van omgewing, bystand of afwagting ("states of alert") en die oproep van die vader, die belangrikste komponent was. Die belangrikste probleem in hierdie militêre gesinne was die asosiale gedrag en verset teen gesag onder seuns. As oorsaak hiervan word 'n lae selfwaarde, depressie en die gevoel dat hulle nie aan die vader se verwagtinge voldoen nie, genoem. Lagrone (1978) gaan so ver as om te beweer dat die ernstigste vorm van stres, wat die militêre gesin kan teëkom, dié van gedwonge skeiding van die vader is. Volgens Frances en Gale (1973) presenteer jong kinders die volgende probleme: skoolfobies, swak sfinkterbeheer, gedragsprobleme en depressie. Adolesseente toon die gewone probleme wat met hierdie stadium van ontwikkeling gepaard gaan.

As gevolg van die vader se militêre verpligtinge, kan hy nie sy rol tuis volledig vervul nie en voel die moeder teleurgesteld in haar verwagting van ouerskap as 'n gesamentlike taak. Die moeder is bekommerd oor die soort man wat haar seuns gaan word en die weermag (en indirek dus die vader) word geblameer. Die vader aan die ander kant projekteer sy skuldgevoelens en gevoelens van 'n swak ouer op sy vrou en kinders (Dreman, 1981; Rosenfeld *et al.*, 1973).

Volgens Dreman (1981) is die kinders dikwels bekommerd oor hulle vader se werksaamhede. Die moeder probeer hulle gerusstel. Tog is die kinders van haar angstigtheid oor die vader se welsyn bewus. So 'n situasie gee aanleiding tot regressiewe gedrag, byvoorbeeld nagmerries en enuresis by die kinders. Dreman stel voor dat soveel as moontlik van die waarheid aan die kinders vertel word op 'n wyse wat by hulle ontwikkelingsvlak pas. Sodoende kan die kinders hulle angstigtheid oorbrug en hanteringsmeganismes ("coping mechanisms") aanleer. Indien die waarheid weerhou of verdraai word, sal die kinders uiters geskok wees as die waarheid uitlek, byvoorbeeld indien aan hulle vertel is dat die vader

veilig is en hy word gedood. Die kinders sal in die toekoms alle inligting wantrou. Om kinders te help om hulle angstigheid te hanteer, moet hulle toegelaat word om dit verbaal te kommunikeer of deur middel van tekeninge of spel tot uiting te bring.

Die kwessie van die teenwoordigheid van angs by die twee toetsgroepe, word volledig in hoofstuk 3 bespreek.

1.3.4.6 Vervroegde selfstandigheid en verantwoordelikheid by die kind

Kinders in hoë-risiko gebiede groei op onder voortdurende vrees vir terroriste-aanvalle. Dikwels moet hulle vaardighede lank voor die normale ouderdom waarop 'n vaardigheid, byvoorbeeld die bestuur van 'n voertuig, aangeleer word, dit reeds bemeester het. Volgens Jordaan (1980) moes kinders so jonk as nege jaar in Zimbabwe leer om wapens te hanteer en pantservoertuie te bestuur. Hulle moes ook soms die rol van die ouers oorneem, byvoorbeeld deur kleiner boeties en sussies te vertroos gedurende bomaanvalle.

In Ierland het die oorlog en insidente voortspruitend daaruit vir die kinders deel van die tradisionele sprokies geword (Rosenblatt, 1983).

Hierdie aanpassing by omstandighede kan grens aan totale belangeloosheid in die heersende situasie. So beskryf Portisch (1967:12,15) sy ondervinding hiervan in Viëtnam: "It was 90 in the shade . . . , yet everyone was scurrying at top speed - street vendors, milling pedestrians, cars, scooters and bicycles trying to overtake one another amid much hooting and bellringing. And yet there was a war on." Die ironie lê in die laaste sin. Te midde van die feit dat daar 'n oorlog heers, gaan die mense normaal voort met alledaagse bedrywighede. Volgens Portisch (1967) kan 'n mens amper glo daar heers vrede, maar voorkoms kan soms uiters misleidend wees. Dié skrywer het ook 'n skermutseling tussen twee groepe aanskou ongeveer 400 meter van waar gewone burgerlikes rys geoes het: "They behaved as if the battle were nothing to do with them" (Portisch, 1967:82).

Ook Strumpfer (1975) maak melding van die argeloosheid waarmee kinders 'n ramp, soos 'n bomaanval, gadeslaan. Hy verwys na die bombardement van Engeland in 1940-1941. Volgens waarnemers was die kinders baie minder as die volwassenes deur die lugaanvalle geaffekteer. Hulle het hulle skuilings verlaat sodra die geraas van die aanval verby was en het dan tussen die rommel hulle speletjies voortgesit. Strumpfer (1975) meld ook die teendeel, naamlik dat kinders wel 'n mate van psigiese versteuring ondervind het, maar dat dit nie abnormaal as sodanig is nie. Chroniese gedragsafwykings as gevolg van lugaanvalle het min voorgekom. Volgens Rachman (1978) was daar ná die Londense lugaanval min

psigologiese ongevallen ten spyte van die dood en verwoesting wat gesaai is. Bourne (1978) meld hierdie verskynsel gedurende die Viëtnamoorlog. Mead (1942) maak ook melding van die geringe mate waarin die kinders geraak is gedurende die Londense lugaanvalle. Volgens Mead en Helmholtz (1943) het die skeiding van kinders weg van hulle ouers en vriende, 'n groter letsel gelaat. Meer psigologiese versteuring is gevind by kinders wat in pleegsorg geplaas was as ander wat by hulle ouers en onderwysers tydens die lugaanvalle was.

1.3.4.7 Psigopatologie en aanpassingsproblematiek

Omstandighede vereis aanpassing van die mens en tot watter mate die aanpassing suksesvol is, hang van persoon tot persoon af. Sommige omstandighede vereis meer van die individu as andersoortige omstandighede en elkeen probeer daarby aanpas na die beste van sy vermoë. Uit die aard van die saak sal sommige individue probleme ondervind. In die onderstaande gedeeltes word kortliks hierna verwys. Die kwessie van verhuising kom ter sprake. Aandag word geskenk aan die rol van misdaad tydens en ná oorlogstoestande, asook die kwessie van angs.

Navorsers het verskillende situasies gebruik ten einde die uitwerking daarvan op die individu se aanpassingsvermoë vas te stel. So het Dunsdon (1941) sy ondersoek beperk tot die uitwerking van lugaanvalle. Volgens Dunsdon was "latente aanpassing" ná 'n lugaanval die sterkste by kinders tussen twee en vyf jaar. In die ouderdomsgroep vyf tot sewe jaar was owerste psigologiese probleme dominant en in die ouderdomsgroep elf tot veertien jaar was psigosomatiese steurnisse baie hoog. Dunsdon stel die insidensie van steurnis op soveel as agt maal hoër by diegene wat in Londen agtergebly het teenoor diegene wat snags na bomskuilings buite die stad geneem is. In dieselfde trant meen Burt (1943) dat, met dien verstande dat die kind nie fisies beseer is nie, die invloed van lugaanvalle baie minder ernstig was as wanneer die kind by 'n historiese ouer was. Volgens Burt ly kinders tussen twee en vyf jaar die meeste onder lugaanvalle. Die hoofversteurings was verskeie vorms van angsneurose en histerie. Burt bevind egter dat psigose en ware psigopatiese toestande as gevolg van die oorlog uiters seldsaam was.

Navorsing toon teenstrydige beelde. Vroeëre navorsing deur Bordman (1944), Despert (1942) en Solomon (1942) het getoon dat kinders geen verhoogde angs of paniek toon gedurende bomaanvalle nie. Hierteenoor het Dunsdon (1941) en Ziv en Israeli (1973) die teendeel bewys. Ziv en Israeli (1973) wys daarop dat geeneen van die voorgenoemde navorsers geldige en betroubare psigologiese meetinstrumente gebruik het nie en slegs op waarneming staatgemaak het. In 'n studie deur Ziv en Israeli (1973) is kinders in kibbutzim

gemeenskappe met mekaar vergelyk. Die eksperimentele groep was afkomstig uit kibbutzim wat konstant gebombardeer was en die kontrolegroep uit kibbutzim wat geen bombardering ondervind het nie. Die twee navorsers kon geen beduidende verskil in die angstigtheid van die twee groepe kinders vind nie en verklaar die verskynsel aan die hand van Helson (1964) se adaptasievlakteorie. Hiervolgens is adaptasievlak 'n funksie van die stimulus waarop gereageer word, die konteks waarin die stimulus voorkom en vorige ondervinding uit soortgelyke stimuli. Die aanpassingsvlak verander na 'n funksie van die frekwensie van die stimuli, die krag en emosionele impak daarvan en die belangrikheid wat dit vir die individu inhou. Volgens die adaptasievlakteorie veronderstel die navorsers dat bombardering 'n deel van die toetsling se lewe word, die impak van die stimuli verminder en 'n hoër angsvlak word nie veroorsaak nie. Kortliks dus: 'n mens pas aan by situasies wat aanvanklikangs opwek; in so 'n mate dat die angswekkende situasies later feitlik as alledaags aanvaar word. Strumpfer (1975) maak ook melding hiervan. Verder is dit interessant om daarop te let dat dogters 'n hoër angsvlak as seuns openbaar. Die feit dat dogters meer bereid is om hulle angstigtheid te erken, kan as rede hiervoor aangevoer word (Ziv & Israeli, 1973).

Schachter (1959) se affiliasie-teorie kan ook gedeeltelik verklaar waarom kinders in kibbutzim, wat gereeld gebombardeer word, minder angstoon. Volgens genoemde teorie verlaag 'n persoon se angsvlak gedurende omstandighede wat angst veroorsaak wanneer sodanige persoon deel van 'n groep mense is. Mense verkies mekaar se geselskap wanneer hulle onder dieselfde omstandighede verkeer. Ondersteuning in die algemeen is dus belangrik. Strumpfer (1975) en Raven en Jeffrey (1983) maak ook hiervan melding. Strumpfer (1985) noem dit 'n samehorigheidsreaksie en verwys na die bombardering van Engeland gedurende die Tweede Wêreldoorlog. Mense het minder angstig gevoel oor die lugaanvalle wanneer hulle saam met ander kon wees, teenoor diegene wat alleen gewoon het. Gemeenskaplike bomskuilings was baie gewild, al was hulle onveiliger as gesinskuilings, bloot omdat mense eerder saam met ander wou wees gedurende 'n bomaanval as om alleen as gesin te wees.

Ziv en Israeli (1973) maak 'n laaste aanname, naamlik dat angsvlakke laer is in kinders in kibbutzim wat konstant onder bombardering is, omdat hulle sekuriteit koppel aan vorige suksesse tydens oorloë. Na die afgelope drie oorloë van die Arabiese wêreld teen Israel was Israel elke keer die oorwinnaar.

In die onderhawige ondersoek kan al bogenoemde studies geïnkorporeer word. Inwoners van die grensgebiede raak beslis gewoond aan hulle omstandighede en kwelvuur snags onderbreek nie eens meer die slaap nie. Die kinders is gewoond daaraan om met pantser-

voertuie skool toe vervoer te word en skote dwarsdeur die dag is nie 'n nuwigheid nie; bloot omdat dit te wagte is en deel van die daaglikse bestaan geword het. Hierteenoor sal enige skote in die lae-risiko gebied aandag trek en daar sal onmiddellik ondersoek ingestel word na die oorsaak daarvan; primêr omdat dit nie te wagte is nie en buite die alledaagse patroon val.

In hoë-risiko gebiede is die bevolking, om beveiliging te verseker, gekonsentreer. Volgens Schachter (1959) se teorie verlaag 'n groepsgevoel angstigheid. Inwoners in sodanige gebiede sal mekaar ondersteun tydens gevaartrauma omdat die groeplede op mekaar aangewese is en almal terselfdertyd aan dieselfde gevaar blootgestel is. Dit kan ook 'n rede wees waarom die kinders in die hoë-risiko gebied minder angs toon as diegene in die lae-risiko gebied.

Lugaanvalle het die moreel van die klaskamer beïnvloed en kom te voorskyn in verhoogde aktiwiteit, rusteloosheid en ongehoorsaamheid (Burt, 1943). Volgens Freud en Burlingham (1943) vrees kinders net lugaanvalle in soverre hulle kan verstaan wat aangaan. Die navorsers het bevind dat die kinders minder deur bombardering as deur skeiding beïnvloed is. Bodman (1941) het 'n studie gedoen met kinders wat te midde van 'n bomaanval uit 'n hospitaal ontruim is. Sewe maande later het 11% nog simptome, wat met die bombardering verband hou, getoon. In teenstelling hiermee het 61% simptome getoon nadat hulle direk ná die aanval huis toe is.

Oorsigtelik blyk dit dat, net soos in die geval van kinders in die VSA, kinders in Brittanje minder geaffekteer is deur die oorlogtoestande as wat verwag is (Despert, 1944; Burt, 1943). In Brittanje is die meeste navorsing gedoen op kinders wat uit hulle ouerhuise verwyder is en die navorsing is dus nie op hierdie ondersoek van toepassing nie.

Volgens 'n studie in Frankryk deur Mercier en Despert (1943) blyk dit dat angstigheid en neurotiese simptome wat gedurende die oorlog voorgekom het reeds voor die oorlog bestaan het. Die kinders het slegs gereageer vanuit hulle vorige persoonlikheidsstruktuur.

Hawelose kinders het skynbaar maklik in pleegsorg aangepas, maar volgens Mercier en Despert (1943) was die aanpassing net oppervlakkig en het die pleegkinders tekens van ernstige trauma getoon. Kinders tussen twee en agt jaar het skynbaar goed aangepas, behalwe dat hulle nooit geglimlag of enige tekens van entoesiasme getoon het nie.

Mercier en Despert (1943) het gevind dat kinders psigologies beter by honger as koue aangepas het. Honger en koue hang egter saam, want wanneer die liggaam sonder die daaglikse kwota kilojoules moet klaarkom, sal die persoon kouer kry as ander wat genoeg

kilojoules ingeneem het onder dieselfde temperatuur. 'n Periode van intense koue het saamgeval met 'n melkskaarste tydens die oorlog en die babasterftesyfer het in Frankryk van 39% tot 50% gestyg.

Wanaanpassing is 'n prominente gevolg van die oorlog, aldus Brosse (1950). Volgens Brosse onderskei sielkundiges en opvoedkundiges tussen twee tipes wanaanpassing, naamlik aktiewe en passiewe wanaanpassing. Onder aktiewe wanaanpassing word aktiewe dade soos eiendomsbeskadiging geklassifiseer. Diefstal en misdaad word ook as aktiewe wanaanpassing gesien, aangesien dit dade is wat willens en wetens gepleeg word en as anti-sosiale gedrag beskou word. Passiewe wanaanpassing dui op passiwiteit en apatie. Passiwiteit mag die gevolg wees van 'n minderwaardigheidskompleks, vrees vir vermanings of 'n psigologiese toestand as gevolg van die langdurige blootstelling aan oorlogstoestande. Gevalle van passiwiteit het dikwels voorgekom by kinders uit gesinne waar depressie en senuagtigheid teenwoordig was (Brosse, 1950).

Die kwessie van aanpassing in 'n oorlogssituasie is veral deur 'n studie van John (1941) gedek. Sy steekproef het uit 100 voorskoolse kinders bestaan waarvan 56% goed en 44% swak aangepas het. Hoewel 44% baie hoog is, is dit nogtans laer as wat verwag is. In teenstelling hiermee het Burt (1940) 'n syfer van 17% wanaangepaste kinders tussen die ouderdomme elf en veertien jaar gevind. Straker en Thouless (1940) het 'n persentasie van slegs 8% gevind. Volgens John (1941) is die rede vir swak aanpassing nie die ouderdom van die kind nie, maar die tipe behuising. Dit was ook nie die heel kleinste wat die swaarste gely het nie, maar wel diegene wat byna skoolgaande ouderdom was.

□ Wanaanpassing

Die simptome van wanaanpassing kom te voorskyn op verskillende maniere. Volgens John (1941) was huilerigheid die mees opvallende aanduiding van wanaanpassing. Volgehoue ongelukkigheid het in geïrriteerdheid en woede-uitbarstings gemanifesteer. Ouer kinders was meer rusteloos en skoorsoekerig. Eet- en slaapprobleme het sterk na vore gekom. Laasgenoemde het in slapeloosheid, drome, nagmerries, tandekners en praat in die slaap gemanifesteer. Gesondheid het effens hieronder gely, maar daar bestaan geen definitiewe bewyse dat ontruimde kinders se fisiese gesondheid agteruit gegaan het nie.

John (1941) het spesifiek lugaanvalle in verband met wanaanpassing gebring en 'n hoë korrelasie tussen wanaanpassing en die mate van angs wat die kind tydens 'n lugaanval beleef het, gevind. Dit was egter die meer onstabiele kinders wat die meeste geraak is. 'n

Hoë korrelasie is ook gevind tussen die vrees wat die kind ervaar het en die vrees wat sy moeder ervaar het.

Opsommend van bogenoemde ondersoek kan gesê word dat kinders onder twee jaar beter aanpas as ouer kinders tussen twee en vyf jaar en die minder intelligentes effens beter as die intelligentes. Kinders van 'n stabiele temperament vaar ook beter as die onstabieles. Wanneer kinders deur hulle broers en susters vergesel is, het hulle ook beter aangepas. Die hoeveelheid kere wat die kind van pleeghuis verwissel het, het gewoonlik tot swak aanpassing gelei. Laastens het die ondersoek getoon dat kinders drie tot ses maande na 'n lugaanval nog tekens van versteuring getoon het.

Ziv *et al.* (1974) verklaar oorlogspanning in terme van 'n "coping process". Hierdie proses word deur die kind se langdurige blootstelling aan bombardering geaktiveer. Die uitdrukking daarvan word gerig deur sterk norme vir vrede en teen sterk uitdrukking van vyandigheid. Die navorsing, wat gedoen is op kinders in kibbutzim wat gebombardeer was gedurende die 1967 Arabies-Israeli oorlog en 'n kontrolegroep wat nooit gebombardeer is nie, toon dat die gebombardeerde groep 'n groter mate van verborge aggressie toon en meer waarde heg aan die persoonlikheidstrek van braafheid teenoor die kontrolegroep.

Volgens Zuckerman-Bareli (1982) asook Ziv *et al.* (1974) toon jonger kinders minder versteuring as gevolg van terroriste- bedrywighede - hoe jonger die kind, hoe minder die versteuring. Zuckerman-Bareli (1982) voer dit verder deur te sê dat hoe jonger die kind en hoe hoër sy vlak van opleiding, hoe makliker pas hy by die gemeenskap aan en word sy behoeftes bevredig. 'n Laer opvoedingspeil word geassosieer met minder identifikasie met die gemeenskap. Die laer vlak van opvoeding verlaag dus die individu se sosio-kulturele aspirasies en stel hom minder in staat om bevrediging uit die gemeenskap en dus aanpassing te verkry.

In Suidwes-Afrika is nog geen ondersoek gedoen om die uitwerking van 'n werklike aanval op 'n dorp te probeer bepaal nie; waarskynlik omdat sodanige aanvalle min voorkom. Indien die toestande aan die grens sodanig verswak dat dit met dié van Israel vergelyk kan word, sal dit moontlik wees om die verkreeë resultate van Zuckerman-Bareli (1979) met plaaslike resultate te vergelyk.

Durkheim (soos aangehaal deur Zuckerman-Bareli, 1979) wys ook op die belangrikheid wat 'n gevoel van "behoort aan" en identifikasie met 'n groep vir die individu inhou in tye van spanning. Dus: die mate waarin 'n persoon ekonomiese, sosiale en kulturele bevrediging uit die gemeenskap kry en daarmee identifiseer, word geassosieer met die mate van

versteuring as gevolg van spanning. Hoe groter die bevrediging en identifikasie, hoe minder die versteuring.

Young (1947) het eweneens 'n oorsigtelike studie rakende die invloed van die oorlog-situasie op die kind onderneem. Sy steekproef het uit 60 seuns en 60 dogters tussen die ouderdomme van drie en sewe jaar bestaan. Wat betref die twee geslagte, was sy resultate soos volg: meer seuns as dogter het aggressiewe gedrag getoon en seuns was wreder as dogters. Geïrriteerdheid het meer by dogters as seuns voorgekom. Senuagtige gewoontes soos naelsbyt, trekkings, duimsuig en masturbasie het meer by die seuns as dogters voorgekom. Uitermate skaamheid was groter by die seuns as dogters. Vrees en depressie het ook meer by die seuns as by die dogters voorgekom. Spraakprobleme was by die seuns 'n groter probleem en eetprobleme was dubbeld soveel by die seuns as by die dogters. Young het in dieselfde ondersoek bevind dat woedeuitbarstings in 'n erge graad voorgekom het en dat aggressiewe dade 'n beduidende faktor in die ondersoek was. Opsommend kan dus gesê word dat van die 120 kinders, 37% nie deur die oorlog beïnvloed is nie, behalwe vir opgewondenheid, wat as onbelangrik beskou is. Meer seuns as dogters is beïnvloed. Die hooforsaak vir versteuring was die feit dat die vader diensplig gedoen het of sou gaan doen. Die tweede grootste oorsaak was die ongerieflikheid en tekorte tydens die oorlog en derdens die sogenaamde "oorlogspaatjies".

Stolz (1953) raak 'n ander aspek van skeiding aan, naamlik die toename in aggressie by jong kinders. Volgens Stolz is aggressie die gevolg van sekere omstandighede, onder andere beperkings op leefruimte, gejaagdheid, ongereelde skedules en aanpassing by nuwe omstandighede. 'n Studie om die aggressie van drie-, vier- en vyfjariges te toets, is onderneem. Een groep se vaders was in die oorlog en 'n kontrolegroep se vaders was tuis. In teenstelling met wat verwag is, het die kontrolegroep meer aggressie getoon as die eksperimentele groep. Stolz verklaar dit soos volg: met die vaders in die oorlog, het die moeders meer tyd vir die kinders. Wanneer die vaders tuis is, is dissipline strenger en die konflik tussen die moeders en vaders ten opsigte hiervan veroorsaak frustrasie by jong kinders. Wat mobilisasie betref, onderbreek dit vriendskappe en kan die kinders hierdeur erg versteur word.

Die meerderheid navorsers wat die kwessie van die invloed van oorlog en/of skeiding ondersoek het, maak melding van enuresis as 'n gevolg (Geleerd, *in* Young, 1947; Michaels, 1947; Isaacs, 1941; Burt, 1941; Despert, 1944; John, 1941).

Volgens Gerhard (1939) en Michaels (*in* Van der Berg, 1980) word enuresis deur die ondersteuners van die psigodinamiese benadering geïnterpreteer as 'n sigbare teken of simptoom van die een of ander onderliggende versteuring of onderstroom daarvan. Kon-

fliksituasies wat angs en emosionele versteuring meebring, kan 'n invloed op die blaas hê. Ook Strachey (1940) sien enurese as 'n simptoom van angstigheid. In dieselfde trant noem Burt (1940) dat 'n toename in angstoestande, veral inkontinensie tot gevolg gehad het. Die omgekeerde is ook waar. Volgens Van der Berg (1980) is spanning en angs meer aanwesig by die enurese-lyer, wat ook verklaar waarom hulle meer vatbaar is vir angswekkende stimuli.

Benewens bogenoemde word kinders psigies deur die oorlog beïnvloed deur wat hulle sien gebeur en die daaglikse eentonigheid van dieselfde gebeure wat hulle meemaak (Rotten, 1949).

Brosse (1950) het 'n aantal karaktertrekke by versteurde (displaced) kinders (as gevolg van die oorlog) in Pole geïdentifiseer. Hy noem repressie, minderwaardigheidskomplekse, stomheid, probleme om uitdrukking aan hulleself te gee, verlies aan individualiteit, wantroue, veeleisendheid en aggressie. Dit is te verstane dat hierdie probleme te voorskyn sal kom wanneer 'n onsekere en chaotiese toestand heers, veral by kinders wat nog nie die situasie kan hanteer nie.

Slegs een bron, naamlik Rotten (1949) maak melding van statistiek rakende kinders wat fisies deur die oorlog geraak is. In Pole alleen was daar 250 000 gevalle van amputasies, blindheid en erge verminking van die gesig en brandwonde. Fisiese gebreke as gevolg van die oorlog kan kinders moontlik meer vatbaar maak vir invloede op die psige, byvoorbeeld 'n amputasie, wat weer aanleiding tot depressie kan gee of wat 'n bestaande toestand van depressie kan vererger. Vervolgens sal aandag aan die kwessie van verhuising geskenk word.

□ Verhuising

Gesinne woonagtig in die grensdorpe word dikwels verplaas, veral diegene verbonde aan die weermag. Die kinders vanuit hierdie gesinne moet dus voortdurend van skool, omgewing en vriende verander en hierdie verskuiwings sal moontlik 'n invloed op byvoorbeeld hulle skolastiese prestasie hê. In welke mate verhuising 'n invloed op die kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied het, is nie deur die onderhawige ondersoek gedek nie, maar oor die moontlike invloed daarvan gespekuleer.

Die redes vir verhuising kan beide positief en negatief wees, aldus Jalongo (1985). Die navorser noem faktore soos bevordering of werkloosheid, huwelike of egskedings, geboortes of dood. Wat ook al die rede, verhuising kan stresvol wees vir enige ouderdomsgroep, maar hervestiging is veral vir kinders in hulle vroeë kinderjare besonder moeilik. Volgens

Rutter (1975) is bewyse gevind dat verhuising geen psigiatriese probleme vir kinders inhou nie, mits hervestiging in dieselfde buurt is.

Al het die rondtrekkery 'n nuwe omgewing beteken, het die kinders betreklik maklik aangepas. Of die stres van verhuising vir ouers verbonde aan die weermag groter is, is onseker, volgens Rutter. Francis en Gale (1973) beweer dat weermaggesinne hegte vriendskapsbande vermy om sodoende die pyn wat met die verbreking daarvan gepaard gaan, te vermy.

■ Die kind se konsep van *huis*

Volgens Kaplan (1978) ontstaan die verbondenheid aan 'n huis reeds by die suigeling se verbondenheid aan sy moeder - sy is sy basis (home base) waarvandaan hy sy ontdekkings van sy wêreld onderneem. Indien dit nie die geval is nie, behoort omgewingsverandering vir babas geen probleme in te hou nie, solank die mense in sy omgewing net dieselfde bly. Gedurende die kleuter- en voorskoolse jare word die kinders meer bekend met die omgewing en sal omgewingsverandering hulle noodwendig beïnvloed. Hervestiging word dikwels as stresvol gesien, aangesien dit die kind se aanpassingsvermoë beproef (Jalongo, 1985). Jalongo noem dat aanpassing in 'n nuwe skool verandering van skool en vriende en verskuiwing na 'n nuwe omgewing as belangrike stressors gesien moet word.

Soos reeds blyk, speel ouderdom 'n rol in aanpassing wanneer die gesin verhuis. Volgens Jalongo (1985) en Tooley (1972) sal veral vyf- tot sesjarige moeilik by hulle nuwe omgewing aanpas, aangesien hulle ook nog vir die eerste maal moet skool toe gaan.

■ Negatiewe aspekte van verhuising

Dit word algemeen aanvaar dat jong kinders beter by nuwe situasies aanpas as ouer mense. As rede hiervoor voer Jalongo (1985) aan dat kinders se vriendskapsbande losser is as dié van volwassenes en dat hulle dus minder deur die verbreking daarvan geraak word wanneer hulle verhuis. 'n Ander standpunt is dat jong kinders net so moeilik soos die ouer persoon aanpas maar, weens hulle gebrekkige taalvermoë, vind hulle dit moeilik om abstrakte begrippe soos alleenheid uit te druk. Volgens die moeders van die kinders wat verhuis het, het kinders vir twee weke voor en twee weke ná die verhuising emosionele ondersteuning nodig gehad teenoor die gemiddeld van 16 maande wat die volwassene nodig het. Kinders reageer op redelik voorspelbare maniere op die stres wat met verhuising gepaard gaan en hulle angstigheid is gewoonlik net sterker vorms van gewone kindervrese. Wanneer hulle teleurgesteld, bang of verward is, reageer hulle daarop deur teruggetrokke en stil te raak

of aggressief te wees. Hierdie aggressie kan ook as 'n vorm van rou gesien word. Sommige kinders toon ook tekens van regressiewe gedrag gedurende tye van stres. Kinders mag ook as gevolg van verhuising, 'n verlies aan die ouers se tyd en aandag ondervind, wat vir hulle meer traumaties as die ware verskuiwing is (Fassler, 1978).

■ Positiewe aspekte van verhuising

'n Verandering van omgewing het ook 'n positiewe sy. Dit kan lei tot 'n nuwe begin en beter geleenthede. Vir jong kinders is dit moeilik om te besluit of die verskuiwing tot beter of swakker dinge sal lei. As die ouers die verhuising as positief ervaar, sal dit dieselfde reaksie by die kinders uitlok (Jalongo, 1985).

Volgens Fassler (1978) kan voorskoolse en laerskool kinders emosioneel baat by verhuising. Hulle pas aan by die nuwe omgewing en dit gee hulle 'n gevoel van trots omdat hulle 'n moeilike taak oorwin het. Die hele gesin kan ook baat vind daarby, aangesien hulle as 'n eenheid saamwerk ten einde aan te pas en dat hulle sterker en hefter groei in die proses.

■ Opsomming

Opsommend kan gesê word dit wil voorkom asof kinders geen besondere probleme ondervind wanneer die gesin verhuis nie en dat aanpassing ook geen noemenswaardige probleem is nie. Hoe dikwels die toetslinge in die onderhawige ondersoek al moes verhuis en hoeveel van hulle dit as 'n probleem ervaar het, is nie bekend nie.

□ Misdaad

■ Inleiding

Misdaad word in die meerderheid artikels baie pertinent as 'n gevolg van oorlog genoem. Die oorsake wat daartoe lei, is legio. Vervolgens word 'n oorsig hieroor gegee. Volgens Brosse (1950) is dit belangrik om te onthou dat nie net jeugmisdaad nie, maar ook misdaad in die algemeen tydens oorlogstoestande toeneem. Volgens 'n konferensie wat in 1947 gehou is, wil dit voorkom asof wetsoortreders tydens die oorlog uit dieselfde milieu kom as diegene wat misdade voor die oorlog gepleeg het. Hulle toon dieselfde asosiale simptome en hulle ouers was meestal ongebalanseerd. Hulle het maar altyd op die randjie van misdaad geleef en die oorlog het net genoeg aanleiding gegee om dit te oortree. Hulle het dus reeds 'n neiging daartoe gehad (Thom, 1944).

Volgens die Konferensie van 1947 word beweer dat jeugoortreders in Nederland gewoonlik bogemiddeld intelligent was en dat politieke oortreders uit minder intelligente groepe gewerf is.

■ Statistiek

Beskikbare statistiek is skaars, onvolledig en onvoldoende. Die redes hiervoor is die verbreking van opnamedienste en die verwoesting van argiewe. Besikbare inligting moet met groot omsigtigheid benader word, omdat dit nie altyd 'n akkurate weergawe is van die ware toedrag van sake nie. Statistiek uit verskillende lande neem ook verskillende elemente in ag en word op verskeie maniere geïnterpreteer (Konferensie, 1947). Wanneer misdaad tydens die Tweede Wêreldoorlog vergelyk word, toon dit 'n groot mate van ooreenkoms, hoewel op 'n baie groter skaal. Tussen 1939 en 1947 het dit in die verhouding 3:1 toegeneem. Die getalle vir jeugmisdaad is proporsioneel nie hoër as dié vir volwasse misdaad nie (Konferensie, 1947). Evjen (1940) beweer egter dat jeugmisdaad toegeneem en volwasse misdaad afgeneem het. Die persentasie seuns- en dogteroortreders is oor die algemeen dieselfde as voor die oorlog. Chute (1943) stel die toename in misdaad vir alle groepe op 16,6%. In 'n ondersoek van Cross (1964) is gevind dat wetteloosheid oor die algemeen sterk toeneem gedurende periodes van onrus. Volgens Towle (1943) is toename in wetteloosheid en jeugmisdaad vir die adolessent 'n algemene reaksie op oorlog. 'n Toename van 3,9% is gemeld tydens 1941-1942. Daar was egter 'n afname in die misdaad onder adolessente seuns, moontlik omdat die leiers gaan diensplig doen of begin werk het in die oorlogsindustrieë. Misdaad onder adolessente dogters het egter toegeneem veral ten opsigte van seksuele misdade. Helmholtz (1943) meen wetteloosheid neem toe omdat ontspanningsfasiliteite as gevolg van die oorlog tot niet gaan of omdat die opgeleide personeel wat vir die ontspanning verantwoordelik is, opgeroep word vir diensplig of om ander belangrike take te gaan verrig. Volgens Young (1947) is die toename in jeugmisdaad gedurende oorlogstoestande veral 'n kenmerk van ouer kinders. Of hierdie toename in wetteloosheid en jeugmisdaad ook in Suidwes-Afrika voorkom, is in hierdie stadium nie bekend nie, aangesien hierdie ondersoek nie aandag aan daardie aspek geskenk het nie.

Volgens Brosse (1950) en die bevindinge van die Konferensie (1947) het die voorkoms van misdaad in 1943 'n hoogtepunt bereik en daarna weer afgeneem. Hongarye het in 1943 'n styging van 2% gehad in vergelyking met die gemiddeld vir voor-oorlogse jare. In Denemarke was daar voor die oorlog vir die ouderdomsgroep vyftien tot agttien jaar sowat 1 000 aanklagte. In 1943 het dit tot 1 786 gestyg, maar in 1944 weer gedaal. Die daling in 1944 word toegeskryf aan die feit dat die Duitsers die polisie verwyder het tot laat in 1945. Onmiddellik ná die Duitse terugval, het die polisie steeds te veel te doen gehad om hulle

nog oor jeugoortreders ook te bekommer. Eers in 1946 het die getalle weer gestyg omdat die polisie weer effektief was en nie soseer omdat misdaad toegeneem het nie.

In Finland het jeugmisdaad in 1945 'n hoogtepunt bereik met die demobilisasie. Dit was soveel as vyf maal hoër vir dogters van vyftien tot sewentien jaar en drie en 'n half maal hoër vir seuns van dieselfde ouderdom.

Noorweë het 'n hoogtepunt in jeugmisdaad in 1941 en weer in 1943 beleef. So ook Nederland in 1943. Switserland rapporteer weer 'n hoogtepunt in 1942.

Waarom die verskillende lande hoogtepunte in verskillende jare beleef het, is onduidelik. Moontlik is dit te wyte aan die verwydering van die polisiemag, soos wat die geval in Denemarke was, of as gevolg van ontruiming en disorganisasie van administrasie. Die Konferensie (1947) skryf die styging in misdaad toe aan die feit dat getalle alle aanklagte insluit, ongeag of die aangeklaagdes later skuldig bevind is of nie. Volgens Rutter en Giller (1983) is eers geglo dat kinders, wat tydens die oorlog gebore is, ongewoon misdadig was, maar hierdie stelling is later as verkeerd bewys. Die misdaadsyfer het aanhou styg onder diegene wat ná die oorlog gebore is. Die grootste styging het ongeveer 'n dekade ná die einde van die oorlog gekom. Rutter en Giller voer 'n interessante rede vir die styging in misdaad aan, naamlik dat oorlog toestemming gee om dood te maak en 'n model daarstel wat geweld aanvaarbaar maak. Of dit die geval was, kan nie met beslistheid gesê word nie.

■ Geslagsverskille

Oor die algemeen blyk dit dat misdaad meer onder seuns as dogters voorgekom het. Chute (1943) beweer dat misdaad onder dogters veel vinniger toegeneem het as onder seuns.

Volgens statistiek verkry uit Italië, het die verhouding seuns tot meisies min of meer dieselfde gebly as voor die oorlog, naamlik 15:1. Dit was ook die geval in Nederland, waar die verhouding seuns tot meisies 9:1 was. In Noorweë was die toename in misdaad sterker onder vroue as onder mans, maar minder onder meisies as onder seuns. Die toename was ook sterker onder meisies van 21 jaar en jonger as onder diegene bo 21. Wanneer syfers met dié van voor die oorlog vergelyk word, was daar ook 'n toename in eerste oortredings. Interessant is die daling in eerste oortredings vir beide groepe in 1944 (Konferensie, 1947).

Volgens Despert (1944) was "borderline intelligence" 'n algemene verskynsel by misdadige dogters.

■ Tipes misdade

In die breë gesien, kan gesê word dat toename in misdaad hoofsaaklik in terme van diefstal was (Konferensie, 1947). Hierdie mening word ook deur Hicklin (1946), Lerner en Murphy (1943) en Brosse (1950) gehuldig. Dit was ook hoofsaaklik seuns wat daaraan skuldig bevind is (Brosse, 1950). Die aantal ander oortredings soos aanrandings het onveranderd gebly sedert 1911 (Konferensie, 1947).

Volgens statistiek vir Kopenhagen was 2 261 kinders by misdade betrokke in 1945. Hiervan was 1 181 vir diefstal. In Denemarke was dit merendeels seuns bo veertien jaar wat betrokke was by diefstalle. Volgens Brosse (1950) is daar ook 'n verband tussen diefstal en boemelary.

Die toename in misdaad was dus nie soseer in terme van gewelddadige misdaad nie (Brosse, 1950) en oortredings was ook meer gemik teen eiendom as teen ander mense (Konferensie, 1947).

Die grootste enkele oortreding by dogters was prostitusie (Brosse, 1950) en ander seksuele oortredings (Konferensie, 1947). Morele standaarde het verlaag. In Hongarye het 95% van alle meisies wat vir prostitusie aangekla was, veneriese siektes onder lede gehad.

Die feit dat diefstal en prostitusie toegeneem het, is logies. Albei oortredings is maniere om 'n bestaan te probeer maak. Eersgenoemde om aan die lewe te bly en laasgenoemde om geld te verdien en sodoende ook aan die lewe te bly.

Wat diefstal betref, beweer Hicklin (1946) dat dit as deel van 'n herstelfase gesien moet word en dat dit as 'n verdedigingsmeganisme teen depressie geld. Hicklin meld spesifiek die feit dat diefstal 'n oorlewingsaksie was, veral in die konsentrasiekampe.

■ Oorsake van misdaad

Die oorsake van jeugmisdad is kompleks en 'n samevloeiing van omstandighede. Menings en sienings verskil ook van skrywer tot skrywer.

Volgens die Konferensie (1947) was jeugmisdad gedurende die oorlog die gevolg van die vreemdsoortige atmosfeer wat veroorsaak is deur besondere omstandighede of faktore byvoorbeeld mobilisasie, ontruiming van gesinne en die verlaging van aanvaarde waardes wat onder normale omstandighede gegeld het. Dit is gedeeltelik ook die gevolg van ekonomiese faktore byvoorbeeld verlaging van materiële standaarde, voedseltekorte en die swartmark. Dit word gewoonlik as tydelike oorsake gesien. Laastens word jeugoortre-

dings aan emosionele faktore toegeskryf. Chute (1943) beweer dat die oorsaak van misdaad gedurende die oorlog aan dieselfde faktore toegeskryf kan word as voor die oorlog.

Soos reeds genoem, verskil menings tussen skrywers. Volgens die Konferensie van 1947, is daar drie uitstaande redes vir jeugmisdaad, te wete die disorganisasie van die gesin, ekonomiese druk en sosiale verskille (social discord) wat met die okkupasie gepaard gaan. Rutter en Giller (1983) klassifiseer die oorsake en korrelate van misdaad in twee groepe. Eerstens individuele karaktertrekke, waaronder intelligensie en skoolastiese prestasie, liggaamsbou, fisiese siektes, ongeskiktheid, fisiologiese eienskappe, hiperaktiwiteit, persoonlikheidstrekke en genetiese faktore ressorteer. Tweedens word psigo-sosiale faktore genoem waaronder familie-invloede, films en televisie, gebiedsinvloede, sosiale verandering en fisiese omgewing ressorteer.

Die Konferensie (1947) skryf die toename in diefstal toe aan die feit dat kinders die ouers se voorbeeld volg en dit steel wat hulle in voor-oorlogse omstandighede nie kon kry nie. Verder word beweer dat 'n misdadige mentaliteit manifesteer as gevolg van nuuskierigheid, die groepsgevoel, 'n voorliefde vir avontuur en spel. Diefstal word later 'n kompetisie. Volgens Thom (1944) is verveling ook ter sprake. Dit is ook die mening wat gehuldig word in 'n artikel in die *Times Educational Supplement* (1948). Rotten (1949) noem ook dat haweloosheid en hongersnood tot misdaad kan lei.

Benewens bogenoemde oorsake, voeg Nemeth, 'n spreker by die Konferensie (1947), gebrekkige opvoeding en toesig by. Vaders word opgeroep en die moeders kan nie dissipline voldoende toepas nie. Baie skole is gesluit en die opvoedingstaak bly agterweë. Koekebakker (1947), Nemeth (1947) en Strauss (1947), almal sprekers by die Konferensie van 1947, voeg by dat die rantsoenering van alles en die gebrek aan vermaak tot psigiese spanning lei, waarvoor gekompenseer word in terme van wetsoortreding. Die gesin speel ook 'n rol. Volgens die Konferensie (1947) lei disintegrasie van die gesin as gevolg van die oorlogsituasie tot 'n versteuring van die kind se emosionele balans, wat weer aanleiding gee tot gebrekkige selfbeheer. Om te kompenseer, wend die kind hom tot misdaad. Die kind se psigiese samestelling en emosionele lewe kan ook bepaal of hy 'n misdadiger gaan word of nie.

'n Interessante waarneming is dié van Dellaert (1947), 'n Belg, wat ook 'n spreker by die Konferensie van 1947 was. Volgens hom het meisie-jeugoortreders hoofsaaklik uit gebroke gesinne gekom.

Die oorsake van prostitusie word kortliks genoem. Werkloosheid, swak familiebetrekkinge, gebrekkige behuising, eensaamheid en 'n liefde vir die luukse, word as die ver- naamste oorsake gesien.

Mussen *et al.* (1974) maak 'n belangrike opmerking, naamlik dat dié seuns uit vaderafwesige huishoudings meer geneig is om skool te verlaat en jeugmisdadigers te word. Dit is ook die bevinding van Gleuck en Gleuck (1950) en Andry (1960). Laasgenoemde het ook bevind dat hoe vroeër die vader van die seuns geskei word, hoe sterker is die neiging tot misdaad by hulle. Dit is 'n logiese verloop van sake, want met die vader afwesig, is die dissipline nie so streng nie en die seuns het ook nie 'n vader om as voorbeeld vir goeie gedrag na te volg nie. Volgens Miller (1958) is hulle anti- sosiale gedrag 'n poging om hulle manlikheid te bewys.

Uit bogenoemde is dit dus duidelik dat daar geen enkele faktor is wat gedurende die oorlog uitsluitlik vir misdaad verantwoordelik is nie. Volgens die Konferensie (1947) is dit ook moeilik om die spesifieke invloed van elke faktor te bepaal. Vajkai (1947) maak 'n baie waar stelling. Volgens haar is 'n jong mens wat sy selfrespek verloor het, 'n potensiële misdadiger. Die voorkoms van misdaad, diefstal en prostitusie is nie deur die onderhawige ondersoek gedek nie. Navorsing is op kinders woonagtig in die hoë- risiko gebied gedoen en nie op kinders betrokke by 'n konvensionele oorlog nie. Die ondersoeker is van mening dat al bogenoemde statistiek, verskille, tipes en oorsake van misdade ook op die kinders woonagtig in Suidwes-Afrika van toepassing gemaak sal kan word as 'n konvensionele oorlog sou uitbreek.

In Suidwes-Afrika het die oorlog nog nie wendings in die rigting van konvensionele oorlogvoering geneem nie, maar die ondersoeker glo dat die inwoners sal aanpas asof die abnormale die normale geword het. Hierdie stelling word gesteun deur die mening van 'n Ierse psigoloog (Rosenblatt, 1983). Op 'n vraag aan hom of die atmosfeer van haat, ingeperktheid en verveling die kinders enigsins affekteer, was sy antwoord dat in Noord-Ierland die abnormale die normale geword het. Die kinders het die toestand nie meer vreemd of onaanvaarbaar gevind nie. Volgens Rosenblatt het selfs anti- sosiale gedrag aanvaarbaar geword.

□ Angs

Laastens word aandag aan die kwessie van angs geskenk. Angs speel 'n belangrike rol in oorlogstoestande, soos vroeër genoem is. Aangesien die IPAT-Angsskaal as een van die meetinstrumente gebruik is, is dit belangrik om op die verskillende tipes angs, die verskil

tussen angs, vrees, angsneurose en stres en die manifestasies van angs asook angs en verdedigingsmeganismes te let.

■ Inleiding

Angs kan gedefinieer word as: “’n toestand wat gekenmerk word deur akute spanning, benoudheid en fisiologiese reaksies soos versnelde hartklop en oormatige sweet . . .” (Gouws *et al.*, 1979:19). Aangesien die IPAT-Angsskaal een van die toetse is wat in die onderhawige ondersoek gebruik is en een van die doelstellings is om vas te stel of angs ’n rol speel in die lewe van die kind in die hoë-risiko gebied, is dit nodig om ’n oorsig hieroor te gee. ’n Onderskeid tussen angs, vrees, angsneurose en stres word ook getref en daar word op die manifestasies van angs gelet.

■ Menings, definisies en tipes angs

Angs geniet die aandag van navorsers sedert die sewentiende eeu. Dit was Freud wat eerste gepoog het om die betekenis van angstigheid binne die konteks van die psigologiese teorie te beskryf (Sarason *et al.*, 1960). Huidig word angs beskryf as “a palpable but transitory emotional state or condition characterized by feelings of tension and apprehension and heightened autonomic nervous system activity” (Cattell *et al.*, 1977:240). Basowitz *et al.* (1955:3) definieer dit as “the conscious and reportable experience of intense dread and forboding, conceptualized as internally derived and unrelated to external threat.”

Uit bogenoemde definisies is dit duidelik dat angs ’n emosionele toestand is. Kenmerke is spanning en afwagting. Angs is bewustelik en gaan gepaard met verhoogde outonome sensustelsel-aktiwiteite. Angs is ’n gevoel van dreigende gevaar en ongemak oor iets vreesliks wat in die toekoms gaan gebeur (Harold *et al.*, 1983).

Soos reeds genoem kom die kwessie van angs sterk na vore in die psigo-analise. Volgens Freud (*in* Hjelle *et al.*, 1981) is angs ’n ego-funksie wat die mens bewus maak van dreigende gevaar wat vermy of teengewerk moet word. Die individu kan op hierdie wyse dreigende situasies hanteer. Na aanleiding hiervan het Freud drie tipes angs gedefinieer, naamlik realistiese of objektiewe angs, neurotiese angs en morele angs. Freedman *et al.* (1974) verkies om realistiese of objektiewe angs eerder *vrees* te noem en neurotiese angs net *angs*, om dit sodoende van *vrees* te onderskei. Realistiese of objektiewe angs impliseer die emosionele reaksie of die waarneem van werklike gevare in die eksterne omgewing, byvoorbeeld wilde diere en eksamenskryf. Neurotiese angs ontstaan wanneer die persoon vrees dat die id-impulse bewustelik sal word, veral dié van seksuele en aggressiewe aard.

Volgens Hammar en Kaplan (1967) onderskei Freud tussen drie tipes neurotiese angs. Eerstens angstige afwagting of 'n gevoel van bedreiging. In hierdie geval raak die kind angstig as hy 'n gedagte of wens sou uitspreek om daardeur iemand na aan hom skade te berokken wat skuldgevoelens by hom tot gevolg sal hê. 'n Tweede vorm van neurotiese angs is 'n angsaanval of paniek wat skielik kom en net so skielik weer verdwyn soos byvoorbeeld histerie by 'n kind. Derdens is daar die fobiese meganisme. Dit is 'n angs wat aan voorwerpe en situasies gekoppel word. Omdat fobieë en konversie-histerie nou verbonde is, noem Freud dit *angstige histerie*. 'n Voorbeeld is die kind wat antagonisties voel teenoor die vader, wat hy eintlik lief het. Die gevoel van antagonisme word byvoorbeeld op 'n dier geprojekteer en deur hierdie inhibisie kan hy voortgaan om die vader lief te hê. Bowly (1961) en Hammar en Kaplan (1967) noem ook nog skeidingsangs wat 'n belangrike psigo-analitiese konsep is. Volgens Gouws *et al.* (1979) is dit die angs van 'n kind gedurende die falliese stadium wanneer hy vrees dat hy die liefde van die ouer van die teenoorgestelde geslag sal verloor. Kisker (1964) onderskei op sy beurt weer tussen twee tipes angs, naamlik *normale* en *patologiese* angs. Eersgenoemde kom voor wanneer die rede tot angs duidelik is en patologiese angs ontstaan wanneer die rede tot angs onduidelik is. Enige stimuli wat angs opwek, is volgens Kisker 'n stressituasie. 'n Ander mening is dié van Kelly (1955), naamlik "the awareness that the events with which one is confronted, lie outside the range of convenience of one's construct system" (1955:195). Dit wil sê angs word slegs ondervind wanneer die individu besef dat hy nie oor die nodige middele beskik om die angs teen te werk nie. Die probleem kan dus nie opgelos word nie. Hierdie mening is verwyder van die Freudiaanse siening van neurotiese angs. In plaas van om bedreig te voel deur die deurbreek van aggressiewe en seksuele impulse na die bewussynsvlak, word die angstige persoon deur gebeure, wat hy nie verwag of verstaan nie, oorrompel.

Volgens Cattell *et al.* (1968) moet in gedagte gehou word dat angs maar een aspek en weliswaar 'n baie belangrike een, van die persoonlikheid is. Die navorser waarsku dat gewaak moet word om te handel of te dink dat angs alles in verband met die persoonlikheid verklaar soos om angs aan neurose gelyk te stel. Die verskil tussen hierdie twee begrippe word later aangetoon.

Angs het nie net negatiewe konnotasies nie. Volgens Albertz (1985) is angs noodsaaklik vir 'n mens se voortbestaan. Angs dien as motivering vir die groeiproses en maak die individu gereed om homself te verdedig teen gevaar. Die kind moet van jongs af met die nodige eienskappe toegerus word om die aanslae van die lewe te hanteer. Indien dit nie die geval is nie, sal hy angs ervaar, want hy voel onveilig in 'n gevaarlike wêreld.

Rakende angereaksies het Ross (1942) 'n analise van die angereaksies van kinders in Chicago gepubliseer. Daarvolgens was daar merkbare ang ten opsigte van vreemde situasies en skeiding by die kinders in 'n kleuterskool merkbaar; by laerskoolkinders was ang meer spesifiek; adolessente was bekommerd oor hulle toekoms; en verdedigingsmeganismes teen ang was aanwesig. Hierdie waarnemings is gedoen nadat die Verenigde State tot die oorlog toegetree het.

Volgens Bibring (1942) en Neustatter (1942) is reaksies op 'n oorlogsituasie nie onbekend nie. Reaksies op gevaar en 'n verlies aan sekuriteit is ter sprake. Drie psigologiese probleme moet aandag geniet, naamlik vrees en ang, die opvoeding van die kind en skeiding. Die opmerking word gemaak dat minder ang en vrees teenwoordig was as wat aanvanklik verwag is.

Despert (1942) het 'n groep voorskoolse kinders bestudeer en bevind dat, in alle gevalle waar angereaksies (wat met oorlog verband hou) teenwoordig was, die betrokke kind reeds voorheen probleme met angstigheid ondervind het. Verdere bevindings was dat die jonger kinders nie probleme met angstigheid ondervind het nie, aangesien hulle intellektuele insig in oorlogstoestande beperk is.

■ Die verskil tussen ang, vrees, angneurose en stres

Die meerderheid psigoloë is dit eens dat ang nie met neurose verwar moet word nie (Cattell & Cattell, 1982; Cattell *et al.*, 1968; Heiliger, 1972; Kisker, 1974). Volgens Cattell en Cattell (1982) beleef die meeste neurote bogemiddelde ang. Dit is ook waar van die normale persoon in 'n dreigende situasie. Neurote met konversie-histerie en psigosomatiese siektes beleef nie so 'n hoë mate van ang nie. Ang vorm inderdaad 'n baie belangrike komponent van neurose. Laasgenoemde stelling word ook deur Gouws (1979) en Cattell *et al.* (1969) gestaaf.

Volgens Heiliger (1972) word angneurose, veral by kinders, daardeur gekenmerk dat dit in die meeste gevalle sonder 'n angobjek is. By ander vorme van ang is daar gewoonlik 'n werklike of 'n voorstelling van 'n angobjek aanwesig en die ang word dan daarop gerig. In die geval van angneurose, kom dit alleen of in kombinasie met ander neurotiese simptome voor (Harold *et al.*, 1983). Volgens Heiliger (1972) kom die volgende simptome voor: algemene prikkelbaarheid en bang voorgevoelens. Harold *et al.* (1983) voeg ander simptome soos paniek, kardiaale simptome, 'n verskeidenheid borspyne, respiratoriese probleme byvoorbeeld hiperventilasie, duiseligheid en gastro-intestinale simptome by. Algemene prikkelbaarheid en bang voorgevoelens is by alle mense aanwesig, maar in die geval van angneurose is dit voortdurend aanwesig onafhanklik van lewensomstandighede

of psigiese samestelling. Die angsnuroot kan nie sy angsgenoegsaam ontlaai of enige vorm van opwinding hanteer nie. Bang voorgevoelens impliseer ook 'n pessimistiese lewensuitkyk. Die drempel vir die ontwikkeling van angsnurose verskil van persoon tot persoon. Sommige mense ontwikkel angsnurose slegs onder groot druk. Ander kan nie eens die druk van die daaglikse lewe hanteer nie. 'n Maatstaf vir die meet van neurotiese angsg is die kind se emosionele volwassenheid en dit word gemeet aan die mate waarin hy geleer het om stres te hanteer sonder om oormatige angsg te ervaar. Indien hierdie leerproses gekniehalter word, kan 'n neurotiese toestand ontstaan (Barker, 1983).

Rakende vrees glo Tucker (1977) dat dit basiese emosie in alle mense is. Volgens Rutter (1975) is vrees intens aansteeklik, soos blyk uit die paniek wat deur skares ervaar word tydens rampe. Kisker (1964) en Sarason *et al.* (1960) is van mening dat vrees 'n relatief goed gedifferensieerde respons op 'n ware of verbeelde gevaar is. Hierteenoor is angsg vaag, diffuus en ongedefinieerd. Vrees is meer temporêr en hou verband met eksterne gebeure, terwyl angsg meer chronies is en met psigologiese probleme verband hou. Hoe jonger die kind, hoe moeiliker is dit om tussen vrees en angsg te onderskei weens die onvolwassenheid van hulle intellek en persoonlikheid (Sarason *et al.*, 1960). Na aanleiding van ondersoek wat onderneem is, kom die volgende aan die lig ten opsigte van vrees by kinders. Eerstens is die meerderheid vrees by kinders verbeeldingsvrees. Dit wil sê die vrees verskil van die kind se persoonlike ervarings. Tweedens blyk die vrees van kinders in baie opsigte dié van hulle ouers te wees. Dit is ook 'n mening wat deur Rutter (1975) gehuldig word. Derdens bly die frekwensie van die vrees relatief konstant op alle ouderdomsvlakke. Die inhoud van die vrees verander stelselmatig na gelang die kind ouer word. 'n Verband is ook tussen vrees en ouderdom gevind. Vrees van 'n meer abstrakte of algemene aard en vrees vir persoonlike besering neig om met ouderdom toe te neem. Daarenteen neig vrees van 'n spesifieke aard (byvoorbeeld vrees vir diere) om met ouderdom te verminder. Vierdens wil dit voorkom asof vrees konstant hoër by dogters as by seuns is. Beide geslagte neig tot skoolvrees of bekommernis oor hulle skoolsituasie. Seuns bereik 'n hoogtepunt op ongeveer dertienjarige ouderdom teenoor die hoogtepunt van dogters op ongeveer elf- tot twaalfjarige ouderdom. Seuns vanuit beter sosio-ekonomiese omstandighede neig om vroeër hierdie vrees te ervaar as diegene uit laer sosio-ekonomiese omstandighede. Dit kom voor asof sosio-ekonomiese omstandighede en ouderdom relevant is tot vrees en angsg by kinders (Sarason *et al.*, 1960).

Volgens Freedman *et al.* (1974) kom dit voor asof vrees en affiliasie in noue verband tot mekaar staan. As isolasie vrees veroorsaak, mag affiliasie dit verminder en stel die navorsers die hipotese dat mense met baie vrees, meer sal affilieer as diegene met min vrees. Die hipotese is as waar bewys deur middel van 'n gekontroleerde situasie waar die subjekte

dieselfde was, maar die graad van vrees gemanipuleer is - sommige is meer bang gemaak as ander. Wanneer die toetslinge later toegelaat is om te affilieer, is die mate van affiliasie vergelyk en enige verskille is toegeskryf aan die graad van vrees wat ondervind is. 'n Moontlike verklaring is die feit dat mense affilieer ten einde vrees te verminder. Nog 'n bevinding is die feit dat geboorte-orde 'n rol speel in 'n persoon se drang na affiliasie. Eersgeborenes en enigste kinders neig om, wanneer bevrees, meer te affilieer as ander kinders. Die tendens neig ook om progressief te verminder hoe later die kind gebore is. As rede hiervoor word opvoeding aangevoer. Eersgeborenes en enigste kinders word geleer om meer afhanklik van ander te wees en toon meer affiliasie ten tye van vrees. Die later geborenes moet meer self sien en kom klaar, kry nie al die aandag van die ouers nie, word meer onafhanklik groot en leer nie om so sterk te affilieer met ander ten tye van vrees nie.

Die verskil tussen angsts en vrees lê daarin dat die vrees realisties is en deur affiliasie word dit verminder. Die angstige persoon se bron van bekommernis is onrealisties en deur affiliasie word sake vererger, want die persoon ervaar nie dieselfde gevoelens nie. Angsts lei dus tot verminderde affiliasie.

Wat die onderhawige ondersoek betref, is slegs van seuns gebruik gemaak as toetslinge. Hoofsaaklik angsts is getoets en 'n vergelyk tussen seuns en dogters kan nie getref word nie.

Rakende stres beweer Ziv en Israeli (1973) dat die term aan die fisika ontleen is. Volgens Lazarus (1966:145) is stres "a generic term for the whole area of problems that includes the stimuli producing stress reactions, the reactions themselves and various intervening processes . . ." Volgens Allman (1988) word angsts op twee maniere met stres geassosieer. Eerstens kan angsts een van die psigologiese gevolge van stres wees waar die individu nie die eise wat aan hom gestel word, kan hanteer nie. Dit lei tot psigosomatiese siektes eie aan angstigheid. Slutzkin (1988) meld die volgende stresfaktore in psigosomatiese siektes: emosionele konflik tuis en by die werk, onderdrukte woede, onbevredigende emosionele en afhanklikheidsbehoefte, pessimisme, te veel druk en eise en gebrek aan bevrediging (fulfillment). Tweedens kan die gevoel van angstigheid self 'n stressor word, wat lei tot verdere stres, wat op sy beurt weer angstigheid tot gevolg het - 'n bose kringloop dus. Uit bogenoemde is dit duidelik dat stres en angsts hand aan hand gaan. Stres gee aanleiding tot angstigheid. Wat verder duidelik word, is die feit dat daar verwarring oor die term bestaan. Meestal word stres as 'n oorkoepelende term gebruik (Garmezy & Rutter, 1983). Garmezy en Rutter is van mening dat die stressor 'n onaangename stimulus is wat negatiewe implikasies op die langtermynaanpassing van die individu het. Die definisie van 'n stressor is vaag en kan enigiets wees: 'n onaangename fisiese stimuli, skeiding van moeders en babas, egskedding, konsentrasiekampe en dood.

In 'n ondersoek van Zuckerman-Bareli (1982) is 'n verband tussen stres en ouderdom gevind. Hoe jonger die persoon, hoe minder is die versteuring. Met navorsing is bewys dat akute stres, skeiding uitgesluit, ernstige psigiatriese probleme en veral depressie, in volwassenes meebring. Navorsing in hierdie verband met kinders is baie beperk, maar dit wil voorkom asof die uitwerking dieselfde is as by volwassenes (Rutter, 1975). Rutter beweer dat akute stres in die eerste vier jaar van die kind se lewe die moontlikheid van enuresis later verhoog. Volgens Zuckerman-Bareli (1982) speel die opvoedkundige peil ook 'n rol. Die vermoë om alternatiewe oplossings vir stresvolle situasies te vind en om tussen hulle te kies, hang in 'n mate van die opvoedkundige peil af. Hoe hoër die opvoedkundige peil, hoe minder die versteuring. Die mate waarin 'n persoon met die gemeenskap identifiseer en tevrede is met sy omstandighede, word ook met reaksies op stres geïdentifiseer. Hoe groter die bevrediging en hoe beter die identifikasie, hoe kleiner die versteuring as gevolg van stres. Garnezy en Rutter (1983) is van mening dat 'n stresvolle situasie by kinders soos hospitalisasie se invloed die grootste is tussen die ouderdom van ses maande en vier jaar. As rede word aangevoer dat kinders in hierdie ouderdomsgroep pas begin leer het hoe om verhoudings tydens skeiding te behou en dat 'n gebeurtenis soos hospitalisasie, dit ernstig onderbreek, omdat dit 'n vreemde omgewing is en die ouers se angstigtheid ook 'n rol speel. Volgens Shuval (1963) verlaag sterk en uitgebreide stresvolle gebeure 'n mens se stresdrempel en as gevolg hiervan, reageer hy later op ligte stres asof dit van 'n ernstige aard is. Dit wil voorkom asof kinders stresvolle situasies beter kan hanteer as wat vermoed is. Garnezy en Rutter (1983) noem die opstande in Belfast as 'n voorbeeld en volgens hulle is die kinders se reaksies daarop afhanklik van drie faktore, naamlik die graad van emosionele sekuriteit voor en tydens die opstande, die rol van stresvolle situasies self en derdens die kind se unieke respons op nuwe ondervindings.

Die kwessie van stres word ook deur Breznitz, 'n spreker by 'n konferensie in Israel (*in* Milgram, 1978) aangeraak. Hy dui die positiewe sy van stres aan en is van mening dat, as gevolg van langtermynstres by diegene wat voortdurend daaraan blootgestel word, sterk handhawingsmeganismes (coping) ontwikkel sodat elke nuwe episode met groter psigiese stamina hanteer kan word. Alternatiewelik dui hy ook aan dat elke stresvolle episode die reeds oorlaaide handhawingsmeganismes verder belas en daartoe lei dat die individu en die gemeenskap later in duie stort. Eersgenoemde hipotese kan ook as 'n aanvaardingsproses gesien word, volgens Breznitz.

Grinberg (1978) onderstreep weer die positiewe uitwerking van aggressie in soverre dit menslike behoeftes help bevredig. Grinberg wys daarop dat die lede van 'n groep nouer saam staan en meer met mekaar identifiseer wanneer die groep deur 'n gemeenskaplike

vyand bedreig word. Alle klasseverskille, meningsverskille en opvoedkundige peil word verontagsaam en sal weer verskyn sodra die gevaar verby is.

Dit is duidelik dat oorlogssituasies en bombardering stres veroorsaak wat sekere emosionele en psigologiese reaksies by die individu uitlok ten einde by hierdie toestande aan te pas (Ziv & Israeli, 1973). Volgens Zuckerman-Bareli (1982) word angstigheid nie direk deur grensvoorvalle geraak nie. Ander faktore soos die land van oorsprong, opvoedingspeil en tevredenheid speel 'n belangrike rol. In 'n vroeëre ondersoek (1979) het Zuckerman-Bareli bevind dat hoe spanningsvoller 'n gebeurtenis is (byvoorbeeld terroriste-insypeling van 'n spesifieke dorp), hoe meer simptome van stres word geopenbaar en hoe ernstiger is die versteuring wat dit meebring. Versteuring en simptome van stres kom ook voor ná insidente van 'n ernstige aard, alhoewel die insidente van korte duur is soos byvoorbeeld bom-aanvalle. Sulke insidente het nie so 'n wydverspreide en intense uitwerking nie.

■ Die manifestasie van ang

Harold *et al.* (1983) en Louw (1989) gee 'n baie duidelike en bondige uiteensetting oor die manifestasies van ang. Volgens genoemde navorsers manifesteer ang in gevoelens van depressie, pessimisme, ontoereikendheid, minderwaardigheid en hulpeloosheid. Slape-loosheid, nagmerries en angsdrome kan ook voorkom. Angs kan ook deur verskeie gebeure opgewek word, byvoorbeeld geboortes, fisiese beserings, siekte, verandering van omgewing, herhaalde mislukkings of enige situasie waarin die fisiese, emosionele, sosiale en intellektuele omgewing te stresvol word. Verder speel ang ook twee rolle in persoonlike organisasie en disorganisasie. Eerstens dien ang as 'n teken en tweedens as 'n simptoem. In die eerste geval maak ang die individu bewus van dreigende gevaar en sodoende kan hy homself daarop voorberei. In die tweede geval is ang 'n teken van disintegrasie van die persoonlikheid. In hierdie rol word ang die basiese simptoem van alle psigo-neurotiese stoornisse.

■ Angs en verdedigingsmeganismes by kinders

Angs en verdedigingsmeganismes loop hand aan hand. Dit het sy beslag in die psigo-analise gekry en dit is nodig om die term *verdedigingsmeganisme* duidelik te definieer. Volgens Gouws *et al.* (1979:318) is *verdedigingsmeganismes* "onbewuste gedragspatrone wat 'n persoon gebruik om homself teen gevoelens van ang, verleentheid, minderwaardigheid en skuldgevoelens te beskerm en wat verhoed dat hierdie gevoelens tot die bewuste deurdring."

Mussen *et al.* (1974) beweer dat die oorsaak van verdedigingsmeganismes by kinders in die meeste gevalle in die kind se angstigheid oor iets gesetel is soos vrees vir skeiding, seksuele impulse, gevoelens van ontoereikendheid of skuldgevoelens. Wanneer die kind van verdedigingsmeganismes gebruik maak, is dit moeilik om die oorsaak van die angs te vind, aangesien die angs nie geformuleer word nie. Die tipes verdedigingsmeganismes hang ook af van die tipe persoon, sy persoonlikheidsstruktuur en sy spesifieke leer-ondervindings.

Mussen *et al.* (1974) en Hjelle en Ziegler (1976) noem 'n paar van hierdie verdedigingsmeganismes, naamlik repressie waar die persoon onaangename, angsproduserende gedagtes uit sy bewussyn sny. In noue verband hiermee is ontkenning waar die realiteit hanteer word asof dit nie bestaan nie. Die verskil lê daarin, dat in die geval van repressie, die kind onbewus is van die pynlike gedagtes terwyl hy in die geval van ontkenning die angsveroorsakende gedagtes ontken. In die geval van projeksie en verskuiwing word die onaanvaarbare gevoel erken, maar toegeskryf aan oorsake anders as die werklike. Rasionalisering is 'n troos vir almal; nie net vir kinders nie. Rasionalisering beteken dat die persoon sosiaal-aanvaarbare redes vir gedrag of houdings voorsien terwyl die werklike rede onaanvaarbaar is. Reaksie-formasie is die proses waarin die persoon homself teen onaanvaarbare wense beskerm deur byvoorbeeld pynlik netjies te wees terwyl hy eintlik vuil wil wees.

Terugtrekking is die aktiewe terugtrekking van situasies of mense. Dit lei later daartoe dat geen probleme of stres hanteer kan word nie. Regressie dui op die terugkeer na 'n vroeëre fase byvoorbeeld duimsuig. Hjelle en Ziegler (1981) noem sublimasie ook as 'n verdedigingsmeganisme, omdat die persoon in staat gestel word om impulse te dereguleer sodat hulle via sosiaal-aanvaarbare gedagtes en dae tot uiting kan kom.

Rogers (*in* Hjelle & Ziegler 1981) noem rasionalisering of perseptuele distorsie en ontkenning as verdedigingsmeganismes. Rasionalisering kom voor wanneer 'n onaangename ondervinding in die bewussyn in 'n aanvaarbare vorm, wat by die selfbeeld inpas, toegelaat word. In die geval van ontkenning, beskerm die persoon homself deur bewustelik erkenning van sy ondervinding te vermy. Dit wat nie in lyn met die selfbeeld is nie, word geïgnoreer.

1.3.5 Samevatting

In hierdie hoofstuk is die doelstellings, probleemstelling en hipotese omlyn. Daarná is begrippe soos hoë-risiko gebied, lae-risiko gebied, guerrilla-stryd, terrorisme en Suidwes-bevolkingsgroepe omskryf. Daarop is die eienskappe kenmerkend van die hoë-risiko gebied bespreek. 'n Oorsig oor die oorlogvoering in die noorde van Suidwes-Afrika is gegee. Laastens is die negatiewe invloede van terreur bespreek.

HOOFSTUK 2

METODE VAN ONDERSOEK

Met die metode van ondersoek word bedoel die manier waarop die ondersoek aangepas en die resultate verkry is, asook die tipes meetinstrumente wat gebruik is.

Die proefpersone, asook die meetinstrumente word breedvoerig beskryf en aandag word ook geskenk aan die statistiese verwerking van die verkreeë resultate. Die eksperimentele ontwerp waarop besluit en toegepas is, is die vergelykende metode en word kortliks bespreek.

2.1 DIE VERGELYKENDE METODE

Met alle navorsing word daar te alle tye 'n kritiese ingesteldheid vereis en moet die navorser so wetenskaplik as moontlik te werk gaan sodat bevindinge en afleidings van só 'n aard is dat dit die ware toedrag van sake weerspieël en nie 'n vals beeld skep nie. Indien laasgenoemde die geval sou wees, sou gevolgtrekkings wat uit resultate gemaak word, 'n wanindruk skep van die probleem wat ondersoek is en sal voorstelle ontoereikend en ook moontlik verregaande wees. Om sonder oorweging 'n ondersoek blindweg aan te pak, kan net lei tot 'n vermorsing van tyd en kan 'n nuttelose resultaat oplewer.

Deur van die vergelykende metode gebruik te maak, bereik die navorser die hoofdoel van hierdie metode, naamlik om twee of meer groepe met mekaar te vergelyk om verskille en ooreenkomste na te spoor. Geregverdigde afleidings kan dan gemaak word.

In die onderhawige ondersoek is van die massavergelyking of globale benadering gebruik gemaak en nie van die analitiese vergelyking of reduksionistiese benadering nie. Die grootste enkele rede hiervoor is die gebrek aan voldoende proefpersone.

2.2 PROEFPERSONE

Om 'n vergelyking te kan tref, is minstens twee groepe nodig en daarom is kinders in 'n hoë-risiko gebied met kinders in 'n relatief veilige gebied met mekaar vergelyk.

2.2.1 Kriteria

Die volgende kriteria het gegeld: 55 blanke seuns (25 uit die hoë- risiko gebied en 30 uit die lae-risiko gebied) uit Standerds 5, 6 en 7 is op 'n ewekansige wyse geselekteer vir opname in die studie. Almal was minstens ses maande in die onderskeie gebiede woonagtig.

Vyf toetse, naamlik die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets, die IPAT- Angsskaal, die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys, die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys en die Groep-persoonlikheidsprojeksietoets, is op beide groepe toegepas ten einde die groepe te kan vergelyk en vas te stel of die heersende spanningstoestand in Suidwes-Afrika wel die kind beïnvloed, op watter wyse ook al.

2.2.2 Seleksie van gebied

Die dorp Oshakati in Owamboland is gekies as verteenwoordigend van die hoë-risiko gebied en die kinders is uit die enigste blanke hoërskool gekies. Die dorp is midde in 'n militêre probleemarea geleë, is militêr aktief en uiteraars geskik vir die doel van hierdie ondersoek.

Die kinders vir die tweede groep is uit die Hoërskool Mariental in die suide van Suidwes-Afrika gekies wat as 'n relatief veilige gebied betreffende terrorisme beskou word. Militêre bedrywighede is daar tot die minimum beperk.

2.2.3 Beplanning

Met die aanvanklike beplanning van die onderhawige ondersoek, is besluit om die leerlinge vanuit die hoë-risiko gebied uit die Sekondêre Skool Rundu te selekteer. Ná herooring is egter op Oshakati besluit en wel om die volgende redes: Rundu, in die Kavango, is op die Angolese grens in 'n militêre hoë-risiko gebied geleë, maar is militêr minder aktief as Oshakati en tweedens was die leerlingtal te Rundu onvoldoende om verteenwoordigend te wees.

Oshakati is fisies groter as Rundu, het noodwendig 'n groter inwonertal en gevolglik ook meer leerlinge in die skool. Dit is ook die grootste dorp in Owamboland. Die gebied kan

as onveilig beskryf word, aangesien bomontploffings, landmynontploffings en terroriste-aanvalle 'n wesenlike gevaar is.

2.2.4 Identifikasie van proefpersone en resultate

'n Lys van die proefpersone, hulle skoolstanderds en ouderdomme word in Bylae A verstrek. Identifiserende nommers is aan elkeen toegeken. Nommers 001-025 dui op die kinders uit die hoë-risiko gebied en nommers 026-055 dui op die kinders uit die lae-risiko gebied.

Die IK-tellings, soos behaal op die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets, word vervat in Bylae B. In Bylae C word die roupunttellings van die Groeppersoonlikheidsprojeksietoets vervat en die verwerkte T-tellings, soos bereken volgens die normtabelle, word in Bylae D vervat. Die roupunttellings op die IPAT-Angsskaal is in Bylae E vervat en Bylae F toon die verwerkte stienwaardes aan. Bylae G toon die roupunttellings soos behaal op die Hoër-skoolpersoonlikheidsvraelys. Die stanegewaardes word in Bylae H weergegee. Laastens word die roupunttellings, behaal op die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys, in Bylae I gegee en die stanegewaardes, bereken uit die roupunttellings in Bylae I, in Bylae J aangedui.

2.3 MEETINSTRUMENTE

Ten einde 'n vergelyking te kan tref tussen kinders in 'n hoë- risiko gebied en kinders in 'n lae-risiko gebied om sodoende te probeer bepaal welke invloed die heersende oorlog-situasie in die noorde van Suidwes-Afrika op hierdie kinders het, is beide groepe aan dieselfde meetinstrumente onderwerp.

Beide skoolhoofde van die Mariental- en Oshakatihoërskool, die Direkteur van Onderwys vir Blanke Administrasie in Suidwes-Afrika en die weermag administrasie van die gebied is deur die ondersoeker persoonlik genader om hulle toestemming te verkry. Al die toetse is deur die ondersoeker self afgeneem en nagesien. Die statistiese bewerkings is deur die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys se IBM 370-rekenaar gedoen.

Die proefpersone van die hoë-risiko gebied is in twee groepe van 10 en 15 leerlinge elk getoets en dié in die geval van die lae- risiko gebied in drie groepe van 10 leerlinge elk. Toetsing is ná skool op bepaalde tye en in steuringsvrye lokale afgeneem.

Die toetse is só gekies dat dit slegs nodig was om van groeptoetsing gebruik te maak. Aangesien toetsing gedurende Augustus 1983 onderneem is en die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets in Junie 1983 op al die Standerd 5- en 7-leerlinge in die lae- risiko gebied departementeel toegepas is, was dit slegs nodig om die Standerd 6-groep te toets. Die ander leerlinge se IK-tellings is uit hulle lêers getrek en dit was dus onnodig om hulle weer te laat toets, aangesien hulle deur geregistreerde psigometriste getoets is.

Vervolgens word elke toets wat toegepas is, bespreek.

2.3.1 Die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets (NSAG)

In die gedeeltes wat volg, sal die afkorting NSAG deurgaans vir die beskrywing van die toets gebruik word. Inligting in verband met die NSAG is ontleen aan die *Handleiding vir die NSAG* (1956), 'n publikasie van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Omdat daar so 'n dringende aanvraag na hierdie toets is, is die huidige handleiding slegs voorlopig en sekere studies, veral betreffende geldigheid, se resultate sal in 'n volgende uitgawe beskikbaar gestel word.

2.3.1.1 Agtergrond

Gedurende 1951 tot 1956 is drie gelykwaardige Vorms (A, B en C) gestandaardiseer en was dit bekend as die Junior reeks vir kinders tussen die ouderdomme agt en elf jaar, die Intermediêre reeks vir kinders tussen tien en veertien jaar en die Senior reeks vir dertien tot agttienjariges. In 1957 is begin om die toetse te hersien sodat gemeenskaplike norme vir Afrikaans- en Engelssprekende leerlinge gevind kon word. Eksperimentele vorms vir al drie die reekse is ontwikkel en in 1965 vrygestel. Die items daarin vervat, is slegs aanpassings van die items in die oorspronklike vorms A, B en C en die norme is gemeenskaplik vir Afrikaans- en Engelssprekende leerlinge.

2.3.1.2 Doel

Die doel van die NSAG is om die intelligensiekwosient van elke leerling te bepaal. As meetinstrument voldoen die NSAG volkome aan hierdie vereiste.

2.3.1.3 Beskrywing

Vir die doel van hierdie ondersoek is die Senior Vorm-S toegepas. Die toets kan individueel of groepsgewys toegepas word. In hierdie geval en vir die doel van hierdie ondersoek, is die toets groepsgewys toegepas.

Elke toets bestaan uit ses subtoetse waarvan drie uit verbale en drie uit nie-verbale items saamgestel is. Elk van die subtoetse bestaan uit dertig items waarvan die eerste vyf as 'n voor-oefening gebruik moet word. Elke item het vyf moontlike antwoorde waaruit die toetsling die korrekte een moet kies.

Die nie-verbale subtoetse is soos volg saamgestel:

- Toets 1 Getallerye
Die getal wat ontbreek, moet aangedui word.
- Toets 3 Figuuranalogieë
Uit 'n stel van vyf figure moet een uitgesoek word om 'n tweetal te voltooi, sodat dit 'n logiese ooreenkoms met 'n gegewe tweetal sal toon.
- Toets 5 Patroonvoltooiing
Uit 'n stel van vyf figure moet een uitgesoek word om 'n groot vierkant wat uit nege klein figuurtjies bestaan, te voltooi.

Die verbale subtoetse is soos volg saamgestel:

- Toets 2 Klassifikasie van woordpare
Die woordpaar wat nie dieselfde onderlinge verhouding as vier ander woordpare toon nie, moet aangedui word.
- Toets 4 Verbale redenering
Verbaal-geformuleerde probleme moet opgelos word.
- Toets 6 Woordanalogieë
Uit 'n stel van vyf woorde moet een uitgesoek word om 'n woordpaar te voltooi, sodat dit 'n logiese ooreenkoms met 'n gegewe woordpaar sal toon.

Die punte wat op subtoetse 1, 3 en 5 behaal word, lewer 'n nie-verbale telling en die punte behaal op subtoetse 2, 4 en 6 lewer die verbale telling. Die ses subtoetse se totaal lewer die totale puntetelling.

2.3.1.4 Toepassing

Spesifieke aanwysings, soos deur die *Handleiding* (1965) verskaf, moet gegee word en geen aanvullende aanwysings nie. Geen vrae mag beantwoord word nadat die toets begin het nie.

Die volgende toetstye moet gehandhaaf word:

Toets 1	9 minute
Toets 2	7 minute
Toets 3	9 minute
	'n Pouse van minstens 15 minute
Toets 4	15 minute
Toets 5	10 minute
Toets 6	5 minute

Daar moet baie streng by hierdie toetstye gehou word andersins sal tellings en dus ook die intelligensiekwosiënt, beïnvloed word.

2.3.1.5 Nasien

Die toets is per hand nagesien met behulp van een nasiensleutel. Die telling is die aantal vrae wat korrek beantwoord is.

Die verbale, nie-verbale en totaal tellings van elke leerling is deur middel van normtabelle omgeskakel na intelligensietellings. In die onderhawige ondersoek, is dit egter veral die totaal telling wat aandag sal geniet.

2.3.1.6 Betroubaarheid

Die betroubaarheid van beide die Junior en Senior Reekse is deur middel van die Kuder-Richardson-formule 21 (K-R-21) bereken. In tabelle 1 en 2 word die betroubaarheid van die Senior Reeks gegee vir die ouderdomsgroepe gesamentlik. In die eerste tabel is agttienjariges ingesluit en in die tweede tabel is hulle uitgesluit. Geen beduidende verskille word waargeneem nie.

Stabiliteit van die twee reekse en parallellevorm betroubaarheidskoëffisiënte kon nog nie vasgestel word nie, maar die toets voldoen nogtans aan die vereistes vir betroubaarheid.

2.3.1.7 Geldigheid

Soos reeds vroeër vermeld, is die *Handleiding* van die NSAG (1965) slegs voorlopig en is inligting in verband met beide geldigheid en betroubaarheid skaars. Onderseke in verband met die geldigheid vir die Intermediêre en Senior Reekse is nog nie beskikbaar nie. Enkele resultate in verband met samevallende geldigheid vir die Junior Reekse word wel in die *Handleiding* (1965) gerapporteer, maar sal nie hier bespreek word nie, aangesien dit nie van toepassing is op die doel van hierdie ondersoek nie.

2.3.1.8 Motivering vir insluiting

Aangesien die NSAG 'n verbale, nie-verbale en totale intelligensietelling lewer, is besluit om die toets in die ondersoek in te sluit. Die doel is om te probeer bepaal of daar 'n wesenlike verskil in intelligensie tussen die kinders in 'n hoë-risiko gebied en diegene in 'n lae-risiko gebied bestaan en indien daar 'n verskil sou wees, wat die moontlike redes daarvoor is.

TABEL 1
SENIOR REEKS - OUDERDOMSGROEPE GESAMENTLIK
(18-JARIGES INGESLUIT)

TOETSE	AANTAL LEERLINGE	BETROU- BAARHEID K-R 21	STANDAARDMETINGSFOOT		MAKSIMUM PUNTE
			ROUPUNTE	IK-PUNTE	
AFRIKAANS					
Nie-verbaal	4 434	0,82	4,1	6,4	75
Verbaal	4 434	0,85	4,1	5,8	75
Totaal	4 434	0,90	5,9	4,8	150
ENGELS					
Nie-verbaal	2 052	0,81	4,2	6,5	75
Verbaal	2 052	0,84	4,2	6,0	75
Totaal	2 052	0,90	5,9	4,8	150
AFRIKAANS EN ENGELS					
Nie-verbaal	6 486	0,83	4,2	6,3	75
Verbaal	6 486	0,85	4,1	5,8	75
Totaal	6 486	0,91	5,9	4,6	150

(*Handleiding vir NSAG, 1965:20*)

TABEL 2
SENIOR REEKS - OUDERDOMSGROEPE GESAMENTLIK
(18-JARIGES UITGESLUIT)

TOETSE	AANTAL LEERLINGE	BETROU- BAARHEID K-R 21	STANDAARDMETINGSFOOT		MAKSIMUM PUNTE
			ROUPUNTE	IK-PUNTE	
AFRIKAANS:					
Nie-verbaal	3 850	0,82	4,1	6,4	75
Verbaal	3 850	0,85	4,1	5,8	75
Totaal	3 850	0,91	5,8	4,6	150
ENGELS:					
Nie-verbaal	1 838	0,82	4,1	6,4	75
Verbaal	1 838	0,84	4,2	6,0	75
Totaal	1 838	0,90	5,9	4,8	150
AFRIKAANS EN ENGELS					
Nie-verbaal	5 688	0,83	4,2	6,3	75
Verbaal	5 688	0,85	4,1	5,8	75
Totaal	5 688	0,91	5,9	4,6	150

(Handleiding vir NSAG, 1965:20)

2.3.2 Die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV)

Die beskrywing wat volg oor die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys is ontleen aan die *Handleiding vir die Junior- Senior Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys* (1982) en is 'n publikasie van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Vir die res van hierdie gedeelte sal die afkorting HSPV as beskrywend van die vraelys dien.

2.3.2.1 Agtergrond

Die HSPV is oorspronklik in die VSA ontwikkel deur Raymore en Mary Cattell en is sedertdien in verskeie lande ontwikkel en gestandaardiseer. In Suid-Afrika het die Instituut vir Psigometriese Navorsing van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing die toets op blanke Suid-Afrikaners toegepas en gestandaardiseer.

2.3.2.2 Doel

Die doel van die HSPV is om 'n geldige en betroubare evaluering van die persoonlikheids-aspekte van hoërskoolleerlinge weer te gee. Deur middel van navorsing is bewys dat die 14 persoonlikheidsdimensies wat die HSPV meet, naamlik dié waaruit 'n persoonlikheid bestaan asook dié dimensies van emosionele stabiliteit, gespannenheid en sorgvryheid, 'n baie nuttige toets is vir hierdie spesifieke ondersoek.

2.3.2.3 Eienskappe

Die HSPV beskik oor besondere eienskappe en dit is hierdie eienskappe wat die HSPV 'n nuttige toets maak. Deur middel van die toetsing van die persoonlikheidsfaktore en die toevoeging van 'n IK-telling, kan skoolprestasie meer akkuraat voorspel word. Toetsresultate gee ook 'n aanduiding van daardie aspekte wat bydra tot of afbreuk doen aan die gehalte van 'n toetsling se skoolwerk of wat sy aanpassing beïnvloed. 'n Volledige profiel van die 14 HSPV-tellings verskaf 'n breë basis van gegewens waarop voortgebou kan word en 'n rekord van 'n kind se persoonlikheidsontwikkeling verkry kan word. Die HSPV is ook bruikbaar ten opsigte van kinderleiding, voorligting en onderwyssituasies. Die toets kan ook groepsgegewys of individueel toegepas word en omdat daar twee ekwivalente vorms bestaan, stel dit die toetsafnemer in staat om óf 'n kort óf 'n meer uitgebreide toets te gebruik na gelang van sy behoeftes. Laastens is die HSPV geskik vir kinders tussen dertien en agttien jaar.

2.3.2.4 Primêre faktore

Soos voorheen genoem, meet die HSPV 14-faktoriaal onafhanklike persoonlikheidsdimensies, ook primêre faktore genoem. Elkeen van hierdie faktore word gesien as 'n bi-polêre kontinuum waarvan die twee uiterste pole, naamlik 'n linkerkantste en 'n regterkantste pool, beskrywe word. Die regterkantste *hoë* pool is nie noodwendig *goed* en die linkerkantste *lae* pool *sleg* nie. Na gelang van die doel waarvoor die toets aangewend word, word besluit watter pool voordelig is.

Ten einde die gegewens later te vertolk, word die 14 faktore, soos gemeet deur die HSPV, in tabel 3 weergegee. Die inligting is ontleen aan die *Handleiding vir die HSPV* (1982:19-25).

TABEL 3
VERKORTE BESKRYWING VAN DIE 14 PRIMÊRE FAKTORE GEMEET DEUR DIE HSPV

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR A: SOSIALITEIT	FAKTOR A: SOSIALITEIT
Teruggetrokke, -A	Hartlik, + A
Krities	Goedgeaard, sorgeloos
Staan by eie idees	Bereid tot samewerking, hou van deelname
Koel, afsydig	Gee aandag aan mense
Presies, objektief	Saghartig, kasueel
Wantrouig, skepties	Liggelowig
Stram, rigied	Aanpasbaar, sorgeloos, werk saam
Koud	Hartlik
Geneig om nukkerig te wees	Lag geredelik

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR B: INTELLEKTUELE VERMOË	FAKTOR B: INTELLEKTUELE VERMOË
Minder Intelligent, -B	Meer Intelligent, + B
Lae verstandsvermoë	Hoë verstandsvermoë
Nie in staat om abstrakte probleme te hanteer nie	Vertoon insig, leer vinnig, intellektueel aanpasbaar

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR C: EMOSIONELE STABILITEIT	FAKTOR C: EMOSIONELE STABILITEIT
Deur Gevoelens Beïnvloed, -C	Emosioneel Stabiel, + C
Emosioneel minder stabiel	Emosioneel stabiel, volwasse
Raak maklik ontsteld, veranderlik	Realisties
Raak emosioneel by frustrasie	Emosioneel volwasse
Veranderlik in houdings en belangstellings	Stabiel, bestendig in belangstellings
Maklik verward	Standvastig
Ontwyk verantwoordelikhede, gooi maklik tou op	Verantwoordelik, pas aan by feite
Kommervol	Bedaard, onverstoord
Raak betrokke in rusies en probleemsituasies	Vertoon selfbeheersing en vermy moeilikheid

TABEL 3 (VERVOLG)

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR D: PRIKKELBAARHEID	FAKTOR D: PRIKKELBAARHEID
Flegmaties, -D	Prikkelbaar, + D
Terughoudend, oorwoë, onaktief, swaarwigtig	Veeleisend, ooraktief, onbeheers
Onverstoortbaar, gelate	Ongeduldig
Selfvoldaan	Aandagtrekkerig, pronkerig
Besadig	Prikkelbaar
Nie maklik jaloers nie	Geneig tot jaloesie
Op die agtergrond	Selfgeldend, selfingenome
Egalig	Maklik verward
Rustig	Tekens van senuagtigheid

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR E: DOMINANSIE	FAKTOR E: DOMINANSIE
Onderdanig, -E	Dominant, + E
Gehoorsaam, saggeaard, beïnvloedbaar	Selfgeldend, aggressief
Volgsaam, insiklik	Mededingend, koppig
Onderdanig	Aanmatigend, selfversekerd
Afhanklik	Onafhanklik
Bedagsaam, diplomaties	Streng, vyandig
Uitdrukkingvol	Ernstig
Konvensioneel, konformerend	Onkonvensioneel, opstandig
Maklik deur gesag onstel	Eiewys
Nederig	Wil bewonder word

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR F: SORGVRYHEID	FAKTOR F: SORGVRYHEID
Sober, -F	Entoesiasies, + F
Sober, swygsaam	Entoesiasies, sorgeloos
Ernstig, besorgd, nadenkend	Onbesorg
Stil, introspektief	Spraaksaam
Kommervol	Opgewek
Terughoudend, geheg aan innerlike waardes	Openhartig, ekspressief, weerkaats die groep
Stadig, versigtig	Vinnig, wakker

TABEL 3 (VERVOLG)

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR G: PLIGSGETROUHEID	FAKTOR G: PLIGSGETROUHEID
Opportuun, -G	Pligsgetrou, + G
Aanvaar nie morele standarde nie, verontagsaam reëls, opportuun	Pligsgetrou, volhardend, moralisties, stemmig
Wispelturig, onbestendig	Volhardend, vasberade
Ligsinnig	Verantwoordelik
Gemaksugtig	Emosioneel gedissiplineerd
Traag, lui	Deurgaans ordelik
Onbetroubaar	Konsensieus, pligsgetrou
Verontagsaam verpligtinge teenoor mense	Neem morele standarde en reëls in ag

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR H: AVONTUURLUSTIGHEID	FAKTOR H: AVONTUURLUSTIGHEID
Skaam, -H	Waaghalsig, + H
Bedeës, terughoudend, voel maklik bedreig	Sosiaal, vrypostig, dikvellig
Teruggetrokke	Ontmoet graag mense
Ingetoë in teenwoordigheid van teenoorgestelde geslag	Aktief, openlike belangstelling in teenoorgestelde geslag
Emosioneel versigtig	Deelnemend, hartlik
Raak maklik verbitter	Vriendelik
Bedeës, reëlgebonde	Impulsief
Beperkte belangtellings	Emosionele en kunssinnige belangtellings
Versigtig, bedagsaam, sien gou gevaar	Onbekommerd, sien nie gevaartekens nie

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR I: EMOSIONELE GEVOELIGHEID	FAKTOR I: EMOSIONELE GEVOELIGHEID
Ontoegeeflik, -I	Teerhartigheid, + I
Verwerp illusies	Fyngevoelig, afhanklik, oorbeskermd
Onsentimenteel, verwag min	Rusteloos, verwag liefde en aandag
Selfstandig, neem verantwoordelikheid	Aanhanklik, onveilig, soek hulp en simpatie
Hard (tot die punt van sinisme)	Saggeaard, toegeeflik teenoor self en andere
Min kunssinnige responsies (maar nie gebrek aan smaak nie)	Kunssinnig, kieskeurig, geaffekteerd, teatraal
Onaangetas deur verbeeldingsvlugte	Verbeeldingryk in innerlike lewe en gesprekke
Handel op praktiese, logiese grond	Handel op sensitiewe intuïsie
Hou by die punt	Aandagsoekend, wegdwalend
Bekommer nie oor fisiese gebrek	Hipochondries, bekommerd oor self

TABEL 3 (VERVOLG)

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR J: INDIVIDUALISME	FAKTOR J: INDIVIDUALISME
Lewenslustig, -J	Versigtig Individualisties, +J
Hou van groepaktiwiteite	Nadenkend, innerlik beheers
Hou van aandag	Behoedsaam, in homself gekeer
Versink persoonlikheid in groepsonderneming	Nousiende en bemoeisiek
Lewenskragtig	Neurastenies vermoeid
Aanvaar algemene standarde	Evalueer ongevoelig

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR O: SKULDGENEIGDHEID	FAKTOR O: SKULDGENEIGDHEID
Selfversekerd, -O	Bevrees, + O
Kalme toereikendheid	Geneigdheid tot skuldgevoelens
Rustig, geborge	Selfverwynd, onveilig
Selfvoldaan, bedaard	Kommervol, besorgd
Vol selfvertroue	Angstig
Opgeruimd, lewenskragtig	Neerslagtig, huil maklik
Sonder berou	Liggeraak, buierig
Opportuun	Sterk pligsgevoel
Ongevoelig vir mense se goed- of afkeuring	Gevoelig vir mense se goed- en afkeuring
Gee nie om nie	Nougeset, puntenerig
Grof, lewenskragtig	Hipochondries, ontoereikend
Geen vrese	Fobiese simptome
Geneig tot eenvoudige handeling	Eensaam, peinsend

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR Q ₂ : SELFGENOEGSAAMHEID	FAKTOR Q ₂ : SELFGENOEGSAAMHEID
Sosiaal Groepafhanklik, -Q ₂	Selfgenoegsaam, + Q ₂
Groepafhanklik	Vindingryk
Aanhanger en goeie volgeling	Verkies eie besluite

TABEL 3 (VERVOLG)

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR Q ₃ : SELFBEHEERSING	FAKTOR Q ₃ : SELFBEHEERSING
Onbeheersd, -Q ₃	Beheersd, + Q ₃
Laks	Sterk wilskrag, sosiaal korrek
Volg eie drange	Kompulsief
Verontagsaam sosiale reëls	Gedissiplineerd

LAE TELLING	HOË TELLING
FAKTOR Q ₄ : GESPANNENHEID	FAKTOR Q ₄ : GESPANNENHEID
Ontspanne, -Q ₄	Gespanne, + Q ₄
Rustig, ontspanne	Aangedrewe, gefrustreerd
Traag, kalm	Oorspanne, prikkelbaar

(Handleiding vir die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys, 1982:19-25).

2.3.2.5 Beantwoording en nasien

Die HSPV bestaan uit 142 vrae vir die meting van die 14 genoemde faktore. Elke vraag moet beantwoord word met *Ja*, *Onseker* of *Nee*. Die toetslinge word afgeraai om die *Onseker*-antwoord te kies en dit slegs te gebruik wanneer dit onmoontlik is om tussen die ander twee antwoorde te kies. Toetslinge moet ook ontmoedig word om antwoorde te verander en daarom word aanbeveel dat die antwoordblaaie ingeneem word sodra die toetsling klaar is met die toets.

Een of twee punte word aan elke antwoord toegeken, behalwe in die geval van faktor 8, waar deurgaans slegs een punt toegeken word. Alle toetse kan per hand of meganies nagesien word. Vir die doel van hierdie ondersoek is van handnasien gebruik gemaak. Die twee nasienmaskers wat gebruik is, lewer elk roupunte vir 7 van die 14 faktore.

2.3.2.6 Toetstyd

Geen tydsbeperking word gestel nie en 40 tot 50 minute behoort voldoende te wees, buiten vir die heel stadige lesers. Om hierdie toetslinge aan te moedig om vinniger te werk, kan hulle ná 10, 20 en 30 minute ná die aanvang van die toets, met spesifieke instruksies herinner word om vinniger te werk. Ná 10 minute behoort die toetslinge minstens by vraag 35 te wees, ná 20 minute by vraag 70 en ná 30 minute by vraag 105. Die toetslinge word gemaan om nie vrae uit te laat nie; slegs vinniger te lees en nie te sit en broei op 'n antwoord nie.

2.3.2.7 Betroubaarheid

Volgende gegewens om stabiliteitskoëffisiënte vir die HSPV te bereken, bestaan nog nie. In tabel 4 word die hertoetsbetroubaarheidskoëffisiënte vir vorm A gegee. Die tydsverloop tussen die twee toetsinge was een week.

TABEL 4
HERTOETSBETROUBAARHEIDSKOËFFISIËNTE VIR VORM A
(HERTOETSING NÁ EEN WEEK)

GROEP	HSPV PERSOONLIKHEIDSEFAKTORE														
	N	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	O	Q ₂	Q ₃	Q ₄
Dogters (Eng. & Afr.)	422	74	*71	74	73	73	75	72	78	75	69	72	69	69	74
Seuns (Eng. & Afr.)	438	66	66	75	66	67	69	62	72	68	65	63	61	64	67
14 jr. Seuns & dogters (Afr.)	119	57	77	67	63	62	57	67	75	74	52	63	55	62	68
14 jr. Seuns & dogters (Eng.)	144	70	60	74	71	70	73	69	78	82	67	68	59	68	74
15 jr. Seuns & dogters (Afr.)	130	64	63	70	66	59	44	56	77	80	72	52	52	63	63
15 jr. Seuns & dogters (Eng.)	118	71	67	81	75	76	79	69	69	87	61	69	74	62	77
16 jr. Seuns & dogters (Afr.)	85	80	73	80	69	70	72	51	76	88	66	77	64	67	73
16 jr. Seuns & dogters (Eng.)	97	73	66	77	72	76	80	76	82	83	66	75	74	70	71
17 jr. Seuns & dogters (Afr.)	55	84	51	68	68	82	84	79	78	86	76	77	74	72	72
17 jr. Seuns & dogters (Eng.)	50	78	62	80	74	79	87	57	76	82	73	77	79	76	78
18 jr. Seuns & dogters (Afr.)	8	88	56	45	87	90	87	73	66	96	86	87	92	72	68
18 jr. Seuns & dogters (Eng.)	9	15	57	48	81	39	92	51	32	75	32	59	45	51	79

* Desimale tekens is weggelaat

(Handleiding vir die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys, 1982:27)

2.3.2.8 Geldigheid

Geldigheidskoëffisiënte, gebaseer op ekwivalensiekoëffisiënte, is bereken. Konstruktiegeldigheid is op verskeie maniere bereken, maar sal nie hier bespreek word nie, aangesien dit baie tegnies van aard is. Dit dien egter vermeld te word dat die HSPV wel aan die geldigheidsvereistes voldoen.

2.3.2.9 Motivering vir insluiting

Die HSPV is as een van die bruikbaarste en nuttigste persoonlikheidstoetse bewys. Veral vir die meting van emosionele stabiliteit, gespannenheid en sorgvryheid, drie van die persoonlikheidsdimensies wat gemeet word, is die toets geskik.

2.3.3 Die groeps persoonlikheidsprojeksietoets (GPPT)

Vir die beskrywing van die Groeps persoonlikheidsprojeksietoets is alle inligting, tensy anders vermeld, ontleen aan Cassel en Kahn (1958 en 1961). Om verdere beskrywing in die gedeeltes wat volg te vergemaklik, sal slegs van die afkorting vir die toets gebruik gemaak word.

2.3.3.1 Agtergrond

Die GPPT, soos wat dit vandag bekend is, is oorspronklik ontwikkel en gebruik deur T.C. Kahn. In Suid-Afrika is dit vertaal deur die Instituut vir Psigometriese Navorsing en die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Ná afloop van die Tweede Wêreldoorlog en tydens die Koreaanse Oorlog, is die meeste standaardisasie gedoen en het die toets bekend gestaan as *The Kahn Stick Figure Personality Test*. Die toets is onlangs uitgebrei vir gebruik by normale persone, in teenstelling met die vroeëre uitgawe wat slegs vir psigiatrisie pasiënte bedoel was.

2.3.3.2 Beskrywing

Die toets bestaan uit 90 eenvoudig gestruktureerde stokfigure of -tekeninge met vyf alternatiewe beskrywings by elk. Elk van die tekeninge stel gewone, alledaagse aktiwiteite voor. Die toetsling moet by elk een beskrywing kies wat die aktiwiteit die beste beskryf. Daar word van die veronderstelling uitgegaan dat die toetsling sekere psigologiese behoeftes, wat ten tye van die toetsing bestaan, sal weergee en vanuit sy eie verwysingsraamwerk sal reageer.

Die toets kan individueel of groepsgegewys toegepas word. Vir die doel van hierdie ondersoek is dit groepsgegewys toegepas. Die toets is ook geskik vir persone van elf jaar en ouer en neem ongeveer veertig minute om af te lê.

Ses deel- of skaaltellings, gebaseer op faktuurontleding, word bereken, naamlik:

- **Spanning**
Hierdie skaal dui op die mate waarin psigiese spanning by 'n persoon teenwoordig is.
- **Hulpverlening**
Hier dui die skaal op die mate waarin die toetsling hom aan groepsnorme, dit wil sê die mate waartoe ander ondersteun en gehelp moet word, steur.
- **Onttrekking**
Dit dui op die behoefte om alleen gelaat te word, weg te kom van enige groepsaktiwiteite of om persoonlike en sosiale verantwoordelikhede te ontduik.
- **Neurotisme**
Dit dui op 'n onvermoë om betyds besluite te kan neem of 'n behoeftes om nie tot 'n besluit te kom nie.
- **Affiliësie**
Hierdie skaal dui op 'n behoefte aan groeplidmaatskap en om aan aktiwiteite, wat intimiteit met die teenoorgestelde geslag inhou, deel te hê.
- **Afhanklikheid**
Dit dui op die behoefte om by ander hulp te soek en die algemeenheid van wantroue in ander persone.

Laastens dui die totaalstelling op die mate van geestesgesondheid en aanpassing van die toetsling en die geneigdheid tot afwykende gedrag.

2.3.3.3 Nasien en interpretasie

Die toets kan per hand of meganies nagesien word. In hierdie ondersoek is van eersgenoemde metode gebruik gemaak. Sewe nasienmaskers of -sleutels word gebruik en elke sigbare antwoord tel een punt. 'n Routelling van die vyf enersgenoemde deeltellings wat betrekking het op die psigologiese behoeftes van die toetsling word verkry deur die totale

getal antwoorde volgens die nasiensleutels *affiliatie, hulpverlening, onttrekking, neurotisme* en *afhanklikheid*. Die eerste deeltelling, naamlik *spanning* word bepaal deur die routellings van die eerste twee nasiensleutels, te wete *geluk* en *swaarmoedigheid* bymekaar te tel, dit deur die tweede telling *swaarmoedigheid* te deel en met 100 te vermenigvuldig.

Om die totaalstelling te bereken, word elk van die ses deeltellings met beta-gewigte (voorafbepaalde getalle volgens Cassel en Kahn, 1961:30,35) vermenigvuldig. Hierdie geweege tellings word saam getel, dan deur 10 gedeel en tot die naaste heelgetal afgerond.

Vier normtabelle, naamlik vir normale persone, neuropsigiatrisie pasiënte, oortreders en gevangenes asook Spaans-Amerikaners, is beskikbaar. Vir die doel van hierdie ondersoek is slegs van die norm vir normale pasiënte gebruik gemaak, aangesien die toetslinge as normale persone gesien word. Die routellings van die ses deeltellings asook die totaalstelling word in T-tellings omgesit deur middel van hierdie normtabelle. 'n T-telling laer as 40 en hoër as 60 is ongunstig. 'n Profielkaart kan met behulp van hierdie tellings opgestel word, maar dit is nie in hierdie ondersoek gedoen nie.

2.3.3.4 Betroubaarheid

In tabel 5 word die betroubaarheid van die GPPT bereken volgens die halfverdelings- en hertoetsmetode. Vir laasgenoemde is Pearson- korrelasiekoëffisiënte verkry en Pearson-korrelasiekoëffisiënte met Spearman-Brown-korreksie vir die halfverdelingsmetode.

TABEL 5
BETROUBAARHEID VAN DIE GPPT

GROEP	DEELTELLINGS							N
	Spanning	Hulpverlening	Onttrekking	Neurotisme	Affiliatie	Afhanklikheid	Totaalstelling	
Hoërskoolleerlinge (beide geslagte)								
Halfverdelingsitems	0,658	0,250	0,532	0,602	0,623	0,721	0,813	300
Hertoets	0,782	0,659	0,558	0,553	0,592	0,752	0,850	300
Lugmagkadette (manlik)								
Halfverdelingsitems	0,579	0,314	0,425	0,632	0,594	0,704	0,634	200
Hertoets	0,735	0,711	0,517	0,645	0,600	0,714	0,799	200
Lugmagvroue								
Halfverdelingsitems	0,810	0,433	0,450	0,543	0,361	0,411	0,835	100

TABEL 5 (vervolg)

GROEP	DEELTELLINGS							
	Spanning	Hulpverlening	Onttrekking	Neurotisme	Affiliatie	Afhankelijkheid	Totaaltelling	N
Hertoets	0,673	0,400	0,610	0,598	0,577	0,780	0,753	100
Psigiatriese pasiënte (beide geslagte)								
Halfverdelingsitems	0,471	0,319	0,489	0,539	0,489	0,639	0,588	200
Hertoets	0,511	0,444	0,592	0,712	0,613	0,600	0,665	200
Jeugoortreders (beide geslagte)								
Halfverdelingsitems	0,513	0,399	0,610	0,582	0,399	0,732	0,618	300
Hertoets	0,489	0,411	0,645	0,666	0,413	0,665	0,659	300

(Cassel & Kahn, 1961:26)

Vir al vyf die groepe is die hertoetsbetroubaarheidskoëffisiënte vir die deeltellings bo 0,55 en die mediane wissel tussen 0,567 en 0,678. Die halfverdelingsbetroubaarheidskoëffisiënte wissel tussen 0,250 en 0,810 met 'n gemiddelde van ongeveer 0,400. Die totaaltelling se betroubaarheidskoëffisiënte, wat volgens hierdie twee metodes bereken is, is deurgaans bokant 0,600 (met die halfverdelingsmetode uitgesonder). Hier is dit vir psigiatriese pasiënte 0,588.

2.3.3.5 Geldigheid

Die GPPT kan as geldig beskou word omdat, volgens Cassel en Harriman (1959) statisties beduidende korrelasies gevind het tussen tellings op een of meer GPPT-skale en metings van sosiale insig, leierskapinsig, leierskapvermoë, egosterkte, verwagte skolastiese prestasie en skolastiese prestasie. Die skale meet relatief onafhanklike persoonlikheidsdimensies soos deur faktoranalise bepaal. Navorsing het getoon dat 'n toetsling nie sy telling kan verbeter deur doelbewus 'n keuse te maak om sodoende 'n gunstige indruk te probeer skep nie (Cassel & Brauchle, 1959). Omdat 'n verskeidenheid omskrywings vir elke tekening bestaan en daar 'n groot aantal tekeninge is, speel oefening 'n minimale rol.

2.3.3.6 Motivering vir insluiting

Daar is besluit om die GPPT as meetinstrument te gebruik omdat dit eerstens 'n aanduiding gee van geestesgesondheid en persoonlike aanpassing, wat vir die doel van hierdie onder-

soek baie belangrik is en tweedens (en dít sluit nou aan by die eerste rede) is dit 'n vinnige en effektiewe metode waaruit belangrike kliniese gevolgtrekkings gemaak kan word. Die toets, as projeksie-tegniek, verskaf inligting oor die onbewuste persoonlikheidsdinamika van die proefpersoon en dek ses persoonlikheidsdimensies wat deur middel van faktor-analise daargestel is.

2.3.4 Die IPAT-Angsskaal

Die beskrywing van die IPAT-Angsskaal is verkry uit die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing se *Handleiding vir die IPAT-Angsskaal* (1969).

2.3.4.1 Beskrywing

Die doel van die IPAT-Angsskaal is om die vry, gemanifesteerde angspeil te meet, ongeag die omgewing of situasie. Dit is 'n verwerking en aanpassing van Cattell se *Anxiety Scale* wat op sy beurt weer op die 16-PF-Vraelys gebaseer is. Die vraelys is kort, maar geldig en die toetsling word onder geen druk geplaas by die beantwoording daarvan nie. Die toetsling is ook onbewus van wat die toets meet. Verder is dit 'n vinnige en objektiewe metode om inligting te bekom, wat weer as aanvullende bron van inligting kan dien wanneer 'n kliniese diagnose gemaak word. Laastens word massasifting vergemaklik, veral wanneer tyd 'n faktor is.

Die toets is geskik vir blanke persone tussen veertien en agttien jaar en gestandaardiseer vir Suid-Afrikaanse omstandighede. Vir die doel van normberekening is 36 skole op ewekansige wyse uit die Kaapprovinsie, Oranje-Vrystaat, Transvaal en Suidwes-Afrika getrek.

2.3.4.2 Toepassing

Die IPAT-Angsskaal bestaan uit 40 vrae of items wat vyf komponente of faktore van angs meet. Elke vraag het drie moontlike antwoorde waarvan die toetsling een moet kies en direk op sy toetsboek moet invul. Die taalgebruik is eenvoudig en maklik verstaanbaar en poog om die toetsling aan die minimum druk te onderwerp. Aan elke antwoord word een of twee punte toegeken. Die toets kan individueel of groepsgewys toegepas word - in dié geval is dit groepsgewys gedoen en behoort binne vyf of tien minute voltooi te kan word.

2.3.4.3 Nasien

Weer eens kan hierdie toets ook per hand of meganies nagesien word. In hierdie ondersoek is dit per hand gedoen. Drie tipes tellings word bereken (*Handleiding vir die IPAT-Angsskaal*, 1969:9-11,16-17).

- Vyf persoonlikheidskomponente of -faktore naamlik:
 - ⌘ Q3: gebrekkige interpretasie, gebrek aan selfsentiment;
 - ⌘ C: swak ego, gebrek aan egosterke;
 - ⌘ L: agterdogtigheid of paranoïse gevoel van onveiligheid;
 - ⌘ O: geneigdheid tot skuldgevoelens;
 - ⌘ Q4: spanning as gevolg van frustrasie of druk van die id.
- Bogenoemde tellings word verdeel in:
 - ⌘ 'n A-telling, wat 'n onbewuste, verborge angstelling is en deur die eerste 20 items gemeet word; en
 - ⌘ 'n B-telling, wat 'n bewuste, simptomatiese angstelling is en deur die laaste 20 items gelewer word.
- Die som van die A- en B-tellings lewer die enkel totaalstelling, gebaseer op al 40 items.

Die totaalstelling is al wat onder die meeste omstandighede vereis word. Die subskale is te kort om van enige waarde te wees en kan slegs as 'n aanduiding vir verdere ondersoek dien. Vir die doel van hierdie ondersoek is al drie die tellings bereken en slegs stiene gebruik. Normtabelle is voorsien.

'n Lae stientelling dui op stabiliteit, sekerheid en algemene geestesgesondheid en 'n hoë telling dui weer op 'n psigologiese siektetoestand wat beslis skoolwerk en sosiaal-emosionele aanpassing sal beïnvloed.

2.3.4.4 Betroubaarheid

In tabel 6 word die betroubaarheid van die kort deeltellings aangetoon. Dit is bereken volgens die Kuder-Richardson 20-formule (K-R-20). Hoewel die betroubaarheid van hierdie deeltellings laer is as in die geval van die A-, B- en totaalstelling is dit nogtans hoog genoeg om inligting in verband met die aard van die totaalstelling te verskaf.

TABEL 6
BETROUBAARHEID VAN DIE DEELTELLINGS VAN DIE IPAT-ANGSSKAAL

GROEP	DEELTELLINGS					N
	O	Q ₄	Q ₃	C	L	
Afrikaanssprekende seuns	0,61	0,56	0,43	0,33	0,62	297
Afrikaanssprekende meisies	0,53	0,56	0,36	0,38	0,66	250
Engelssprekende meisies	0,58	0,62	0,41	0,34	0,70	300
Engelssprekende seuns	0,52	0,46	0,37	0,27	0,66	400

(Handleiding vir die IPAT-Angsskaal, 1969:8)

In tabel 7 word die betroubaarheid van die A-, B- en totaaltellings gegee en word daar tussen drie tipes betroubaarheidskoëffisiënte onderskei, naamlik: hertoetsbetroubaarheidskoëffisiënte, waar hertoetsing ná ongeveer twee weke geskied het, sowel as koëffisiënte volgens die halfverdelingsmetode en Ferguson se aanpassing van die Kuder-Richardson 20-formule.

Wat die IPAT-Angsskaal se interne konstantheid of homogeniteit betref, kan die Skaal se betroubaarheid as bevredigend bestempel word, veral as daar in gedagte gehou word dat dit uit vyf redelik uiteenlopende faktore of komponente saamgestel is.

2.3.4.5 Geldigheid

Konstrugeldigheid van die IPAT-Angsskaal is op twee maniere bepaal.

Eertens deur dit te korreleer met 'n ander instrument wat dieselfde eienskap meet. Omdat so 'n instrument nie beskikbaar is nie, is besluit op die NB-Aanpassingsvraelys soos ontwikkel deur die Nasionale Buro vir Opvoedkundige en Maatskaplike Navorsing. Hoewel hierdie vraelys nie angs as sodanig meet nie, is van die veronderstelling uitgegaan dat wanaanpassing (soos gemeet deur die NB-Aanpassingsvraelys) wel sal korreleer met beangstheid. Korrelasie is bereken tussen die A-telling, B-telling en totaaltellings van die IPAT-Angsskaal en die onderskeie velde van die NB-Aanpassingsvraelys. Vir hierdie doel

is 122 leerlinge in Standaard 7 van twee Engelse en twee Afrikaanse hoërskole in Pretoria by die ondersoek betrek.

'n Tweede manier om konstrugeldigheid te bepaal is om van die veronderstelling uit te gaan dat die toets geen spesifieke faktore meet nie maar slegs een algemene faktor. Geldigheid word dan beskou as die vierkantswortel van die betroubaarheid gebaseer op die halfverdelingsmetode. Volgens tabel 7 is hierdie betroubaarheidskoëffisiënte vir Afrikaanssprekende leerlinge 0,80 en vir Engelssprekende leerlinge 0,76. Die geskatte konstrugeldigheid vir die Afrikaanssprekende groep is 0,80 of 0,89 en vir die Engelssprekende groep 0,76 of 0,87.

TABEL 7
BETROUBAARHEID VAN DIE A-, B- EN TOTAALTELLING VAN DIE IPAT-ANGSSKAAL

GROEP	ANGSSKAALTELLINGS			N
	A	B	TOTAAL	
Afrikaanssprekende seuns				
Hertoets	0,80	0,76	0,83	93
K-R 20 (Ferguson)	—	—	0,82	297
Engelssprekende seuns				
Hertoets	0,76	0,83	0,87	69
K-R 20 (Ferguson)	—	—	0,78	400
Afrikaanssprekende meisies				
Hertoets	0,81	0,84	0,86	98
K-R 20 (Ferguson)	—	—	0,78	250
Engelssprekende meisies				
Hertoets	0,84	0,83	0,88	85
K-R 20 (Ferguson)	—	—	0,83	300
Afrikaanssprekende seuns en meisies				
Halfverdelingsmetode	—	—	0,80	470
Engelssprekende seuns en meisies				
Halfverdelingsmetode	—	—	0,76	319

(Handleiding vir die IPAT-Angsskaal, 1969:7)

2.3.4.6 Motivering vir insluiting

Daar is besluit om hierdie toets in die ondersoek te gebruik omdat dit vyf komponente van angs meet en dit juis een van die faktore is wat die sterkste na vore kom in 'n onseker en gespanne situasie soos wat in 'n militêre hoë-risiko gebied na vore kom.

2.3.5 Die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys (IVV)

Die beskrywing van die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys is verkry uit die *Handleiding vir die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys* (1981), gepubliseer deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Voortaan sal slegs die afkorting IVV gebruik word wanneer na die toets verwys word.

2.3.5.1 Agtergrond

Die IVV is in 1978 deur die Suid-Afrikaanse Instituut vir Psigologiese Navorsing van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing saamgestel om in die behoefte van 'n aanpassingsvraelys te voorsien. Die doel is om die interpersoonlike verhoudings van die vroeë adolessent te probeer bepaal, aangesien dit die gevoeligste stadium in 'n kind se lewe is en heelwat probleme in verband met aanpassing en identiteitsvorming gedurende hierdie jare kan ontstaan. Deur middel van die IVV kan selfdissipline, roldiffusie en foutiewe aanpassingsmeganismes vroegtydig geïdentifiseer word en daarvoor is objektiewe evaluering noodsaaklik. Die toets is geskik vir blanke kinders in Standerds 5, 6 en 7; dit wil sê vir die ouderdomme tussen twaalf en vyftien jaar en is gestandaardiseer op 'n steekproef van leerlinge uit gewone departementele skole in die Republiek van Suid-Afrika. Norme sal dus nie geskik wees vir kinders met ernstige afwykings of psigiese probleme nie.

2.3.5.2 Doel

Die doel van die IVV is nie om persoonlikheidstrekke as sodanig te evalueer nie, maar om deur middel van die 12 komponente waaruit die toets bestaan, die persoonlike, huislike, sosiale en formele verhoudings van die kind te probeer bepaal en die uiting en beleving daarvan in sy strewe na 'n eie identiteit.

In besonder het die IVV onder andere die volgende oogmerke:

- om leerlinge met aanpassingsprobleme uit te sif;
- om die toetsresultate en sekere response as aanknopingspunte by onderhoude te gebruik;

- om probleme objektief te identifiseer;
- om 'n metode daar te stel “. . . om die verskille in die psigologiese aanpassing van individue en/of groepe kwantitatief te bepaal asook hoe kinders in die vroeë adolessente jare met verloop van tyd verander” (Joubert, 1981:3).

2.3.5.3 Beskrywing

Die toets kan individueel of groepsgewys toegepas word en bestaan uit 'n Verkorte en Verlengde Vraelys. Vir die doel van hierdie ondersoek is van die Verlengde Vraelys gebruik gemaak en is die toets groepsgewys afgeneem. Die Verkorte Vraelys bestaan uit 100 vrae wat slegs 5 van die 12 komponente betrek en kan binne een uur afgeneem word. Die Verlengde Vraelys bevat 260 vrae waarby die Verkorte Vraelys ingesluit is en hoewel daar geen tydsbeperking geld nie, behoort die toets binne twee uur afgeneem te word. Daar is van faktorontleding gebruik gemaak om die verband tussen die komponente vas te stel. Die leerlinge moet uit vier alternatiewe (*altyd, dikwels, selde, nooit*) een kies as antwoord. Die aanname word gemaak dat die toetsling homself die beste ken. Selfevaluering behoort dus baie betroubare en geldige metings van aanpassing te lewer.

Die volgende 12 komponente van psigiese aanpassing word in die IVV verstrekk: *selfvertroue, eiewaarde, selfbeheersing, sensuueagtigheid, gesondheid, gesinsinvloede, persoonlike vryheid, sosialiteit A* (A = Algemeen), *sosialiteit T* (T = met die teenoorgestelde geslag), *sosialiteit D* (D = met dieselfde geslag), *morele inslag* en *formele verhoudings*. Die toets bevat ook 'n leuenskaal wat 'n aanduiding gee van die eerlikheid waarmee die toetsling homself beoordeel het.

2.3.5.4 Beantwoording en nasien

Soos reeds genoem, bestaan die Verlengde Vraelys uit 260 vrae wat op 'n vierpuntskaal beoordeel word. Ná die eerste 100 vrae (Verkorte Vraelys) word 'n rusperiode van 15 minute toegestaan voordat daar met die Verlengde Vraelys begin word. Spesifieke aanwysings volgens Joubert (1981:14-17) moet gevolg word.

Die toets kan per hand of meganies nagesien word. In hierdie ondersoek is dit per hand gedoen. Twee nasiensleutels, een vir positiewe en een vir negatiewe items, is gebruik.

Vrae wat met behulp van twee of meer antwoorde beantwoord is, kry slegs een punt. Gewigte word aan positiewe en negatiewe items onderskeidelik toegeken. Vir eersgenoemde is gewigte van 3, 2, 1 en 0 en vir laasgenoemde gewigte van 0, 1, 2 en 3 toegeken en word op die onderskeie nasiensleutels aangedui. In tabel 8 word die gewigte saamgevat.

TABEL 8
SAMEVATTING VAN ONDERSKEIE GEWIGTE SOOS TOEGEKEN AAN POSITIEWE EN
NEGATIEWE ITEMS

POSITIEWE ITEMS					
Itemresponse	A	B	C	D	Blanko (of dubbelrespons)
Itemtellings	3	2	1	0	1
NEGATIEWE ITEMS					
Itemresponse	A	B	C	D	Blanko (of dubbelrespons)
Itemtellings	0	1	2	3	1

(Handleiding vir die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys, 1981:9)

'n Totaaltelling word vir elke antwoordblad bereken deur die onderskeie positiewe en negatiewe gewigte apart te bereken en bymekaar te tel om die totaal vir elke veld te bereken. Die totaal is ook die roupunt, wat met behulp van tabelle in staneges omgesit word.

2.3.5.5 Betroubaarheid

Wanneer 'n toets as betroubaar beskou word, verwys dit na die konsekwentheid van verkreë tellings wanneer dieselfde leerling hertoets word met dieselfde toets of 'n ekwivalente toets. Die waarde van betroubaarheidskoëffisiënte behoort tussen 0,65 as onderste en 0,85 as boonste grens te lê.

Die IVV se betroubaarheid is bereken deur van die Kuder-Richardson 20-formule soos aangepas deur Ferguson, gebruik te maak. Volgens berekeninge lê die betroubaarheidskoëffisiënte tussen 0,65 en 0,85 en kan die IVV dus as betroubaar beskou word. Die toets-hertoetsbetroubaarheidskoëffisiënte, soos bereken op grond van navorsing, is voldoende. Daar kan dus aanvaar word dat die IVV konsekwente en stabiele metings lewer.

2.3.5.6 Geldigheid

Die geldigheidsresultate van die IVV is verkry deur van item- ontleding- en normbepalings-toepassings gebruik te maak. Die vraelys is ondersoek vir eksperimentele, faktoriale, konvergente en diskriminante geldigheid en het daarop gedui dat die IVV in sy geheel as konstrukt-geldig beskou kan word. Hierdie ondersoeke kan nie as afgehandel beskou word nie en verdere navorsing word beplan.

2.3.5.7 Motivering vir insluiting

Die feit dat min mense vrywillig na 'n hoë-risiko gebied kom, kan daartoe lei dat kinders wat feitlik gedwing word om saam met hulle ouers te kom, aanpassingsprobleme kan ondervind. Dikwels word die ouers uit die Republiek van Suid-Afrika verplaas en moet die kind noodgedwonge sy bekende en veilige omgewing verlaat vir 'n onbekende "onveilige" gebied. Die verplasing is dikwels vanuit 'n stadsmilieu en die aanpassing op 'n sosiaal-stil plek is vir sommige kinders 'n probleem. Om hierdie rede is op die gebruik van die IVV besluit omdat "... bevredigende aanpassing gedurende die vroeë adolessensie beskou kan word as die dinamiese proses waardeur die puber deur middel van doeltreffende intra- en interpersoonlike verhoudinge verskillende ontwikkelingsprobleme ... te bowe kom sodat hy aan die eise van sy omgewing kan voldoen, sy innerlike behoeftes kan bevredig en 'n eie identiteit kan bewerkstellig" (Joubert, 1981:1). Veral die meting van *senuagtigheid*, *selfvertroue*, *gesinsinvloede* en *persoonlike vryheid* maak van die IVV 'n uiters nuttige hulpmiddel vir gebruik in die onderhawige ondersoek.

2.4 STATISTIESE VERWERKING VAN RESULTATE

Die verwerking van die toetsgegevens van die vyf toetse te wete die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys, Interpersoonlike Verhoudingsvraelys, IPAT-Angsskaal, Groeppersoonlikheidsprojeksietoets en die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets is deur die Statistiese Konsultasiediens van die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys behartig. Vir die verwerking van die statistiese gegevens is van die BMDP-programpakket gebruik gemaak (hersieningsdatum: Junie, 1981), wat deur die Health Science Computing Facility (HSCF) van die Universiteit van Kalifornië, Los Angeles, ontwikkel is (Dixon, 1981). Die HSCF word deur NIH Special Research Resources Grant RR- 3 geborg. Daar is deurgaans van die BMDP3D drukstuk gebruik gemaak by die berekening van die t-toetse.

In alle gevalle sal die 5% peil as maatstaf van beduidendheid geld (Guilford, 1965; Siegel, 1956).

In die onderhawige ondersoek sal, waar statistiese beduidendheid nie verkry word nie, tendense in die resultate deel uitmaak van die bespreking. 'n Tendens, ook beskryf as 'n *neiging* of *geneigdheid* dui hoogstens op 'n rigting van moontlike verskil (maar nie beduidende verskil) tussen die eksperimentele en herhalingsgroep. Tendense wat in hierdie ondersoek mag voorkom, word nie as beduidende verskille beskou nie (Botha, 1989; De Kock, 1989).

2.5 SAMEVATTING

In die voorafgaande gedeeltes van hierdie hoofstuk is die wyse van ondersoek bespreek. Daar is gelet op die seleksie van die proefpersone, die kriteria wat geld en die beplanning van die ondersoek. Besondere aandag is gegee aan die samestelling van die twee groepe, onderskeidelik afkomstig uit 'n hoë-risiko gebied en 'n lae-risiko gebied.

Daar is noukeurig te werk gegaan om die onderskeie meetinstrumente (naamlik die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys, Interpersoonlike Verhoudingsvraelys, IPAT-Angsskaal, Groep-persoonlikheidsprojeksietoets en die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets) te bespreek asook wat elke toets se ontstaan, doel en samestelling betref. Geldigheid en betroubaarheid en die redes waarom die toets ingesluit is, is bespreek.

Laastens is die metodes wat gebruik is om statistiese bewerkings te doen, ten einde moontlike beduidende verskille tussen die twee groepe aan te dui, kortliks bespreek.

HOOFSTUK 3

RESULTATE EN BESPREKING

3.1 INLEIDING

In hierdie hoofstuk word die verkreeë navorsingsresultate uiteengesit. Daar is deurgaans van ewekansige steekproewe gebruik gemaak en alle gevolgtrekkings is hierop gebaseer.

Die twee groepe, naamlik die kinders uit die hoë-risiko gebied en die kinders uit die lae-risiko gebied, word in alle opsigte deurgaans met mekaar vergelyk omdat al vyf die toetse op die 55 proefpersone toegepas is en geen subverdelings gemaak is nie. Dit moet beklemtoon word dat geen spesifieke gegewens in verband met die Suid-Afrikaanse kind in 'n hoë-risiko gebied beskikbaar was nie. Gevolglik was die ondersoeker in 'n groot mate genoodsaak om op buitelandse gegewens staat te maak.

Die verkreeë resultate word bespreek ten einde vas te stel of daar wel 'n verskil betreffende intelligensie en persoonlikheid tussen die twee groepe bestaan en of die grenskind enigszins nadelig deur die oorlog beïnvloed word.

3.2 KRITERIA VIR EIESOORTIGHEID

Ten einde te bepaal in watter mate die twee groepe, naamlik die kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied en diegene woonagtig in die lae-risiko gebied van mekaar verskil, is die volgende kriteria vir eiesoortigheid as maatstawwe neergelê.

☐ Intellektuele vermoëns

'n Nie-verbale sowel as 'n verbale verskil op die NSAG. Die verbale skaal van die HSPV sal bloot ter ondersteuning van die verbale skaal van die NSAG gebruik word.

□ Persoonlikheidsevaluering

'n Totaal van 30 psigologiese eienskappe is gemeet deur 'n toetsbattery, saamgestel uit die HSPV, GPPT, IVV en IPAT-Angsskaal. Oorvleueling tussen sekere van die persoonlikheidsfaktore kom wel voor byvoorbeeld sosialiteit, wat in al vier bogenoemde toetse aangetref word en spanning, wat in die HSPV, GPPT en IPAT-Angsskaal aangetref word. Dit beteken nie dat die verskillende meetinstrumente 'n sekere eienskap in dieselfde mate meet nie. As gevolg hiervan is besluit om vyf of meer beduidende persoonlikheidsverskille as 'n aanduiding van verskil te beskou. 'n Verdere voorwaarde is gestel, naamlik dat die groep wat beduidend swakker as die ander groep presteer, ook die normale of gemiddelde telling van daardie meetinstrument moet oorskry alvorens die verskil as 'n negatiewe persoonlikheidsfaktor van die spesifieke groep beskou sal word. Deur so te werk te gaan, is die maak van eensydige afleidings op grond van een enkele persoonlikheidsverskil tot die minimum beperk.

3.3 BESPREKING VAN DIE RESULTATE

Die resultate word beskryf aan die hand van die sistematiek van hoofstuk 2.

□ Intellektuele vermoë

- ✘ Resultate van die Suid-Afrikaanse Groeptoets (NSAG);
- ✘ Resultate van die intelligensie faktor (faktor 2) van die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV).

Die t-waardes, soos reeds voorheen vermeld, is met behulp van die BMDP3D-program bereken.

□ Persoonlikheidsevaluering

- ✘ Resultate van die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV);
- ✘ Resultate van die Groeppersoonlikheidsprojeksietoets (GPPT);
- ✘ Resultate van die IPAT-Angsskaal;
- ✘ Resultate van die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys (IVV).

In die gedeeltes wat volg, word van bogenoemde afkortings gebruik gemaak om die onderskeie toetse te identifiseer.

Die resultate van die intelligensiefaktor van die HSPV word soos reeds aangedui, saam met die NSAG se resultate bespreek, omdat dit daarby aansluit. Die oorblywende dertien faktore wat op persoonlikheidsevaluering betrekking het, word saam met die ander vier toetse bespreek.

Om die beduidendheid van verskille tussen die twee ondersoekgroepe te bepaal, word deurgaans van die t-toets gebruik gemaak en die 5% peil bly die maatstaf van beduidendheid in alle bewerkings (vergelyk Guilford, 1965; Siegel, 1956).

in Bylae A word die proefpersone geïdentifiseer. In Bylae D word die T-tellings vir die GPPT weergegee en in Bylae F die stienwaardes vir die IPAT-Angsskaal. Die stanegewaardes van die HSPV word in Bylae H vermeld en die stanegewaardes, bereken volgens die roupunttellings vir die IVV, volg in Bylae J.

3.3.1 Vergelyking van die hoë-risiko gebied met die lae-risiko gebied

In hierdie afdeling word die twee ondersoekgroepe volgens 'n groepverdeling met mekaar vergelyk (1 x 1-vergelyking). Deur so te werk te gaan, word gepoog om die persoonlikheidsprofiel van die kinders in die hoë-risiko gebied met dié in die lae-risiko gebied in verhouding te stel. Die eksperimentele groep het bestaan uit kinders in 'n hoë-risiko gebied, terwyl die kontrolegroep saamgestel was uit kinders uit 'n lae-risiko gebied.

3.3.1.1 Intellektuele vermoë

In tabel 9 word die T-waardes vir beide groepe ten opsigte van hulle gemiddelde tellings op die NSAG, saamgevat.

Die tellings in tabel 9 dui daarop dat die intellektuele vermoë van die kontrolegroep beduidend verskil van die eksperimentele groep ten opsigte van die Nie-verbale, Verbale en Totale IK-tellings. Hoewel beide groepe se totale intelligensietelling in die gemiddelde groep (IK-tellings tussen 90 en 110) val en intellektuele vertraging as sodanig dus nie kenmerkend van hulle is nie, verskil die intelligensietelling met 10 in die guns van die kontrolegroep. Dit dui daarop dat die kinders in die kontrolegroep (dit wil sê die lae-risiko gebied) intellektueel beter daaraan toe is as die eksperimentele groep (dit wil sê kinders in die hoë-risiko gebied).

TABEL 9
RESULTATE VAN DIE T-TOETS VIR DIE EKSPERIMENTELE EN KONTROLEGROEPE
TEN OPSIGTE VAN DIE GEMIDDELDE TELLINGS OP DIE NSAG

INTELLEKTUELE VERMOË	$\bar{x}_e$	$\bar{x}_k$	t
NSAG nie-verbaal	99,9599	107,4999	0,0286*
NSAG verbaal	92,2399	104,0666	0,0073**
NSAG totaal	96,8799	106,1999	0,0065**

* Beduidend op die 5% peil

G.V. = 53

** Beduidend op die 1% peil

Kinders in die eksperimentele groep moes 'n minimum van ses maande in hierdie gebied woonagtig wees ten einde vir opname in die studie te kwalifiseer. Die kinders was voorheen met bronne van stimulasie, soos televisie in kontak, hoewel televisie, radio, leesstof, rolprente en opvoerings nou, terwyl hulle in die hoë-risiko gebied woonagtig is, beperk is. Die televisie-opvangs is baie swak en die plaaslike radiodiens saai slegs in Owambo uit - 'n taal wat die kinders nie magtig is nie. Leesstof is nie volop en maklik verkrygbaar nie en die verskeidenheid is beperk tot algemene tydskrifte en slapbandboeke. Biblioteekfasiliteite is ook beperk.

Kinders in die kontrolegroep beskik nie oor televisie fasiliteite nie, maar het 'n uitsaaidiens in 'n verstaanbare taal. Boekwinkels en 'n biblioteek is tot hulle beskikking. 'n Wye verskeidenheid leesstof is geen probleem nie. Omdat Marienat nie 'n "grensdorp" is nie, maar 'n gewone, plattelandse dorp kom die inwoners uit 'n groter sosio-kulturele verskeidenheid. Groter sentra is maklik bereikbaar wat nie die geval is vanaf Oshakati nie.

Louw (1975) het 'n studie met blanke, manlike jeugoortreders en nie-jeugoortreders onderneem en onder meer die NSAG as meetinstrument vir intelligensie gebruik. Die oortredersgroep is gekies uit Constantia, 'n verbeteringskool naby Kaapstad ('n geïsoleerde groep), terwyl die eksperimentele groep uit dienspligtiges ('n minder geïsoleerde groep) bestaan het. Uit hierdie ondersoek blyk dit dat nie-oortreders betekenisvol beter as die oortreders op al drie die IK-tellings, te wete Nie-verbale, Verbale en Totale IK, presteer het.

Dieselfde tendens kom na vore in die ondersoek van Van der Walt (1977). Hy het 'n vergelykende studie tussen gedragsafwykende (geïsoleerde) en normaal aangepaste seuns ('n vryer groep) onderneem. In hierdie geval het die eersgenoemde groep eweneens beduidend laer presteer op die Nie-verbale en die Verbale IK-tellings. Van der Walt

(1977) voer die volgende redes aan vir die verskil: eerstens kom die gedragsafwykendes uit 'n laer sosio- ekonomiese klas en tweedens het hulle waarskynlik min stimulerings tot die vorming van 'n goeie IK gekry.

Hierdie redes kan nie aangevoer word in die onderhawige ondersoek nie, hoewel die tendens in dieselfde rigting blyk te wees, naamlik dat die eksperimentele groep (hoë-risiko gebied) beduidend laer presteer op al drie die tellings van die NSAG. Of die kinders uit 'n laer sosio-ekonomiese klas is as diegene woonagtig in die lae- risiko gebied, is nie deur die onderhawige ondersoek gedek nie. Om hierdie redes is die mate van stimulerings ook onbekend. Dit wil voorkom asof 'n groep in afsondering geneig is om laer te presteer as die kontrolegroepe. In die geval van leerlinge woonagtig in die hoë-risiko gebied, kan die feit dat hulle moontlik jaarliks van skool moet verander aangesien die vaders verplaas word, as 'n rede vir hulle prestasie aangevoer word. Die meerderheid van die leerlinge se vaders is werksaam by Koevoet/SWAPOL of die verdedigingsmagte en sodanige persone word dikwels verplaas. As gevolg van die verplasings, wat tot herhaalde skoolwisselings lei, word die leesvermoë van die kind beïnvloed en leesvermoë speel 'n belangrike rol in hierdie toets.

Uit ander bronne blyk dat die verskynsel van isolasie wat kognitief negatief kan inwerk, nie altyd bevestig word nie. So byvoorbeeld het die Glueks (1964) 500 oortreders en 500 nie-oortreders met mekaar vergelyk deur van die Wechsler-Bellevue-skaal gebruik te maak en geen beduidende verskille tussen die twee groepe is gevind nie. Volgens hierdie navorsers presteer geïsoleerde jeugdiges beter in nie-verbale, konkrete take as in verbale, abstrakte take, omdat die oplossing van verbale probleme deur skolastiese vertraging benadeel word. Skolastiese vertraging is moontlik een van die redes waarom die kinders in die eksperimentele groep 'n beter nie-verbale as verbale IK-telling behaal het.

In tabel 10 word die gemiddelde intellektuele tellings ten opsigte van die HSPV (faktor 2) gegee. Soos reeds genoem, pas hierdie telling beter in by die intellektuele vermoëns as by die persoonlikheidsevaluering.

TABEL 10
RESULTATE VAN DIE T-TOETS VIR DIE EKSPERIMENTELE EN KONTROLE-
GROEPE TEN OPSIGTE VAN DIE GEMIDDELDE INTELLEKTUELE TELLINGS OP DIE HSPV

VERBALE INTELLEKTUELE VERMOË	$\bar{x}_e$	$\bar{x}_k$	t
	4,1200	4,7667	0,2123

G.V. = 53

Die groepe verskil nie beduidend van mekaar nie.

Beide groepe het 'n lae intellektuele telling op die HSPV behaal, hoewel dit wil voorkom asof die kontrolegroep weer eens beter presteer. Die tendens wat in tabel 9 by die NSAG na vore gekom het, naamlik dat die kinders in die kontrolegroep op al drie die tellings van die NSAG beter presteer het, word weer eens deur die intelligensietelling van die HSPV bevestig. Die verskil lê daarin dat die verskille tussen die twee groepe in tabel 9 beduidend is.

Volgens Louw (1983) is dit belangrik om daarop te let dat die inhoudsgeldigheid van die intelligensiefaktor, soos gemeet deur die HSPV, veel laer aangeslaan word as dié van die NSAG. Eerstens omdat 'n kleiner verbale veld deur die verbale vermoë gedek word en tweedens omdat daar heelwat minder items, waaruit die evaluering gemaak word, in die toets opgeneem is, teenoor die getal wat in die NSAG opgeneem is.

□ Samevatting

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die eksperimentele groep 'n laer gemiddelde nie-verbale IK-telling in die NSAG behaal het teenoor die effens hoër telling van die kontrolegroep vir die verbale telling van die NSAG, sowel as die verbale telling van die HSPV. Die verskille tussen die twee groepe is beduidend ten opsigte van die NSAG, maar nie ten opsigte van die HSPV se intelligensietelling nie.

Uit die verkreeë resultate is dit dus duidelik dat daar ten opsigte van intellektuele vermoë voldoen is aan die kriterium vir eiesoortigheid, naamlik dat daar 'n beduidende verskil ten opsigte van die ondersoekgroepe se intellektuele vermoë, soos behaal in die NSAG, moet wees. Dit geld nie in die geval van die verkreeë resultate ten opsigte van die intelligensiefaktor van die HSPV nie. Die eerste navorsingshipotese, naamlik dat leerlinge in die hoë-risiko gebied wel op intellektuele gebied van diegene in die lae-risiko gebied verskil, moet dus aanvaar word.

3.3.1.2 Persoonlikheidsevaluering

Die resultate van die vier persoonlikheidstoetse, te wete die HSPV, IVV, GPPT en IPAT-Angsskaal, word in hierdie afdeling bespreek.

□ Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys

In tabel 11 word die T-waardes van die HSPV aangetoon. Daar moet in gedagte gehou word dat faktor 2, *intelligensie*, alreeds onder 3.3.1.1 behandel is.

TABEL 11
RESULTATE VAN DIE T-TOETS VIR DIE EKSPERIMENTELE
EN KONTROLEGROEPE TEN OPSIGTE VAN DIE GEMIDDELDE
PERSOONLIKHEIDSTELLINGS OP DIE HSPV

PERSOONLIKHEIDSFAKTORE	$\bar{x}_e$	$\bar{x}_k$	t
Sosialiteit	4,8800	4,1667	0,1442
Emosionele Stabiliteit	6,1200	5,7333	0,3895
Prikkelbaarheid	4,9200	4,8000	0,8231
Dominansie	6,3200	5,6333	0,1210
Sorgvryheid	5,8800	5,0000	0,0273*
Pligsgetrouheid	5,4000	4,9000	0,3659
Avontuurlustigheid	5,7200	4,8333	0,0801
Emosionele Gevoeligheid	4,4400	4,4000	0,9326
Individualisme	5,2800	5,2667	0,9814
Skuldgeneigdheid	4,0800	5,3000	0,0085**
Selfgenoegsaamheid	5,6800	5,3667	0,5138
Selfbeheersing	5,0000	5,0333	0,9510
Gespannenheid	4,2400	4,9667	0,2348

* Beduidend op die 5% peil

G.V. = 53

** Beduidend op die 1% peil

Uit tabel 11 blyk dit dat daar 'n beduidende verskil tussen die twee groepe ten opsigte van *Sorgvryheid* en *Skuldgeneigdheid* bestaan. Die eksperimentele groep het 'n hoër mate van sorgvryheid as die kontrolegroep, waar hierdie tendens te wagte sou wees, getoon (5,88:5,00). Dit beteken dat die kinders in die hoë-risiko gebied 'n sorgvryer houding teenoor hulle omgewing en verpligtinge soos byvoorbeeld skoolgaan het, as diegene in die lae-risiko gebied.

Hierdie houding is moontlik aangekweek omdat eise wat in die hoë- risiko gebied gestel word, nie so streng is nie en die feit dat die meerderheid kinders wat daar woon, weet dat dit slegs 'n semi- permanente tuiste is aangesien hulle ouers enige tyd verplaas kan word. Ter verduideliking omdat daar geen privaatbesit in enige van die tuislande van Suidwes-Afrika is nie, werk die meerderheid van die inwoners van dorpe in die tuislande selde vir hulleself en is hulle eerder werknemers van die weermag of die Eerste Nasionale Ontwikkelingskorporasie van Suidwes-Afrika (ENOK) of die plaaslike regering.

Die eksperimentele groep (hoë-risiko gebied) mag moontlik ook voel dat die weermag se teenwoordigheid genoegsame beskerming bied en dat hulle dus veiliger is as die kontrolegroep (lae-risiko gebied). Die ouers, asook die omgewing in die hoë-risiko gebied, speel ook moontlik 'n rol. Hulle berei die kinders woonagtig in hierdie gebied goed voor en sorg vir genoegsame kennis sodat hierdie kinders nie werklik hulle omstandighede vrees nie.

Hierdie onbesorgdheid is direk in teenstelling met wat verwag word in die hoë-risiko gebied. Die feit dat die kinders wéét dat hulle in 'n "onveilige" gebied woon, maak hulle moontlik meer sorgvry binne die bestaande beperkinge op persoonlike vryheid. Louw (1975) het in sy ondersoek met 90 ingeperkte en 90 nie-ingeperkte jongelinge geen beduidende verskil ten opsigte van *Sorgvryheid* (soos behaal op die 16PF) gevind nie. Volgens hom kan 'n houding van sorgvryheid wat aan die buitewêreld voorgehou word, 'n masker wees om die ware toedrag van sake te verbloem. Law (1973) het bevind dat kinders se vrees vir oorlog herlei kan word na hulle ouers. Die mate van vrees teenwoordig, hang af van hoeveel die ouers daaroor praat. Dus, in 'n huishouding in die hoë-risiko gebied waar die ouers oënskynlik geen noemenswaardige vrees vir moontlike terroriste-aanvalle koester nie, sal dit nie vreemd wees om 'n onbesorgde houding by die kinders aan te tref nie; vrees vir terroriste-aanvalle is min, bloot omdat hulle al aan die gedagte daarvan gewoon geraak het. 'n Onbesorgde houding by die kinders kan inderwaarheid aan die ander kant 'n dekmantel wees vir onsekerheid oor hulle situasie. Omdat toestande aan die grens dikwels fluktrueer, is die toekoms redelik duister en die algemene houding is leef elke dag sonder onnodige bekommernis oor môre, want niemand weet wat die toekoms inhou nie.

Die feit dat die kinders in die lae-risiko gebied neig tot meer soberheid as die sorgvrye, entoesiastiese kinders van die hoë-risiko gebied, kan toegeskryf word aan die feit dat hulle, hoewel hulle meer vryheid het, in 'n meer onseker omgewing woonagtig is. Hoewel die gebied relatief vry van terroriste-aanvalle is, is 'n bomontploffing of soortgelyke sabotasie nie uitgesluit nie, omdat terroriste-bekamping aldaar van 'n laer graad is. Volgens Kemp (1983) word terroriste-aanvalle juis só beplan om 'n psigiese uitwerking te hê; niks dien die terroris se doel beter as paniek, verskrikking en chaos nie.

Daar bestaan 'n beduidende verskil tussen die twee groepe ten opsigte van die skuld-geneigdheidfaktor. Die kontrolegroep toon 'n groter mate van skuld-geneigdheid hoewel dit nie 'n uitermate hoë telling is nie. Hierdie faktor verteenwoordig 'n geneigdheid tot skuldgevoelens en 'n gevoel van onveiligheid. Verder impliseer dit angstigheid en 'n neiging om makliker bekommerd en besorg te wees. Die feit dat die kontrolegroep 'n groter mate van skuld-geneigdheid toon, mag weer eens die gevolg wees van die wete dat hulle in 'n gebied woonagtig is waar geen definitiewe gevaar dreig nie en ook geen definitiewe vorm

van beskerming bestaan nie. Die geneigdheid tot skuldgevoelens kan toegeskryf word aan die feit dat hulle weet hulle het meer voorregte in die vorm van vryheid, vermaak en ontspanning as diegene in die hoë-risiko gebied. Dit kan weer tot selfverwyt aanleiding gee. Die kwessie van angstigheid sal later in detail bespreek word wanneer die resultate van die IPAT- Angsskaal bespreek word.

Teenoor die kontrolegroep se geneigdheid tot skuldgevoelens (5,30) staan die meer selfversekerde houding van die eksperimentele groep. Volgens die *Handleiding vir die HSPV* (1967) is persone wat neig tot 'n lae telling (1, 2 of 3) minder vreesagtig en opgeruimd. Daarbenewens kan hulle neig na 'n gee-nie-om-houding. Die eksperimentele groep se telling van 4,08 in die toets kan as 'n neiging na die positiewe pool beskou word. Die feit dat die eksperimentele groep op beide *Skuldgeneigdheid* en *Sorgvryheid* 'n laer telling as die kontrolegroep behaal, toon dat die meer entoesiastiese hoë-risiko gebied bewoners ook meer lewenslustig en selfversekerd is en minder vrese het. Madge en Du Toit (1982) wys daarop dat die opgeruimdheid en onbesorgdheid van die jeug nie as 'n hipomaniese drang vertolk moet word nie.

Beide groepe se tellings lê tussen 4,0800 en 6,3200 en volgens die normtabelle dui tellings tussen 4 en 6 op 'n normale toedrag van sake.

Dit is belangrik om daarop te let dat elkeen van die HSPV-faktore (sien tabel 11) as 'n bi-polêre kontinuum, waarvan die twee uiterste pole beskryf is, voorgestel word. Die linkerkantste pool verteenwoordig 'n stienwaarde van 1 tot 3 en die regterkantste "hoë" pool is nie noodwendig "goed" en die linkerkantste "lae" pool is nie noodwendig "sleg" nie. Enige van die twee pole kan, na gelang van die doeleindes daarvan, voordelig wees. Volgens tabel 11 kan die twee groepe se prestasies op die 13 persoonlikheidsfaktore as normaal (volgens die normtabelle) gesien word. Hoewel die groepe beduidend verskil wat *Sorgvryheid* en *Skuldgeneigdheid* betref, kan hierdie tellings nogtans as normaal gesien word.

■ Samevatting

Daar bestaan 'n psigologies beduidende verskil tussen leerlinge woonagtig in die hoë-risiko gebied en diegene woonagtig in die lae- risiko gebied ten opsigte van twee van die gemiddelde skaaltellings van die HSPV.

Ten opsigte van *Sorgvryheid* bestaan 'n psigologies beduidende verskil tussen die twee ondersekgroepe, wat daarop dui dat die eksperimentele groep 'n sorgvryer houding teenoor hulle omgewing en verpligtinge het as die kontrolegroep.

Tweedens bestaan 'n psigologies beduidende verskil tussen die twee groepe ten opsigte van *Skuldgeneidheid*. Hier het die kontrolegroep die hoër telling behaal. Dit dui op meer skuldgevoelens en 'n gevoel van onveiligheid, wat angstigheid en bekommernis impliseer.

Geeneen van die ondersekgroepe het die normale grense van die normtabel oorskry nie.

Aan die hand van die kriteriumvereiste gestel, blyk dit dat die twee ondersekgroepe nie genoegsaam van mekaar verskil om op 'n eiesoortige persoonlikheidsprofiel te dui nie.

□ Groeppersoonlikheidsprojeksietoets

In tabel 12 word die T-waardes van die GPPT aangetoon.

TABEL 12
RESULTATE VAN DIE T-TOETS VIR DIE EKSPERIMENTELE
EN KONTROLEGROEPE TEN OPSIGTE VAN DIE GEMIDDELDE
SKAALTELLINGS OP DIE GPPT (NORM VIR NORMALE PERSONE)

SKAALTELLINGS	$\bar{x}_e$	$\bar{x}_k$	t
Spanning	68,1999	64,8999	0,2685
Hulpverlening	48,1199	43,0999	0,2489
Onttrekking	44,1199	38,4332	0,1284
Neurotisme	55,7999	46,0666	0,0125*
Affiliasie	34,0799	32,8666	0,6924
Afhanklikheid	61,3599	57,7665	0,4203
Totaal	69,4399	71,1665	0,4109

* Beduidend op die 5% peil

G.V. = 53

Volgens Cassel en Kahn (1961) moet tellings bo 60 en tellings onder 40 as abnormaal gesien word en dié tussenin as normaal. Volgens tabel 12 behaal beide groepe tellings bo 60 ten opsigte van *Spanning*. Die eksperimentele groep behaal ook 'n telling van 61,3599 vir *Afhanklikheid*, terwyl die kontrolegroep se telling binne normale grense val. Beide groepe

behaal tellings bo 60 op die Totaaltelling. Geeneen van hierdie stellings verskil beduidend van mekaar nie.

Volgens tabel 12 bestaan 'n beduidende verskil tussen die twee groepe wat *Neurotisme* betref. Hierdie stelling dui op 'n algemene behoefte om besluiteloos te bly. Dit is belangrik om daarop te let dat, soos reeds genoem, tellings van beide groepe binne die normale grense lê, met ander woorde tussen 40 en 60. Volgens Cassel en Kahn (1961) dui 'n telling bo 60 op 'n algemene toestand van verwarring en vaagheid in beplanning, terwyl 'n telling laer as 40 op algemene emosionele onvolwassenheid dui. Hoewel die twee groepe se tellings as normaal beskou kan word, is dit die eksperimentele groep wat 'n beduidend hoër telling behaal en dui dit op 'n onvermoë om die regte besluite te neem of verkies die kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied om besluiteloos te bly. Sodanige persone ondervind 'n gevoel van onsekerheid en vaagheid met betrekking tot beplanning. Deur besluiteloos te bly, hoef 'n mens nie deel te hê aan enige aktiwiteite wat beplanning vereis nie en sodoende kan verpligtinge ontduik word. Dit is dus nie vreemd dat kinders in die hoë-risiko gebied meer geneig is tot besluiteloosheid en dat beplanning nie gerig en konstruktief van aard is nie, aangesien toestande, soos vroeër genoem, daaglik verander sonder inagneming van enige persoon. Die feit dat die vaders wat by die weermag werksaam is en baie veldwerk doen, ook soms op kort kennisgewing (soms minder as 'n uur) gereed moet maak om te vertrek, beïnvloed noodwendig die kinders. Om besluiteloos te bly, hoef beplande aktiwiteite nie op kort kennisgewing verander te word nie.

Dit is belangrik om daarop te let dat die kinders in die hoë-risiko gebied hoër tellings op al die faktore toon. Hoewel die tellings nie beduidend is nie, dui dit op neigings in daardie rigting, hetsy goed of sleg.

Volgens tabel 12 is die tellings van beide groepe vir *Spanning* bo 60 en volgens Cassel en Kahn (1961) dui sodanige telling op 'n mate van swak geestelike gesondheid. Hoewel 'n sekere mate van spanning aanvaarbaar en wenslik is en as motivering kan dien, dui sodanige hoë tellings op moontlike patologie.

Ten opsigte van *Hulpverlening* en *Onttrekking* kan beide groepe se tellings as normaal gesien word. 'n Normale telling op *Hulpverlening* dui daarop dat die individu se idees in ooreenstemming met die norme van die groep is en dat sodanige persoon bereid is om verantwoordelikheid te aanvaar en hulp aan ander te verleen. 'n Normale telling op *Onttrekking* dui daarop dat die individu nie groepsaktiwiteite probeer vermy of ontduik nie en bereid is tot persoonlike en sosiale verantwoordelikhede.

Beide groepe toon 'n uitermate lae telling ten opsigte van *Affiliatie*. Volgens Cassel en Kahn (1961) word twee verskillende, maar verwante behoeftes ingesluit in hierdie stelling, naamlik 'n behoefte om te behoort en tweedens 'n behoefte aan seun/dogter verhoudings. Die lae tellings dui op 'n algemene psigo- seksuele onvolwassenheid. Hoewel die tellings nie beduidend is nie, wil dit voorkom asof die eksperimentele groep effens beter presteer, hoewel hulle heteroseksuele verhoudings swak is. Moontlik kan die lae tellings toegeskryf word aan die ouderdom van die toetslinge. Kinders tussen dertien en vyftien jaar is in hulle puberteitsjare en beleef moontlik antagonistiese gevoelens teenoor die ander geslag en daarom is die tellings so laag. Hierdie stelling word ondersteun deur Pikunas (1961). Hy wys op verwarring wat by die kind kan heers, byvoorbeeld ambivalente gevoelens en emosionele onstabiliteit teenoor ouers en die teenoorgestelde geslag. Volgens hom ontwikkel heteroseksuele belangstelling by seuns tussen die ouderdomme vyftien en sestien jaar. Die seuns in die onderhawige ondersoek se ouderdomme het tussen dertien en vyftien jaar gewissel en dit kan as moontlike verklaring dien vir die lae tellings.

In die geval van *Afhanklikheid* behaal die kontrolegroep 'n gemiddelde telling en die eksperimentele groep 'n telling van 61,3599 wat as abnormaal gesien kan word. 'n Telling bo 60 dui op uitermate afhanklikheid en 'n algemene wantroue jeens ander. Die eksperimentele groep is dus meer wantrouig as die kontrolegroep, wat te verstane is as hulle lewensomstandighede in ag geneem word. Omdat 'n terroris selde soos een lyk, kan niemand volkome vertrou word nie.

Laastens moet op die twee uitermate hoë tellings van die Totaal- telling gelet word. Beide groepe se tellings is bo 60. Tewens, die telling van 71,1666 soos deur die kontrolegroep behaal, is die hoogste telling in die tabel. Hierdie skaaltelling dien as aanduiding van die algemene vlak van emosionele versteuring. Soos in die geval van *Spanning* dui 'n telling bo 60 op swak geestelike gesondheid. Beide groepe ondervind dus hier 'n probleem.

■ Samevatting

Daar bestaan slegs een psigologiese beduidende verskil tussen die twee ondersoekgroepe ten opsigte van een van die gemiddelde skaaltellings van die GPPT, naamlik dié van *Neurotisme*. Die twee tellings lê egter binne die normale grense, hoewel die eksperimentele groep die hoogste telling behaal het. Dit dui op 'n algemene onvermoë om die regte besluite te neem of om eerder besluiteloos te bly.

Beide ondersoekgroepe het die normale grense van die normtabel oorskry op drie van die subskale, naamlik *Spanning*, *Affiliatie* en die *Totaaltelling*. Die kontrolegroep oorskry die

normale grense op een subskaal, naamlik *Onttrekking* en die eksperimentele groep op die *Afhanklikheidssubskaal*. Oor die algemeen presteer die twee groepe gelyk en kan verskille hoogstens as neigings bestempel word.

Aan die hand van die gestelde kriteriumvereistes blyk dit dat die twee ondersoekgroepe nie genoegsaam van mekaar verskil om op 'n eiesoortige persoonlikheidsbeeld by die kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied te dui nie.

□ IPAT-Angsskaal

In tabel 13 word die T-waardes, soos verkry op die IPAT-Angsskaal, aangetoon.

TABEL 13
RESULTATE VAN DIE T-TOETS VIR DIE EKSPERIMENTELE
EN DIE KONTROLEGROEP TEN OPSIGTE VAN DIE GEMIDDELDE
ANGSTELLINGS OP DIE IPAT-ANGSSKAAL

ANGSTELLINGS	$\bar{x}_e$	$\bar{x}_k$	t
Gebrekkige integrasie	5,1200	5,9667	0,1749
Swak egosterkte	5,8000	7,3000	0,0075**
Agterdogtigheid	5,6800	6,3000	0,2524
Skuldgevoelens	5,5200	7,2667	0,0008**
Spanning	5,0400	6,4667	0,0275*
Onbewuste angstelling	5,4400	6,7667	0,0191*
Bewuste angstelling	5,2400	7,1333	0,0021**
Totale angstelling	5,5800	7,0667	0,0029**

* Beduidend op die 5% peil

G.V. = 53

** Beduidend op die 1% peil

Uit genoemde tabel is dit duidelik dat die eksperimentele en kontrolegroep nie net beduidend verskil op drie van die vyf deelstellings nie, maar ook op die *Onbewuste*, *Bewuste* en *Totale angstellings*. Die kontrolegroep (lae-risiko gebied) se gemiddelde tellings is in alle gevalle hoër as dié van die eksperimentele (hoë-risiko gebied) groep. In al die gevalle dui 'n hoë telling op meer beangstheid. Geen angstelling van 8 of hoër word deur enigeen van die twee groepe behaal, wat 'n psigologiese siektetoestand sou identifiseer nie. 'n Totaaltelling van 7 dui op 'n grensgeval. Die kontrolegroep behaal 'n stien van 7 op *Swak Egosterkte*, *Skuldgevoelens* sowel as die *Bewuste* en die *Totale angstellings*. Hoewel die telling

nie op 'n psigologiese siektetoestand dui nie, kan dit wel as 'n aanduiding daarvan gesien word. Trouens, geeneen van die twee groepe behaal 'n telling van 1, 2 of 3, wat volgens die normtabelle op stabiliteit, sekerheid en algemene geestesgesondheid dui nie. Die twee groepe se tellings lê tussen 5,0400 en 7,3000 wat volgens die normtabelle binne "normale grense" (tellings tussen 4 en 7) val. Soos reeds genoem, dui 7 grensgevalle aan.

Uit tabel 13 blyk daar geen beduidende verskille te wees ten opsigte van *Gebrekkige Integrasie* en *Agterdogtigheid* nie. Soos reeds genoem, behaal die kontrolegroep ten opsigte van albei die komponente hoër tellings as die eksperimentele groep. In die geval van *Gebrekkige Integrasie* (5,1200:5,9667) en *Agterdogtigheid* (5,6800:6,300) varieer die eksperimentele en kontrolegroepe se tellings tussen 5,1200 en 6,3000 en dit kan as normaal gesien word. Die skaal *Gebrekkige Integrasie* dui op die individu se vermoë om gedrag in te skakel by 'n bewuste selfsentiment en sosiaal-aanvaarbare standaarde (Cattel *et al.*, 1968). Dit wil voorkom asof die kontrolegroep neig om in dié opsig beter as die eksperimentele groep aan te pas.

Ten opsigte van *Agterdogtigheid* toon hierdie skaal dat paranoïde gedrag aanleiding gee tot ang en isolasie of kan paranoïde gedrag ontwikkel nadat die ang verskyn het om as verdedigingsmeganisme daarteen te dien. Die feit dat beide groepe se tellings (eksperimentele groep: 5,68; kontrolegroep: 6,30) as normaal gesien kan word (hoewel die kontrolegroep 'n hoër, maar onbeduidende telling behaal) dui daarop dat geeneen van die groepe paranoïde gedrag openbaar en gevoelens van ang of isolasie beleef nie.

Die twee groepe verskil beduidend ten opsigte van *Swak Egosterkte*. In die geval is dit die kontrolegroep wat 'n negatiewe telling (7,30) behaal. Beide groepe se tellings lê binne die normale grense hoewel die telling van die kontrolegroep as 'n "grensgeval" aangedui kan word. 'n Hoë telling dui op 'n onveilige *Ego* met baie verdedigingsmeganismes, wat beteken dat hierdie kombinasie die ang verwek. Cattell *et al.* (1968) stel 'n hipotese, naamlik dat hoë spanningsang aanleiding gee tot regressie wat die normale ontwikkeling van ego-sterkte teëhou. Egosterkte impliseer hier die vermoë van die *Ego* om beheer oor die *Id* uit te oefen en die eise van die *Superego* teen te staan. Dit speel ook 'n belangrike rol in die graad van geestesgesondheid van die individu (Gouws, *et al.*, 1979).

Tweedens verskil die twee groepe ten opsigte van *Skuldgevoelens*. Weer eens kan die telling van die eksperimentele groep (5,52) as normaal en dié van die kontrolegroep (7,2667) as 'n "grensgeval" bestempel word. Hierdie resultaat is ook in lyn met die bevinding ten opsigte van die faktor *Skuldgeneigdheid* by die HSPV. Die IPAT-komponent van ang staan in verband met gevoelens van onwaardigheid, terneergedruktheid en skuld teenoor dié van

die HSPV wat meer op die persoonlikheid van toepassing is. As sodanig hang dit eerder saam met gevoelens van minderwaardigheid en ontoereikendheid. Volgens Freudiaanse beginsels word die geneigdheid tot skuldgevoelens deur druk van die *Superego* veroorsaak, wat op sy beurt weer bestaan uit die *Ego-ideaal* wat goeie gedrag beloon en die gewete wat immorele gedrag deur skuldgevoelens bestraf. Dit wil dus voorkom asof kinders in die kontrolegroep deur hulle gewete gepla word en dat dit as skuldgevoelens manifesteer (Cattell *et al.*, 1968).

Derdens verskil die twee groepe ten opsigte van *Gespannenheid* as gevolg van die Id-druk. Hier val die telling van die eksperimentele (5,040) sowel as die kontrolegroep (6,4667) binne die normale grense. Die verskil is steeds beduidend.

Volgens navorsing is hierdie een van die belangrikste komponente van angs (Cattell *et al.*, 1968). Angs word opgewek as gevolg van druk van die Id, wat op sy beurt weer “geaktiveer” word deur gefrustreerde drange en behoeftes van enige aard. Voorbeelde van sodanige drange wat positief met hierdie faktor korreleer is seksdrang, behoefte aan erkenning en vrees vir ’n onmiddellike situasie. Dit manifesteer as gespannenheid, prikkelbaarheid, senuagtigheid en emosionaliteit in die persoonlikheid. Die faktor *Gespannenheid* vorm ook deel van die HSPV. Hoewel daar geen beduidende verskil tussen die twee groepe op die HSPV gevind is nie, het die kontrolegroep ’n hoër mate van gespannenheid openbaar.

Psigoloë en verloskundiges bevind dat spanning wat met oorlog gepaard gaan, asook die moontlikheid van ’n aanval van terroriste sekere fisiologiese veranderinge in swanger vroue teweegbring. Voorbeelde hiervan is verhoogde bloeddruk, premature geboorte, lae geboortegewig of die geboorte van ’n dooie baba (Milgram, 1978).

Ook Zuckerman-Bareli (1982) het in ’n ondersoek wat in Israel gedoen is, gevind dat die intensiteit van die angsreaksies (stres) saamval met die intensiteit van die terroriste-aanval. Die navorser het drie kibbutzim-gemeenskappe met drie Moshavim-gemeenskappe vergelyk. In die Moshavim-gemeenskappe het terroriste-aanvalle, wat van ’n lae intensiteit en duurte was, ’n intensie angsreaksie veroorsaak. In die kibbutzim-gemeenskappe het die angsreaksie saamgeval met die intensiteit van die terroriste-aanval; met ander woorde angs het toegeneem wanneer daar ’n terroriste-aanval was en afgeneem sodra die aanval verby was. Hoe ernstiger die aanval was, hoe groter was die angsreaksie.

Hoewel die grensgemeenskappe in Suidwes-Afrika nie kibbutzim of Moshavim is nie, is daar tog ’n mate van ooreenstemming tussen die Suidwes- en die Moshavim-gemeenskappe. Net soos die Moshavim-gemeenskappe het die Suidwes-gemeenskappe in die

lae-risiko gebied hulle eie besittings en enige bedreiging daarvan of van hulle persoon kan 'n intense angstreaksie veroorsaak wat verbygaan sodra die omvang van die gevaar bepaal is.

Soos reeds genoem, toon die eksperimentele groep 'n beduidende verskil met die kontrolegroep ten opsigte van die twee subskale, naamlik *Onbewuste* (5,44:6,7667) en *Bewuste* (5,24:7,1333) ang. Weer eens toon die kontrolegroep 'n hoër mate van ang as die eksperimentele groep, maar beide tellings is binne die normale grense. Volgens die navorsing van Rawn (1958) is bevind dat persone wat minder geneig is tot verbale aanduidings van vyandigheid, meer onbewuste ang toon. Diegene wat fisies uitdrukking gee aan gevoelens van vyandigheid, toon meer bewuste ang. Volgens tabel 13 korreleer die *Onbewuste* angstelling met Rawn (1958) se eerste stelling. Die kinders in die kontrolegroep (6,7667) het minder om vyandiggesind oor te wees as diegene in die eksperimentele groep (5,44). Die kontrolegroep is nie so direk betrokke by die beskerming en behoud van grondgebied soos die eksperimentele groep nie. Verdediging in die noorde van Suidwes-Afrika gaan nie net om beskerming van die noordelike gebied van Suidwes-Afrika nie, maar oor die hele land. Kinders in die suide voel moontlik net nie so betrokke daarby nie en daarom toon hulle minder vyandigheid teenoor terroriste.

Ten opsigte van die *Bewuste* angstelling, val die telling soos behaal deur die eksperimentele groep (5,24) weer eens binne die normale grense. Hierteenoor kan die telling van die kontrolegroep (7,1333) weer eens as 'n "grensgeval" beskou word. Hier faal Rawn (1958) se tweede stelling. 'n Mens sou verwag het dat die telling vir die twee groepe omgeruil sou wees, aangesien die kinders van die eksperimentele groep uit die aard van die saak meer vyandiggesind en negatief georiënteerd sou wees. Hulle is immers in hulle daaglikse handel en wandel altyd bewus van dreigende magte wat gevoelens van vyandigheid ontlok. Die *Bewuste* angstelling gee 'n verslag van die simptome en 'n aanduiding van hoe bewus 'n persoon van sy probleem is. Volgens tabel 13 is die kinders in die kontrolegroep deeglik bewus van hulle probleem. Die eksperimentele groep behaal 'n telling van 5,24 wat as normaal gesien kan word terwyl die kontrolegroep 'n telling van 7,1333 behaal wat beslis as 'n grensgeval geklassifiseer kan word. Cattell *et al.* (1968) wys daarop dat angspeil nie net van persoon tot persoon op 'n gegewe tydstip verskil nie, maar ook van tyd tot tyd kan verskil by individue of groepe.

Grensgevalle behoort voortdurend hertoets te word en die IPAT- Angsskaal kan nuttig gebruik word om byvoorbeeld fluktuasies te monitor om onder andere te sien hoe blywend die angsvlak is.

Soos te wagte is, verskil die twee groepe beduidend ten opsigte van die *Totale angstelling* (eksperimentele groep: 5,58; kontrolegroep: 7,0667). Volgens Cattell *et al.* (1968) dui 'n stientelling van 1, 2 of 3 op algemene geestesgesondheid, 4, 5, 6 en 7 val binne "normale" grense, hoewel 7 reeds "grensgevalle" aandui. Stientellings van 8, 9 of 10 dui op 'n psigologiese siektetoestand wat skoolwerk en sosiaal-emosionele aanpassing beïnvloed.

Cattell *et al.* (1968) gee 'n tabel (verwys tabel 14) waar die 16-Persoonlikheidsfaktorvraelys (wat die vyf angskomponente insluit) gebruik is om 23 kliniese groepe te toets. Angs was die enigste faktor wat by al die groepe kenmerkend hoog was. Angs, soos gemeet deur die IPAT-Angsskaal, dui 'n meer konsekwente en hoër verband met alle vorms van geestesgesondheid en die afwesigheid daarvan (tellings van 1, 2 of 3) is 'n aanduiding van geestesgesondheid. Beide groepe se tellings (5,58; 7,0667) val binne "normale" grense, hoewel die kontrolegroep se telling van 7,0667 op 'n grensgeval kan dui. Soos reeds genoem, waarsku Cattell *et al.* (1968) daarteen dat, hoewel ang 'n baie belangrike komponent van persoonlikheid is, dit nie alles in verband met persoonlikheid verklaar nie en dat aanvullende toetse gebruik moet word om 'n beeld van die totale persoonlikheid te vorm.

■ Samevatting

Daar bestaan 'n psigologiese beduidende verskil tussen die twee ondersoekgroepe op drie van die vyf deeltellings van die IPAT- Angsskaal, sowel as op die *Onbewuste*, *Bewuste* en *Totale Angstellings*.

Ten opsigte van *Swak Egosterkte* het die kontrolegroep 'n hoër telling behaal, wat op 'n onveilige ego met baie verdedigingsmeganismes dui. Sodanige kombinasie verwek ang.

Tweedens verskil die twee groepe ten opsigte van *Skuldgevoelens* en dit is weer eens die kontrolegroep wat die hoër telling behaal. Hierdie komponent dui op gevoelens van onwaardigheid, terneergedruktheid en skuld.

Derdens verskil die twee groepe ten opsigte van gespannenheid. Die kontrolegroep behaal weer eens die hoër telling. Angs in hierdie geval word as gevolg van Id-druk opgewek.

Beide groepe toon 'n beduidende verskil ten opsigte van die twee subskale, naamlik *Onbewuste* en *Bewuste Angs* en die *Totale Angstelling*. In beide gevalle sowel as ten opsigte van die *Totale Angstelling* behaal die kontrolegroep die hoër telling.

Geeneen van die ondersoekgroepe oorskry die normale grense van die normtabel nie, hoewel die kontrolegroep tellings van 7 of meer op twee van die subskale, naamlik *Swak Egosterkte* en *Totale Angstelling* behaal. 'n Telling van 7 dui op 'n "grensgeval".

Uit tabel 13 is dit duidelik dat daar by beide groepe 'n sterk mate van angs teenwoordig is, veral ten opsigte van sekere sub-, deel- en totale tellings. Die kontrolegroep presteer deurgaans negatief. Wanneer gegewens geïnterpreteer word, waarsku Cattell *et al.* (1968) dat angs 'n belangrike persoonlikheidskomponent is, maar dat die meting daarvan nie 'n totale persoonlikheidsbeeld daarstel nie. Angs en neurose moet van mekaar onderskei word - angs is 'n belangrike komponent van neurose, maar angs is nie neurose nie.

Dit blyk ook uit bogenoemde dat daar nie aan die gestelde kriteriumvereistes voldoen word nie en dat die twee ondersoekgroepe nie sodanig van mekaar verskil dat dit op 'n eiesoortige persoonlikheidsprofiel kan dui nie.

□ Interpersoonlike verhoudingsvraelys

In tabel 14 word die T-waardes van die IVV aangetoon.

TABEL 14
RESULTATE VAN DIE T-TOETS VIR DIE EKSPERIMENTELE
EN KONTROLEGROEPE TEN OPSIGTE VAN DIE
GEMIDDELDE TELLINGS BEHAAL OP DIE IVV

PERSOONLIKHEIDSFAKTORE	$\bar{x}_e$	$\bar{x}_k$	t
Selfvertroue	4,8800	4,5000	0,4644
Eiewaarde	4,8800	4,0333	0,0935
Selfbeheersing	4,8800	4,5667	0,5520
Senuagtigheid	4,8400	4,0000	0,1228
Gesondheid	5,1600	3,7667	0,0152*
Gesinsinvloede	4,1600	5,4667	0,0144*
Persoonlike vryheid	4,0400	3,6667	0,3630
Sosialiteit A	4,0800	4,2333	0,7668
Sosialiteit T	4,4800	4,6667	0,6785
Sosialiteit D	4,8800	4,0667	0,0902
Morele insig	4,2800	4,2000	0,8532
Formele verhoudings	4,6000	4,1333	0,3712

* Beduidend op die 5% peil

G.V. = 53

Volgens tabel 14 is daar twee beduidende verskille tussen die twee groepe, naamlik die faktore *Gesondheid* en *Gesinsinvloede*.

Eerstens blyk dit dat al twaalf die tellings deur die twee groepe behaal, binne normale, gemiddelde perke lê. Afsnypunte vir goeie of swak aanpassing is proporsioneel as 80:20% bereken, maar lae en uiters hoë tellings dui altyd op swak aanpassing. Volgens hierdie afsnypunte dui staneges tussen 1 en 3 op swak aanpassing. Volgens Tabel 14 behaal geeneen van die toetslinge sodanige lae tellings nie en geen uitermate hoë tellings is behaal nie. Tewens, die hoogste telling is behaal deur die kontrolegroep vir *Gesinsinvloede*, naamlik 'n telling van 5,4667.

Die persoonlikheidsfaktor *Gesondheid* dui op die puber se houding teenoor sy liggaam en hoe sy liggaam effektief gebruik kan word. Laasgenoemde word afgelei uit die puber se vermoë om die lewe te geniet en doeltreffende werk te kan verrig. Die eksperimentele groep (dit wil sê die hoë-risiko kinders: 5,16) verskil beduidend van die kontrolegroep (dit wil sê die lae-risiko kinders: 3,7667). Hierdie resultaat hang nou saam met die bevinding van die faktor *Sorgvryheid* van die HSPV, naamlik dat die eksperimentele groep meer sorgvry is as die kontrolegroep. Dit impliseer dat die toetslinge in die eksperimentele groep 'n beter houding teenoor hulle liggame het en dat hulle 'n groter of beter vermoë het om hierdie liggame effektief te kan gebruik. Sportbeoefening is 'n goeie voorbeeld van sodanige vermoë. Omdat ontspanning in Oshakati beperk is, is die toetslinge dikwels aangewese op eie tydverdrywe waarvan sport 'n groot gedeelte uitmaak. Meestal word dit van al die leerlinge verwag om aan sport deel te neem aangesien die leerlingtal laag is. Uit die aard van hulle omstandighede sou 'n mens ook verwag dat die toetslinge fiks sal wees en dat wanneer die vader by een van die afdelings betrokke is wat veldwerk doen, fiksheid 'n vereiste sal wees vir sodanige persoon en dat die kinders die ouer se voorbeeld sal navolg.

Leerlinge in die kontrolegroep kan as 'n grensgeval ten opsigte van die afsnypunte beskou word. Een van die redes waarom hulle 'n laer gemiddelde telling op hierdie komponent behaal, mag net die teenoorgestelde wees van die eksperimentele groep. Vryetydsbesteding is nie 'n kwessie nie, want daar is meer bronne van vermaak. Gevolglik is die leerlinge nie so aangewese op hulleself nie. Aangesien die skool 'n groter leerlingtal het en sportdeelname nie so swaar beklemtoon word nie, voel almal nie verplig om aan sport deel te neem nie.

Met betrekking tot die faktor *Gesinsinvloede* behaal die kontrolegroep 'n beduidender hoër telling (5,4667) as die eksperimentele groep (4,16). Hierdie komponent impliseer die effek van gesinsinvloede op die puber en daaruit kan sy tevredenheid met sy ouers en die sosio-ekonomiese omstandighede waaronder die gesin leef, afgelei word. Toetslinge in die

kontrolegroep is gelukkiger met hulle huislike en ekonomiese omstandighede waarskynlik omdat hulle ouers 'n meer geborge huishouding daarstel en die vader 'n "normale" beroep beoefen.

Kinders van die kontrolegroep hoef nie bekommerd te wees oor waar die vader is en of hy weer sal terugkom nie. Die effek hiervan werk positief in op enige persoon en dus is die gesinsinvloede groter op sodanige persoon. In 'n ondersoek van Louw (1975) met 'n groep oortreders wat uit swak gesins- en sosio-ekonomiese omstandighede kom en 'n groep nie-oortreders wat uit gunstige gesins- en sosio-ekonomiese omstandighede kom, is, in die toepassing van die PHSF, 'n soortgelyke beduidende verskil gevind tussen die twee groepe ten opsigte van *Gesinsinvloede*. In Louw se ondersoek het nie-oortreders 'n beduidend laer telling as die oortreders behaal. Die komponent *Gesinsinvloede* impliseer die mate waarin die persoon beïnvloed word deur faktore soos sy posisie in die gesin, die verhouding tussen sy ouers, die gesin se samehorigheid en die gesin se sosio-ekonomiese situasie. Die oortreder is dus ontevrede met onder andere sy sosio-ekonomiese situasie, word negatief beïnvloed deur sy posisie in die gesin en ouerlike verhoudinge.

Wanneer daar na tabel 14 in die algemeen gekyk word, blyk dit dat die tellings van al 12 die faktore wissel tussen 3,6667 en 5,4667. Volgens die *Handleiding* (1981) kan dit as normaal gesien word. Die lae telling van 3,6667 word deur die kontrolegroep op *Persoonlike Vryheid* impliseer die mate van vryheid wat die puber geniet en dit word afgelei uit die mate waarin hy vry voel om sy "eie ding te doen". Hierdie lae telling, soos deur die kontrolegroep behaal, dui dus op 'n gevoel van ingeperktheid. Dit wil voorkom asof leerlinge woonagtig in die lae- risiko gebied nie so vry voel om hulle eie vermoëns tot uiting te bring soos die kinders in die hoë- risiko gebied nie.

■ Samevatting

Daar bestaan slegs twee psigologiese beduidende verskille tussen die kinders woonagtig in die hoë- risiko gebied en dié woonagtig in die lae- risiko gebied, naamlik ten opsigte van *Gesondheid* en *Gesinsinvloede*.

Ten opsigte van *Gesondheid* behaal die eksperimentele groep die hoër telling. Die telling is binne normale perke en dui op die puber se houding teenoor sy liggaam en hoe effektief hy sy liggaam kan gebruik. Die toetslinge in die hoë- risiko gebied het dus 'n beter houding teenoor hulle liggame en kan dit beter aanwend.

Met betrekking tot *Gesinsinvloede* behaal die kontrolegroep die hoër telling. *Gesinsinvloede* impliseer die mate waarin die puber met sy ouers en sosio-ekonomiese omstandighede tevrede is. Die kontrolegroep is dus gelukkiger in hierdie opset as die eksperimentele groep.

Aan die hand van die gestelde vereistes blyk dit dat die twee ondersoekgroepe nie só van mekaar verskil dat 'n eiesoortige persoonlikheidsbeeld by kinders in die hoë-risiko gebied gevorm kan word nie.

3.4 SLOTBESKOUING

Die slotbeskouing word bespreek onder die hoofde *Intellektuele vermoë* en *Persoonlikheids-evaluering*.

☐ Intellektuele vermoë

Die twee groepe, te wete kinders in 'n hoë-risiko gebied en kinders in 'n lae-risiko gebied, is op grond van die NSAG met mekaar vergelyk. Tesame hiermee is die intelligensiefaktor van die HSPV bespreek. Volgens die tellings op die NSAG behaal, verskil die twee groepe beduidend van mekaar ten opsigte van *Verbale*, *Nie-verbale* en die *Totale* intelligensietellings. Die toetslinge in die lae-risiko gebied is meer intelligent as diegene in die hoë-risiko gebied, hoewel beide groepe gemiddelde tellings behaal het. Die tellings van die twee groepe wat op die HSPV behaal is, verskil nie beduidend van mekaar nie, hoewel die leerlinge in die lae-risiko gebied tot hoër tellings neig. Dit kan toegeskryf word aan 'n aantal faktore soos reeds bespreek.

Daar is voldoen aan die gestelde kriteriumvereistes, naamlik dat 'n verbale sowel as 'n nie-verbale verskil op die NSAG tussen die twee groepe moet bestaan.

☐ Persoonlikheidsevaluering

Dit blyk dat daar beduidende verskille op elk van die vier persoonlikheidstoetse wat op beide groepe toegepas is, gevind is. Geeneen van die toetse het aan die gestelde kriteriumvereistes voldoen nie, naamlik dat vyf of meer beduidende verskille tussen die twee groepe as 'n aanduiding van verskil sal geld. Die ander voorwaarde, naamlik dat die groep wat beduidend swakker as die ander groep presteer, ook die normale of gemiddelde telling van

daardie meetinstrument moet oorskry alvorens die verskil as 'n negatiewe persoonlikheidsfaktor gesien sal word, is ook nie gehandhaaf nie.

Op die HSPV is beduidende verskille gevind ten opsigte van die faktore *Sorgvryheid* en *Skuldgevoelens*. Die eksperimentele groep het 'n hoër telling behaal ten opsigte van *Sorgvryheid*; dit kan verklaar word aan die hand van hulle sorgvryer houding teenoor hulle omstandighede. Ten opsigte van *Skuldgeneigdheid* behaal die kontrolegroep 'n hoër telling, wat daarop dui dat hulle meer bekommerd en besorg is, moontlik omdat hulle meer vryhede het teenoor diegene wat dieselfde vryhede moet ontbeer.

Wat die res van die tellings op die HSPV betref, kan hulle as normaal beskou word.

Op die GPPT verskil die twee groepe slegs beduidend ten opsigte van die faktor *Neurotisme*. Die eksperimentele groep behaal hier die hoogste telling. Dit dui op 'n neiging tot besluiteloosheid en 'n onvermoë om die regte besluite te neem. Dit kan verklaar word aan die hand van die omstandighede waaronder kinders in die hoë- risiko gebied leef. Omdat toestande in die hoë- risiko gebied redelik onseker is, is dit beter om besluiteloos te bly en eenvoudig net by veranderende omstandighede aan te pas as om voorafbeplande aktiwiteite te moet wysig. Die res van die tellings van die eksperimentele groep blyk hoër te wees op al die faktore, hoewel dit nie beduidend van mekaar verskil nie.

Ten opsigte van die IPAT-Angsskaal kom 'n belangrike tendens na vore. Die twee groepe verskil beduidend op al die tellings behalwe twee, naamlik *Gebrekkige integrasie* en *Agterdogtigheid*. Die eksperimentele groep (hoë- risiko gebied) se tellings is op al die faktore laer as dié van die kontrolegroep (lae- risiko gebied). Dit dui daarop dat die kontrolegroep, hoewel hulle in 'n veiliger gebied met meer voorregte as diegene in die hoë- risiko gebied woon, oor die algemeen 'n hoër mate van angs openbaar.

Op die IVV verskil die twee groepe beduidend ten opsigte van twee faktore, naamlik *Gesondheid* en *Gesinsinvloede*. Dit blyk dat die eksperimentele groep in vergelyking met die kontrolegroep, in groter harmonie met hulle liggame leef en die lewe geniet. Dit hang weer eens saam met die omstandighede van die kinders in die hoë- risiko gebied. Voortdurende veranderinge het deel van die daaglikse bestaan aldaar geword en word nie meer as vreemd of bedreigend beskou nie. Gevaar en onsekerheid het deel geword van die daaglikse bestaan en kinders in die hoë- risiko gebied steur hulle nie meer daaraan nie. Ook is hulle nie bekommerd oor hulle toekoms of onmiddellike omstandighede nie en gevolglik geniet hulle die lewe na gelang van die oomblik. Ten opsigte van *Gesinsinvloede* behaal die kontrolegroep 'n hoër telling as die eksperimentele groep. Dit dui daarop dat hulle meer

tevrede is met hulle huislike en ekonomiese omstandighede; moontlik as gevolg van die hoër mate van sekuriteit wat hulle beleef. Die vader het 'n vaste, geroetineerde werk en is nie voortdurend weg van die huis en sy gesin nie. Dit gee die kind meer vertroue en tevredenheid in sy huisgesin. Ten opsigte van die res van die tellings kan die tellings as normaal gesien word.

HOOFSTUK 4

SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKINGS

4.1 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk word die gevolgtrekkings en bevindings, soos verkry uit die voorafgaande, saamgevat ten einde 'n geheelbeeld van die vraagstuk te bied.

4.1.1 Doelstelling

Die doelstelling van hierdie ondersoek was om te probeer bepaal watter invloed die heersende oorlogssituasie in die noorde van Suidwes-Afrika op die intellektuele en persoonlike ontwikkeling van die kind, woonagtig in daardie gebied, het. Die groep kinders is deurgaans met 'n tweede groep kinders, woonagtig in die suide van Suidwes-Afrika, vergelyk omdat hierdie gebied nie direk deur terreurgevaar bedreig word nie. Deurgaans is 'n vergelykende ondersoek gedoen. Om die doelstelling te bereik, is die nulhipotese gestel: dat daar geen intellektuele en persoonlikheidsverskille tussen die kinders in die hoë-risiko gebied en kinders in die lae-risiko gebied bestaan nie. Navorsingshipoteses is gestel ten einde die teendeel te bewys, naamlik dat daar wel verskille tussen die twee ondersoekgroepe bestaan.

4.1.2 Literatuuroorsig

In hierdie gedeelte is die belangrikste begrippe, naamlik hoë-risiko en lae-risiko gebied, guerrilla-stryd, terrorisme en Suidwesbevolkingsgroepe omskryf.

Ten einde 'n beter begrip van 'n hoë-risiko gebied te kry, is aandag geskenk aan verskeie eienskappe kenmerkend van sodanige gebied, naamlik psigo-geografiese, sosiale en ekonomiese eienskappe. 'n Oorsig is ook gegee van die oorlogvoering in die noorde van Suidwes-Afrika. Uit die aard van die saak het terreur negatiewe gevolge vir diegene daarby betrokke en die kwessie van intimidasie, indoktrinasie, vryheid, inperking en psigiese adaptasie is bespreek. Oorlogstoestande lei tot ouerafwesigheid en in die onderhawige ondersoek is spesifiek aandag aan die invloed van vadersafwesigheid op seuns gegee.

aangesien die vaders woonagtig in die hoë-risiko gebied, dikwels van die huis as weg is en hierdie afwesigheid die seuns beïnvloed. Uit die literatuur is dit duidelik dat die vader 'n belangrike rol speel in die seun se ontwikkeling en dat sy afwesigheid die seun se ontwikkeling strem.

Oorlogstoestande lei ook tot vervroegde selfstandigheid en verantwoordelikheid by die kind, soos blyk uit die literatuur. Die kwessie van psigopatologie en aanpassingsprobleme is ook bespreek en daar is telkens verwys na navorsing (veral in Israel) op hierdie gebied. Kortliks kom dit daarop neer dat die mens 'n aanpasbare wese is wat by alle situasies kan aanpas om die betrokke omstandighede later as alledaags te ervaar. Hiermee saam is die kwessie van wanaanpassing bespreek en voortvloeiend hieruit die kwessie van voortdurende verandering van omgewing as gevolg van verplasing. Gesinne woonagtig in die hoë-risiko gebiede word voortdurend verplaas en die literatuur dui die gevolge daarvan aan. Misdaad as 'n gevolg van oorlog, het in die literatuur baie aandag geniet en dit is duidelik dat vele faktore daarvoor verantwoordelik is. Dit is egter moeilik om die spesifieke invloed van elke faktor te bepaal. Laastens is die kwessie van angs bespreek, aangesien angs 'n belangrike rol speel onder oorlogs- en stresstoestande.

4.1.3 Metode van ondersoek

4.1.3.1 Proefpersone

Ten einde 'n vergelyk te kan tref, is minstens twee groepe nodig. In die onderhawige ondersoek is 25 leerlinge uit die hoë-risiko gebied en 30 leerlinge uit die lae-risiko gebied gekies en deurgaans met mekaar vergelyk. Die leerlinge was blanke seuns uit Standerds 5, 6 en 7 en was minstens ses maande in die onderskeie streke woonagtig. Vyf toetse, naamlik die NSAG, HSPV, IPAT- Angsskaal, IVV en GPPT is op al die leerlinge toegepas ten einde vergelyking moontlik te maak. Die leerlinge het vrywillig saamgewerk en is in steuringsvrye lokale getoets. Daar is ook deurgaans van die 1 x 1-vergelyking gebruik gemaak.

Die toetslinge verteenwoordigend van die hoë-risiko gebied was afkomstig van Oshakati, die grootste dorp in Owamboland. Diegene verteenwoordigend van die lae-risiko gebied is uit Mariental, in die suide van Suidwes-Afrika, gekies.

'n Lys van 10 bylaes word ingebind waarin die proefpersone, hulle skoolstanderds, ouderdomme en al die toetsresultate weergegee word.

4.1.3.2 Die meetinstrumente

Daar is van die volgende meetinstrumente gebruik gemaak ten einde die onderzoeksgroepe met mekaar te kon vergelyk.

☐ Intellektuele vermoë

- Die NSAG
- Die HSPV

☐ Persoonlikheidsevaluering

- Die HSPV
- Die GPPT
- Die IPAT-Angsskaal
- Die IVV

Hierdie toetse is almal omskryf en bespreek. Aandag is ook geskenk aan die geldigheid en betroubaarheid van elke toets.

4.2 BELANGRIKE BEVINDINGE EN GEVOLGTREKKINGS

Ten einde die geheelbeeld van die onderhawige ondersoek te gee, word die belangrikste bevindinge in hierdie afdeling saamgevat.

4.2.1 Intellektuele vermoë

Ten opsigte van die NSAG was daar beduidende verskille wat die *Nie-verbale*, *Verbale* en *Totale tellings* betref. Die kontrolegroep het telkens beter as die eksperimentele groep presteer. Die twee groepe het ook verskil wat die nie-verbale faktor van die HSPV betref. Hoewel die verskil nie beduidend was nie, het die kontrolegroep beter presteer. Die tellings vir die NSAG lê tussen die normale grense (IK-tellings tussen 90 en 110). 'n Moontlike oorsaak vir hierdie verskille is moontlik die feit dat kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied dikwels van skole moet verander as gevolg van verplasings. Volgens Lagrone (1978) en Francis en Gale (1973) het die voortdurende verplasings van 'n militêre gesin 'n besliste invloed op die kinders se skoolloopbane. Hulle vind dit onder andere moeilik om by portuurgroepe in te skakel en word dikwels die swartskaaپ in die klas. Die

voortdurende verandering van skool kan moontlik 'n kind se leesvermoë en -begrip beïnvloed en dit is twee faktore wat 'n belangrike rol speel by die toetsing van intelligensie op die NSAG. Die kind wat stadig lees en moeilik begryp wat van hom verwag word, verloor tyd en dit speel 'n rol, aangesien daar 'n tydsbeperking op die toets is. In welke mate die verplasing van die gesin en dus verandering van skool 'n rol speel, is nie in die onderhawige ondersoek bekend nie. Al die toetslinge moes slegs ses maande in die spesifieke gebied woonagtig gewees het ten einde vir opname in die ondersoek te kwalifiseer. In welke mate die verskille 'n genetiese grondslag kan hê en of die moontlike gebrek aan kognitiewe stimulerings 'n rol speel, is ook nie bekend nie en laat dus ruimte vir verdere navorsing.

Uit die verkreeë resultate is dit wel duidelik dat daar aan die vereistes vir eiesoortigheid voldoen is en moet die eerste navorsingshipotese, naamlik dat die leerlinge in die hoë-risiko gebied van diegene in die lae-risiko gebied verskil, aanvaar word.

4.2.2 Persoonlikheidsevaluering

Ten opsigte van die HSPV verskil die twee groepe beduidend van mekaar wat *Sorgvryheid* en *Skuldgeneigdheid* betref. Eersgenoemde impliseer die mate van onbesorgdheid van die toetsling teenoor sy omgewing en verpligtinge. Laasgenoemde impliseer 'n neiging tot skuldgevoelens, gevoelens van onveiligheid, angstigheid, besorgdheid en bekommernis.

Die eksperimentele groep behaal 'n hoër telling as die kontrolegroep vir *Sorgvryheid* en as rede hiervoor kan aangevoer word dat, omdat hulle wêét hulle is slegs op 'n tydelike basis in die hoë-risiko gebied, hulle omstandighede hulle nie pla nie. Volgens Cattell en Cattell (1982) het persone wat 'n hoër telling hier behaal, 'n omgewing gehad waar minder straf uitgedeel is en waar toegeeflike gesinsverhoudings geheers het. Soos vroeër genoem, is vaders wat dikwels van die huis af weg is, geneig tot toegeeflikheid om te kompenseer vir hulle afwesigheid. *Sorgvryheid* hang ook saam met die faktor *Gesondheid* van die IVV.

In teenstelling met die meer onbesorgde houding van die eksperimentele groep, is die kontrolegroep geneig tot meer skuldgevoelens. As rede hiervoor kan aangevoer word dat, omdat hulle besef hulle het meer voorregte as diegene in die hoë-risiko gebied, hulle skuldig hieroor voel. Die faktor impliseer ook gespannenheid en skuldgevoelens wat later saam met die IPAT- Angsskaal bespreek word.

Ten opsigte van die GPPT was daar slegs een beduidende verskil tussen die twee groepe, naamlik wat *Neurotisme* betref. Neurotisme impliseer die neem van die regte besluite of om liever besluiteloos te bly. Die eksperimentele groep behaal die hoogste telling en

as rede hiervoor kan die volgende aangevoer word: baie van die toetslinge se vaders is aan die weermag verbonde aangesien dit die grootste bron van werkverskaffing is. As gevolg hiervan is dit nie nodig om voortdurend besluite te neem nie, want dit word vir jou geneem, aangesien die weermag in beheer is. Hierdie stelling word deur Lagrone (1978) gestaaf. Besluite oor behuising, besoldiging en verplasing lê nie by die individu nie, maar by die werkgewer en daarom is dit nie 'n bron van bekommernis vir die werknemer nie. Dit geld weliswaar vir die ouers, maar die kinders dupliseer die ouers se houding van besluite-loosheid. In watter mate die weermag hierdie rol vervul, is nie deur die onderhawige ondersoek gedek nie en in die toekoms kan aandag daaraan geskenk word.

Die IPAT-Angsskaal is die toets waarop die meerderheid van beduidende verskille gevind is en in al die gevalle was dit die kontrolegroep wat die hoogste tellings behaal het. Daar moet op gewys word dat die verkreeë resultate aan 'n tydsfaktor gekoppel is. Toetsing is in 1982 onderneem en toestande het sodanig verander dat hierdie resultate moontlik verander het. Hertoetsing in hierdie stadium sal waarskynlik ander resultate oplewer.

Eerstens verskil die twee groepe wat *Swak Egosterkte* betref. *Egosterkte* impliseer verdedigingsmeganismes, wat angs opwek. Die kwessie van angs en verdedigingsmeganismes is in hoofstuk 1 bespreek. Die toetslinge in die lae-risiko gebied se angstigtheid kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat hulle meer aan die "werklikheid" blootgestel is as diegene woonagtig in die hoë-risiko gebied. Hulle sosio-ekonomiese omstandighede kan in die gedrang kom, byvoorbeeld die werkloosheid van die vader as gevolg van personeelverminderinge, of bankrotskap. Omdat diegene woonagtig in die lae-risiko gebied hulle eie ondernemings mag hê, kan hulle as gevolg van ekonomiese druk gedwing word om daarvan ontslae te raak en sal hulle sosio-ekonomiese omstandighede geraak word. Al hierdie moontlikhede mag vir die kinders 'n bron van angs wees, terwyl diegene in die hoë-risiko gebied nie hieraan onderworpe is nie.

Tweedens verskil die groepe ten opsigte van *Skuldgevoelens* waar dit dui op gevoelens van onwaardigheid, terneergedruktheid, minderwaardigheid, ontoereikendheid en skuldgevoelens. Hierdie faktor hang ook saam met die faktor *Skuldgeneigdheid* van die HSPV. Kinders in die kontrolegroep en dus die lae-risiko gebied kan moontlik hierdie gevoelens koester omdat hulle voel hulle maak geen bydrae tot die beveiliging van die landsgrense nie. Hulle voel minderwaardig en ontoereikend in die geselskap van diegene woonagtig in die hoë-risiko gebied aangesien hulle (hoë-risiko gebied kinders) vaders wat by die weermag betrokke is, 'n definitiewe rol speel in landsverdediging en -veiligheid. Hulle kan nie saam praat nie, weens gebrekkige kennis oor die situasie in die noorde van Suidwes-Afrika.

Derdens verskil die twee groepe beduidend van mekaar wat *Gespannenheid* betref, wat ontstaan as gevolg van Id-druk, wat op sy beurt weer opgewek word deur gefrustreerde drange en behoeftes. Hierdie gespannenheid val saam met die faktor *Gespannenheid* van die HSPV. Hoewel geen beduidende verskille gevind is nie, was die neiging eweneens in dieselfde rigting, naamlik dat die kontrolegroep 'n hoër telling behaal het as die eksperimentele groep.

Wat die *Bewuste*, *Onbewuste* en *Totale* angstelling betref, verskil die twee groepe ook beduidend van mekaar en is die moontlike oorsake reeds bespreek.

Laastens het die twee groepe beduidend verskil ten opsigte van twee van die faktore van die IVV, te wete *Gesondheid* en *Gesinsinvloede*. Wat *Gesondheid* betref is dit die eksperimentele groep wat 'n beter houding en gebruik van hulle liggame openbaar. Dit hang saam met die faktor *Sorgvryheid* van die HSPV. Die eksperimentele groep is 'n sorgvrye groep wat die lewe geniet en effektief kan werk. Wat *Gesinsinvloede* betref is dit die kontrolegroep wat 'n hoër telling behaal het wat aandui in watter mate hulle met hulle ouers en sosio-ekonomiese omstandighede tevrede is. Soos reeds genoem, kan afdanking en ekonomiese druk hier 'n rol speel. Die kinders in die hoë-risiko gebied is nie oor hulle sosio-ekonomiese omstandighede bekommerd nie, want hulle ouers ontvang 'n vaste salaris en behuising word voorsien, ongeag ekonomiese druk.

Wat al vier die persoonlikheidstoetse betref, voldoen geeneen van hulle aan die gestelde kriteriumvereistes nie en bestaan daar dus nie 'n eiesoortige persoonlikheidsbeeld by die kinders woonagtig in die hoë-risiko gebied nie.

4.3 AANBEVELINGS

Uit die ondersoek blyk dit dat, om in 'n hoë-risiko gebied te woon, nie noodwendig negatief op die persoonlikheid van die kind inwerk nie. Afstande is groot en sommige fasiliteite is beperk, terwyl lewensgevaarlike situasies wel bestaan. Dit beteken geensins dat noemenswaardige persoonlikheidsveranderinge sal intree nie. Inteendeel, dit wil voorkom asof dit beter is om in 'n hoë-risiko gebied as in 'n lae-risiko gebied te woon as daar op die beduidende verskille gelet word. Op twee na dui al die verskille op positiewe trekke in die guns van die hoë-risiko gebied.

In die lig van die verkreeë resultate word aanbeveel dat 'n omvattende jeugweerbaarheidsprogram geïmplementeer word. Genoemde program behoort die kinders in die

lae-risiko gebied in staat te stel om die gelyste verskille beter te hanteer en die kinders in die hoë-risiko gebied in staat te stel om die situasies en krisisse eie aan hulle omgewing beter te hanteer. Volgens Louw (1975) kan vrese en onsekerheid deur middel van rolspel verlig word. Hierdeur kry kinders die geleentheid om alternatiewe waarnemings en indrukke te kry deur na ander se vertolking van 'n situasie te kyk.

Tweedens word aanbeveel dat 'n psigoloog spesifiek vir die gesinne in die hoë-risiko gebied aangestel word. Sodanige persoon kan hom toelê op gesinsterapie en moet vir almal beskikbaar wees, nie net vir die weermagpersoneel, soos wat die maatskaplike werkster tans is nie. Volgens Frances en Gale (1973) is só 'n diens uiters waardevol en word dit sterk aanbeveel. Sack (1979) glo dat dit noodsaaklik is dat 'n gekoördineerde veldtog van psigologiese voorligting aan skole en ouers, waar terroriste-aanvalle voorkom, aangebied moet word.

Derdens kan buitelugskole geïmplementeer word, waar kinders uit die lae-risiko gebied deur middel van toere aan die hoë-risiko gebiede van Suidwes-Afrika bekend gestel kan word. Deur dit te doen, sal die kind in die lae-risiko gebied 'n beter begrip van die hoë-risiko gebied hê en sal hy die toestande daar beter verstaan.

Die kwessie van inligting aangaande die grensgebiede kan ook na die algemene publiek deurgetrek word. Koerantberigte en tydskrifte rapporteer gewoonlik net die negatiewe sy van die hoë-risiko gebiede soos ongevalle, grensdiens, grensskendings en opvolgoperasies. Enkele artikels soos dié van Grey (1984) bewys wel ook die teendeel. Alles berus egter op kennis. Sodra kennis oor 'n spesifieke onderwerp, toestand of omstandighede ingewin word, is begrip groter en is die individu beter in staat om dit te hanteer.

'n Opvolgstudie oor hierdie onderwerp sal moontlik interessante resultate oplewer aangesien toestande in Suidwes-Afrika aan die verander is. Die resultate van die onderhawige ondersoek is onder redelik vreedsame omstandighede verkry en sal dalk verskil in 'n opvolgondersoek na die onafhanklikheid van Suidwes-Afrika.

BYLAE A

LYS VAN PROEFPERSONE, SKOOLSTANDERDS EN OUDERDOMME

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	SKOOL- STANDERD	OUDERDOM IN MAANDE
01	5	163
02	5	158
03	5	171
04	5	165
05	5	147
06	5	158
07	5	149
08	5	151
09	5	160
10	5	168
11	5	182
12	6	165
13	6	181
14	6	175
15	6	185
16	6	187
17	6	181
18	6	169
19	6	168
20	6	184
21	7	177
22	7	169
23	7	179
24	7	177
25	7	178
26	5	159
27	5	161
28	5	158

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	SKOOL- STANDERD	OUDERDOM IN MAANDE
29	5	159
30	5	165
31	5	161
32	5	159
33	5	161
34	5	167
35	5	159
36	6	159
37	6	171
38	6	166
39	6	168
40	6	176
41	6	166
42	6	170
43	6	189
44	6	168
45	6	171
46	7	180
47	7	180
48	7	175
49	7	172
50	7	196
51	7	179
52	7	177
53	7	187
54	7	186
55	7	182

BYLAE B

IK-TELLINGS VOLGENS DIE NUWE SUID-AFRIKAANSE GROEPTOETS

NOMMER VAN PROEFPERSOON	IK-TELLING
01	100
02	093
03	090
04	095
05	079
06	091
07	075
08	084
09	093
10	091
11	086
12	129
13	091
14	088
15	092
16	110
17	088
18	100
19	117
20	095
21	125
22	117
23	094
24	094
25	095
26	123
27	138
28	094

NOMMER VAN PROEFPERSOON	IK-TELLING
29	106
30	107
31	099
32	102
33	097
34	113
35	098
36	095
37	098
38	117
39	107
40	096
41	113
42	094
43	092
44	113
45	106
46	121
47	123
48	105
49	118
50	089
51	109
52	114
53	102
54	092
55	105

BYLAE C

ROUPUNTTELLINGS SOOS BEHAAL OP DIE GROEP-PERSONLIKHEIDSPROJEKSIETOETS

NOMMER VAN PROEF-PER-SOON	SPANNING	HULPVER-LENIING	ONTTREK-KING	NEURO-TISME	AFFI-LIASIE	AFHANK-LIKHEID	TOTAAL
01	80	55	63	57	20	68	80
02	80	40	45	55	43	60	79
03	73	66	38	65	25	65	77
04	69	48	45	63	25	70	76
05	62	35	25	60	50	58	60
06	59	45	38	50	38	80	63
07	64	51	50	58	20	60	65
08	68	25	40	50	33	70	69
09	66	35	38	43	30	60	63
10	65	68	60	47	33	55	67
11	47	30	35	80	50	58	52
12	80	40	50	43	45	80	80
13	75	66	55	48	33	58	77
14	75	55	40	53	43	53	70
15	70	48	75	40	20	75	79
16	53	51	40	68	50	47	71
17	35	45	70	33	58	67	69
18	68	40	50	47	33	65	69
19	73	45	38	55	35	78	77
20	75	68	55	40	20	53	70
21	69	66	35	60	33	47	64
22	78	45	30	60	40	58	75
23	70	45	25	60	45	65	69
24	66	35	30	80	35	53	64
25	53	66	58	43	20	40	51
26	40	07	11	22	12	21	73
27	61	25	50	50	33	80	70
28	28	14	14	15	14	08	55

Bylae C (vervolg)

NOMMER VAN PROEF- PER- SOON	SPANNING	HULPVER- LENING	ONTTREK- KING	NEURO- TISME	AFFI- LIASIE	AFHANK- LIKHEID	TOTAAL
29	47	15	12	18	12	18	73
30	80	48	30	47	38	73	80
31	64	35	50	48	35	80	70
32	41	08	16	14	14	16	69
33	55	07	10	17	22	12	76
34	66	60	58	63	33	53	69
35	70	66	53	45	33	53	68
36	64	40	45	65	33	65	68
37	70	51	53	45	20	58	69
38	66	48	35	60	33	68	68
39	65	66	45	55	47	60	68
40	80	45	40	48	33	75	80
41	52	55	60	47	35	57	56
42	73	51	53	55	35	63	76
43	80	48	20	35	65	80	80
44	80	45	28	43	43	78	80
45	80	55	38	45	40	73	80
46	63	48	38	47	50	65	62
47	79	45	45	45	33	80	80
48	75	68	30	60	35	55	70
49	60	30	58	55	28	63	62
50	68	55	40	47	40	63	68
51	61	45	40	80	23	58	62
52	61	60	53	34	72	65	80
53	69	23	40	63	33	73	75
54	73	70	38	55	33	50	68
55	76	60	50	47	60	70	80

BYLAE D

VERWERKTE T-TELLINGS VAN DIE GROEPPERSOONLIKHEIDSPROJEKSIETOETS

NOMMER VAN PROEFPERSOON	T-TELLING
01	80
02	79
03	77
04	76
05	60
06	63
07	65
08	69
09	63
10	67
11	52
12	80
13	77
14	70
15	79
16	71
17	69
18	69
19	77
20	70
21	64
22	75
23	69
24	64
25	51
26	73
27	70
28	55

NOMMER VAN PROEFPERSOON	T-TELLING
29	73
30	80
31	70
32	69
33	76
34	69
35	68
36	68
37	69
38	68
39	68
40	80
41	56
42	76
43	80
44	80
45	80
46	62
47	80
48	70
49	62
50	68
51	62
52	80
53	75
54	68
55	80

BYLAE E

ROUPUNTTELLINGS SOOS BEHAAL OP DIE IPAT-ANGSSKAAL

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	Q ₃	C	L	O	Q ₄	A-TELLING ONBEWUSTE ANGS	B-TELLING BEWUSTE ANGS	TOTAAL
01	06	06	05	04	06	05	06	30
02	05	04	08	06	02	05	04	25
03	05	04	05	05	02	04	03	20
04	06	07	09	07	08	08	07	45
05	04	04	02	05	05	06	02	21
06	07	10	10	10	10	10	10	63
07	06	04	07	06	04	04	06	28
08	03	02	04	01	02	01	01	06
09	05	05	06	05	06	04	06	30
10	05	07	04	05	05	03	06	26
11	08	07	08	05	09	08	08	46
12	04	04	05	04	01	04	02	15
13	06	10	06	07	05	08	06	39
14	02	07	05	05	05	05	04	24
15	02	06	05	07	05	05	06	29
16	05	04	04	04	05	04	05	23
17	01	06	04	05	05	05	03	22
18	07	07	08	08	03	06	07	38
19	03	03	04	03	02	04	01	11
20	07	07	10	06	09	08	08	47
21	07	04	04	07	06	05	07	34
22	06	07	02	04	05	05	04	24
23	05	08	06	05	07	06	07	37
24	10	06	04	10	07	09	08	51
25	03	06	07	04	02	04	04	19
26	10	10	06	08	07	09	09	53
27	08	07	08	09	10	10	09	57
28	05	09	08	08	08	07	09	45
29	07	07	06	06	06	07	07	38

Bylae E (vervolg)

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	Q3	C	L	O	Q4	A-TELLING ONBEWUSTE ANGS	B-TELLING BEWUSTE ANGS	TOTAAL
30	07	09	06	06	06	06	07	38
31	10	07	06	10	09	10	09	59
32	05	07	02	04	05	05	03	23
33	07	08	05	08	09	08	08	48
34	07	06	06	07	07	07	07	40
35	05	06	05	09	07	07	07	40
36	09	10	08	08	05	08	09	49
37	07	10	07	08	09	09	09	52
38	02	02	04	04	03	02	03	13
39	09	06	06	08	05	08	05	36
40	09	08	06	09	09	08	10	55
41	02	09	08	06	06	04	08	37
42	02	05	08	06	01	02	06	21
43	05	07	05	06	05	06	06	32
44	03	04	08	03	02	04	03	17
45	02	09	04	07	05	06	05	29
46	07	07	08	07	06	06	08	41
47	07	09	06	08	07	06	09	45
48	07	09	07	10	09	08	10	54
49	07	07	06	09	05	08	07	42
50	02	09	04	07	08	06	07	38
51	07	04	06	08	05	07	06	35
52	07	08	08	07	10	08	09	50
53	07	05	10	07	08	09	06	44
54	03	09	06	07	06	06	07	38
55	04	06	06	08	06	06	06	35

BYLAE F

STIENWAARDES SOOS VERKRY VIR DIE IPAT-ANGSSKAAL

NOMMER VAN PROEFPERSOON	STIENWAARDE
01	05
02	04
03	04
04	08
05	04
06	10
07	05
08	01
09	05
10	05
11	08
12	03
13	07
14	04
15	05
16	04
17	04
18	07
19	02
20	08
21	06
22	04
23	07
24	09
25	03
26	09
27	10
28	08

NOMMER VAN PROEFPERSOON	STIENWAARDE
29	07
30	07
31	10
32	04
33	08
34	07
35	07
36	09
37	09
38	02
39	06
40	10
41	07
42	04
43	06
44	03
45	05
46	07
47	08
48	09
49	07
50	07
51	06
52	09
53	08
54	07
55	06

BYLAE G

ROUPUNTTTELLINGS SOOS BEHAAL OP DIE HOËRSKOOLPERSOONLIKHEIDSVRAELYS

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	O	Q ₂	Q ₃	Q ₄
01	12	09	11	12	11	11	09	16	06	06	08	04	09	06
02	07	07	12	14	14	09	17	05	07	09	07	12	13	13
03	07	01	08	06	09	09	12	08	03	10	07	13	09	08
04	06	05	08	15	12	10	08	10	08	10	14	14	11	03
05	11	08	12	06	13	11	09	08	10	06	10	10	10	04
06	11	07	06	17	07	15	07	09	05	05	09	06	14	13
07	06	04	12	06	10	14	09	06	18	02	06	11	10	04
08	10	07	20	00	10	10	18	16	04	10	04	14	08	10
09	12	08	11	15	06	07	16	13	04	10	11	13	07	12
10	03	05	13	12	13	09	11	05	04	14	14	11	10	13
11	06	07	08	10	15	08	10	07	09	10	09	14	13	10
12	15	06	14	05	16	11	15	18	04	09	06	07	11	04
13	08	05	08	11	08	09	10	11	08	08	10	12	09	09
14	06	05	13	14	10	12	12	12	09	12	06	08	07	11
15	09	07	20	11	09	12	15	17	06	07	10	10	14	08
16	14	06	17	07	08	12	17	13	08	10	08	11	14	06
17	13	14	14	11	10	11	09	12	06	03	06	12	17	07
18	10	05	11	10	10	12	15	15	06	14	07	12	11	13
19	08	09	13	05	09	11	14	13	08	15	09	13	16	13
20	10	08	13	10	16	10	10	08	06	10	13	13	07	07
21	12	08	13	10	05	05	14	12	08	10	06	14	12	08
22	10	07	09	11	12	14	10	10	10	10	12	15	13	09
23	06	07	11	06	13	07	16	17	09	08	08	09	08	08
24	11	07	11	18	12	13	05	08	06	09	14	11	17	14
25	06	07	12	07	08	10	09	09	09	08	09	12	13	03
26	11	09	09	11	10	07	10	09	08	14	15	14	10	12
27	09	10	06	13	12	09	16	09	12	10	12	14	11	04

Bylae G (vervolg)

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	O	Q ₂	Q ₃	Q ₄
28	13	06	11	10	08	10	07	05	13	06	11	08	10	12
29	04	07	16	11	11	12	13	10	08	08	11	08	11	08
30	09	06	10	09	10	09	15	07	07	05	10	11	13	08
31	09	05	06	16	10	09	09	08	08	09	13	09	11	17
32	08	05	12	08	10	04	14	06	12	06	08	12	14	10
33	09	06	10	13	12	11	08	10	04	07	11	14	11	13
34	07	06	15	07	14	10	11	09	13	02	11	12	13	12
35	08	06	11	11	12	10	07	11	08	07	05	11	09	10
36	11	04	10	10	08	07	08	13	10	16	07	08	07	07
37	02	05	12	05	06	10	08	09	07	09	08	11	08	11
38	08	09	10	09	08	11	12	10	04	13	09	07	12	04
39	09	08	12	10	10	06	13	10	04	06	10	08	14	07
40	07	07	12	09	07	07	10	13	08	05	05	10	07	12
41	09	09	13	07	10	07	12	10	08	03	12	13	06	03
42	05	04	13	08	08	12	11	14	07	14	12	14	08	04
43	11	08	18	05	14	12	13	13	06	07	10	14	16	02
44	08	09	15	08	11	04	13	11	04	08	11	11	14	04
45	06	07	13	06	09	11	11	13	07	01	10	06	11	08
46	06	08	06	08	10	09	12	07	06	08	10	12	14	04
47	08	06	14	13	10	08	14	07	03	12	09	10	10	10
48	08	08	05	13	12	08	05	05	06	08	16	11	13	12
49	14	07	08	16	05	11	10	10	06	16	14	05	15	16
50	03	06	08	12	09	07	13	09	10	09	13	10	13	11
51	07	07	11	10	04	08	13	11	04	11	10	15	11	10
52	01	09	09	12	05	08	10	05	10	16	13	10	09	12
53	06	07	12	11	14	13	12	07	06	06	15	12	13	10
54	11	06	16	07	08	08	12	08	04	14	10	18	11	11
55	08	07	10	08	06	12	16	08	06	12	10	06	14	12

BYLAE H

STANEGEWAARDES SOOS BEHAAL OP DIE HOËRSKOOLPERSOONLIKHEIDSVRAELYS

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	O	Q ₂	Q ₃	Q ₄
01	07	06	06	06	07	06	04	08	04	04	04	01	03	03
02	04	05	06	07	08	05	09	02	04	04	03	06	06	07
03	04	01	04	03	05	05	05	04	02	06	03	07	03	04
04	03	02	04	08	07	06	03	05	05	06	07	07	05	01
05	06	06	06	03	08	06	04	04	06	04	05	05	04	02
06	06	05	03	09	04	08	02	05	03	03	04	02	07	07
07	03	01	06	03	06	08	04	03	03	01	02	06	04	02
08	05	05	09	01	06	06	09	08	02	06	01	07	03	01
09	07	06	06	08	04	04	08	07	02	06	05	07	02	07
10	01	02	07	06	08	05	05	02	02	08	07	06	04	07
11	03	05	04	05	09	04	04	04	06	06	04	07	06	05
12	08	04	07	02	09	06	07	09	02	05	02	03	05	02
13	04	02	04	05	05	05	04	06	05	05	05	06	03	05
14	03	02	07	07	06	07	05	06	06	07	02	04	02	06
15	05	05	09	05	05	07	07	09	04	04	05	05	07	04
16	08	04	09	03	05	07	09	07	05	06	04	06	07	05
17	07	01	07	05	06	06	04	06	04	01	02	06	09	04
18	05	02	06	05	06	07	07	08	04	08	03	06	05	07
19	04	07	07	02	05	06	07	07	05	09	04	07	08	01
20	05	06	07	05	09	06	04	04	04	06	07	07	02	04
21	07	06	07	05	03	02	07	06	05	06	02	07	06	04
22	05	05	04	05	07	08	04	05	06	06	06	08	06	05
23	03	05	06	03	08	04	08	09	06	05	04	04	03	04
24	06	05	06	09	07	07	01	04	04	05	07	06	09	08
25	03	05	06	03	05	06	04	05	06	05	04	06	06	01
26	06	07	04	05	06	04	04	05	05	08	08	07	04	07
27	05	09	03	07	07	05	08	05	07	06	06	07	05	02

Bylae H (vervolg)

NOMMER VAN PROEF- PERSOON	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	O	Q ₂	Q ₃	Q ₄
28	07	04	06	05	05	06	02	02	08	04	05	04	04	07
29	02	05	08	05	07	07	06	05	05	05	05	04	05	04
30	05	04	05	04	06	05	07	04	04	03	05	06	06	04
31	05	02	03	08	06	05	04	04	05	05	07	04	05	09
32	04	02	06	04	06	02	07	03	07	04	04	06	07	05
33	05	04	05	07	07	06	03	05	02	04	05	07	05	07
34	04	04	08	03	08	06	05	05	08	01	05	06	06	07
35	04	04	06	05	07	06	02	06	05	04	02	06	03	05
36	06	01	05	05	05	04	03	07	06	09	03	04	02	04
37	01	02	06	02	04	06	03	05	04	05	04	06	03	06
38	04	07	05	04	05	06	05	05	02	08	05	03	06	02
39	05	06	06	05	06	03	06	05	02	04	05	04	07	04
40	04	05	06	04	04	04	04	07	05	03	02	05	02	07
41	05	07	07	03	06	04	05	05	05	01	06	07	01	01
42	02	01	07	04	05	07	05	07	04	08	06	07	03	02
43	06	06	09	02	08	07	06	07	04	04	05	07	08	01
44	04	07	08	04	07	02	06	06	02	05	05	06	07	02
45	03	05	07	03	05	06	05	07	04	01	05	02	05	04
46	03	06	03	04	06	05	05	04	04	05	05	06	07	02
47	04	04	07	07	06	04	07	04	02	07	04	05	04	05
48	04	06	02	07	07	04	01	02	04	05	08	06	06	07
49	08	05	04	08	03	06	04	05	04	09	07	01	08	09
50	01	04	04	06	05	04	06	05	06	05	07	05	06	06
51	04	05	06	05	02	04	06	06	02	07	05	08	05	05
52	01	07	04	06	03	04	04	02	06	09	07	05	03	07
53	03	05	06	05	08	07	05	04	04	04	08	06	06	05
54	06	04	08	03	05	04	05	04	02	08	05	09	05	06
55	04	05	05	04	04	07	08	04	04	07	05	02	07	07

BYLAE I

ROUPUNTTELLINGS SOOS BEHAAL OP DIE INTERPERSOONLIKE VERHOUDINGSVRAELYS

NOM- MER VAN PROEF- PER- SOON	SELF- VER- TROUE	EIE- WAAR- DE	SELF- BE- HEER- SING	SENU- AGTIG- HEID	GE- SOND- HEID	GE- SINSIN- VLOEDE	PERS- VRY- HEID	SOSIA- LITEIT A	SOSIA- LITEIT T	SOSIA- LITEIT D	MO- RELE INSLAG	FOR- MELE VER- HOUD- INGE
01	39	41	42	32	45	46	40	48	27	46	35	32
02	43	41	34	34	47	43	24	41	26	44	38	42
03	29	35	38	33	35	36	34	33	33	36	34	32
04	35	23	20	26	21	30	32	08	45	27	33	18
05	37	49	42	49	52	24	40	49	41	56	33	44
06	36	32	34	29	39	40	34	40	37	46	34	40
07	40	31	38	30	41	44	32	45	42	35	33	42
08	42	43	44	60	56	58	41	43	11	43	22	41
09	28	32	32	35	28	43	32	33	30	43	33	30
10	42	29	30	36	41	46	33	26	22	25	29	18
11	29	27	29	26	35	16	34	42	32	28	31	31
12	40	39	32	46	41	47	42	33	31	36	41	34
13	22	27	25	34	31	30	36	29	26	38	41	38
14	40	37	30	30	41	35	33	34	25	50	31	32
15	46	49	41	46	48	40	40	43	51	47	46	42
16	43	42	44	44	46	32	45	31	37	42	44	38
17	44	44	36	37	47	48	37	43	39	46	43	42
18	35	43	31	33	36	42	24	37	35	48	36	42
19	29	39	34	40	46	32	37	28	23	34	40	20
20	34	32	31	30	47	42	34	33	41	38	31	32
21	46	38	44	35	49	49	35	42	35	42	34	46
22	46	46	44	42	54	57	36	47	44	54	38	50
23	45	35	37	31	31	39	35	29	44	49	15	37
24	30	32	23	24	37	43	35	33	43	43	37	33
25	40	42	46	40	50	47	35	38	35	30	40	36
26	27	39	28	31	37	38	29	36	29	36	28	26

Bylae I (vervolg)

NOM- MER VAN PROEF- PER- SOON	SELF- VER- TROUE	EIE- WAAR- DE	SELF- BE- HEER- SING	SENU- AGTIG- HEID	GE- SOND- HEID	GE- SINSIN- VLOEDE	PERS- VRY- HEID	SOSIA- LITEIT A	SOSIA- LITEIT T	SOSIA- LITEIT D	MO- RELE INSLAG	FOR- MELE VER- HOUDINGE
27	30	31	34	23	26	28	33	28	36	40	17	19
28	32	27	28	26	28	31	30	32	31	32	31	30
29	32	38	32	27	38	42	22	40	33	33	38	35
30	44	36	33	29	36	48	26	36	35	26	33	24
31	22	22	26	24	37	49	32	39	36	33	37	22
32	42	32	30	30	31	48	35	44	33	28	29	46
33	30	23	26	33	28	51	24	21	30	36	34	39
34	33	36	35	30	26	44	31	52	33	25	39	32
35	37	33	35	28	34	49	28	38	35	31	28	29
36	28	27	29	34	29	33	26	35	34	26	36	27
37	28	27	25	28	30	46	35	36	31	40	27	14
38	53	31	42	37	37	48	34	39	36	28	31	32
39	42	40	51	38	43	47	34	28	42	43	38	25
40	37	35	36	27	38	48	29	53	43	51	48	25
41	32	36	36	37	40	46	31	37	30	44	36	28
42	41	36	32	27	48	59	42	41	18	33	41	37
43	44	45	50	53	55	57	46	49	55	48	41	42
44	42	42	44	46	45	37	38	34	49	40	36	35
45	43	38	39	44	42	50	41	40	40	35	34	38
46	41	33	38	33	31	45	39	37	34	36	34	34
47	32	33	26	28	39	47	27	33	29	27	36	40
48	32	35	22	20	31	39	26	38	38	38	37	42
49	45	38	32	39	50	53	32	27	56	37	40	40
50	30	28	33	29	36	51	32	25	38	34	31	41
51	34	32	36	49	44	52	34	34	25	34	37	27
52	39	37	37	33	25	52	36	43	42	48	36	33
53	36	43	32	33	48	47	47	42	39	38	29	31
54	36	36	40	30	40	52	39	45	31	46	34	43
55	47	42	41	33	42	59	37	52	22	48	43	49

BYLAE J

STANEGEWAARDES SOOS BEREKEN VIR DIE INTERPERSOONLIKE VERHOUDINGSVRAELYS

NOM- MER VAN PROEF PER- SOON	SELF- VER- TROUE	EIE- WAAR- DE	SELF- BE- HEER- SING	SENU- AGTIG- HEID	GE- SOND- HEID	GE- SINSIN- VLOEDE	PERS- VRY- HEID	SOSIA- LITEIT A	SOSIA- LITEIT T	SOSIA- LITEIT D	MO- RELE INSLAG	FOR- MELE VER- HOUD- DINGE
01	06	06	07	04	06	06	06	07	03	06	04	04
02	07	06	05	05	07	05	02	06	03	05	05	06
03	03	04	06	04	04	03	04	03	04	04	04	04
04	04	01	01	03	01	02	04	01	07	02	04	01
05	05	09	07	08	08	01	06	07	06	09	04	06
06	05	04	05	03	05	04	04	05	05	06	04	06
07	06	03	06	04	05	05	04	06	06	04	04	06
08	06	07	07	09	09	09	06	06	01	05	01	06
09	02	04	04	05	02	05	04	03	04	05	04	03
10	06	03	04	05	05	06	04	02	03	02	02	01
11	03	02	03	03	04	01	04	05	04	02	03	03
12	05	05	04	08	05	05	06	03	04	04	06	04
13	01	02	02	04	02	01	04	04	03	04	06	05
14	05	05	03	03	05	03	03	03	03	07	03	04
15	07	08	06	08	07	04	05	05	08	06	07	06
16	06	06	07	07	06	02	06	05	05	05	07	05
17	07	07	05	05	06	05	04	02	05	06	06	06
18	04	07	04	04	03	04	01	05	04	06	04	06
19	02	05	04	06	06	02	04	04	02	03	05	01
20	04	03	04	03	06	04	03	01	06	04	03	04
21	07	05	07	04	07	06	04	05	04	05	04	05
22	07	07	07	06	08	08	04	07	06	09	05	09
23	07	04	05	03	02	04	03	02	06	07	01	05
24	03	03	01	01	03	04	03	03	06	03	05	04
25	05	06	08	06	07	05	03	04	04	03	06	05
26	02	06	03	04	04	04	03	04	04	04	02	02

Bylae J (vervolg)

NOM- MER VAN PROEF- PER- SOON	SELF- VER- TROUE	EIE- WAAR- DE	SELF- BE- HEER- SING	SENU- AGTIG- HEID	GE- SOND- HEID	GE- SINSIN- VLOEDE	PERS- VRY- HEID	SOSIA- LITEIT A	SOSIA- LITEIT T	SOSIA- LITEIT D	MO- RELE INSLAG	FOR- MELE VER- HOUD- INGE
27	03	03	05	02	01	02	04	02	05	05	01	01
28	04	02	03	03	02	02	03	03	04	03	03	03
29	04	05	04	03	04	05	01	05	04	03	05	04
30	07	05	05	03	04	06	02	04	05	02	04	02
31	01	01	02	02	04	06	04	04	05	03	05	01
32	06	04	04	04	02	06	05	06	04	02	02	07
33	03	01	02	04	02	07	02	01	04	04	04	05
34	04	05	05	04	01	05	04	08	04	02	05	04
35	05	04	05	03	03	06	03	03	05	03	02	03
36	02	02	03	04	01	02	01	03	04	02	04	03
37	02	02	02	02	02	05	04	04	04	05	02	01
38	09	03	07	05	04	05	03	04	05	02	03	04
39	06	06	09	05	05	05	03	01	06	05	05	02
40	04	04	05	02	04	05	05	08	06	07	08	02
41	03	04	05	05	04	05	03	04	04	06	04	03
42	06	04	04	02	07	09	06	05	02	03	06	05
43	07	07	09	09	09	08	07	07	09	06	06	06
44	06	06	07	08	06	03	05	03	07	05	04	05
45	06	05	06	07	05	06	06	05	05	04	04	05
46	06	03	05	04	02	05	05	04	04	04	04	05
47	03	03	02	02	04	05	01	03	03	02	05	06
48	03	04	01	01	02	04	01	05	05	04	05	07
49	07	05	04	06	07	07	03	09	09	04	06	06
50	02	02	04	03	03	06	03	05	05	04	03	06
51	04	03	05	08	05	07	03	03	02	04	05	03
52	05	05	05	04	01	07	04	06	06	07	05	04
53	04	07	04	04	06	05	07	05	05	04	03	04
54	04	04	06	03	04	07	05	06	03	06	04	07
55	07	06	06	04	05	09	04	08	02	07	07	08

BIBLIOGRAFIE

ALBERTZ, S. (1985). *Die psigologie van angs en angsneurose*. Klasaantekeninge: Departement Opvoedkunde. U.S., Stellenbosch.

ALLMAN, B. (1988). Anxiety: a quest of improved therapy. *Journal of stress* (Stress: the modern scourge): 13-15.

ANDRY, R.G. (1960). *Delinquency and parental pathology: a study in forensic and clinical pathology*. London: Methuen.

BACH, G.R. (1946). Father-fantasies and father-typing in father- separated children. *Child development*, 17:63-79.

BARKER, P. (1983). *Basic child psychiatry* (4th ed.) London: Granada.

BARUCH, D.W. (1943). Childcare centres and the mental health of children in this war. *Journal of consulting psychology*, 7:252-266.

BASOWITZ, H., PERSKY, H., KORCHIN, S.J. & GRINKER, R.R. (1955). *Anxiety and stress*. New York: McGraw-Hill.

BIBRING, M. (1942). Child guidance in the crisis. *American journal of orthopsychiatry*, 12:594-595.

BILLER, H.B. & DAVIDS, A. (1973). Parent-child relations, personality development and psychopathology. In A. Davids (Ed.) *Abnormal child psychology*: 48-76. California: Brooks-Cole.

BLANCHARD, R.W. & BILLER, H.B. (1971). Father availability and academic performance among third grade boys. *Developmental psychology*, 4:301-305.

BORDMAN, F. (1941). War conditions and the mental health of the child. *British medical journal*, 2:486-488.

BORDMAN, F. (1944). Child psychiatry in war-time Britain. *Journal of educational psychology*, 35:293- 301.

BOTHA, A. (1977). *Swapo: dialoog of konflik?*. Kaapstad: Vryheidstigting Suider Afrika.

BOTHA, K.F.H. (1989). *Rasioneel-emotiewe terapie by post- traumatiese stres*. M.A.-skripsie, P.U. vir C.H.O., Potchefstroom.

BOURNE, P.G. (Ed.) (1978). *The psychology and physiology of stress*. New York: Academic Press.

BOWLBY, J. (1961, Febr.). Separation anxiety: a critical review of the literature. *Journal of child psychology and psychiatry*, 1:251-269.

BOWLEY, A.H. (1942). Child guidance service in wartime. *Mental health*, 1:176-180.

BROSSE, T. (1950). *War-handicapped children: problems in education*. Paris.

BURGER, J.H. (1958). Guerrilla warfare . . . it's development, characteristics, and counter measures. *Commando*, 9(10):6-9.

BURT, C. (1940). The incidence of neurotic symptoms among evacuated school children. *British journal of educational psychology*, 10:8-15.

BURT, C. (1941). The billeting of evacuated children. *British journal of educational psychology*, 11:85-98.

BURT, C. (1943). War neuroses in British children. *The nervous child*, 2:324-337.

CASSEL, R.N. & BRAUCHLE, R. (1959). An assessment of the falability of scores on the Group Personality Projective Test. *Journal for genetic psychology*, 95:239-294.

CASSEL, R.N. & HARRIMAN, L.B. (1959). A comparative analysis of personality and ego strength test scores for in-prison, N-P, and typical subjects. *Journal for educational research*, 53:43-52.

CASSEL, R.N. & KAHN, T.C. (1958). Development and standardization of the Group Personality Projective Test. *Journal of projective techniques*, 22:267-271.

CASSEL, R.N. & KAHN, T.C. (1961). The Group Personality Projective Test (GPPT). *Psychological reports*, 8:23-41.

CATTELL, R.B. & CATTELL, M.D.L. (1982). *Handleiding vir die JR-SR Höerskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV)*. Pretoria.

CATTELL, R.B. & DREGER, R.M. (1977). *Handbook of modern personality theory*. London: Hemisphere.

CATTELL, R.B., SCHEIER, I.J. & MADGE, E.M. (1968). *Handleiding vir die IPAT-Angsskaal*. Pretoria: Staatsdrukkery.

CHUTE, C.L. (1943). Juvenile delinquency in wartime. *Probation*, 21:129-134, 148-153.

CICCARELLI, E.C. (1942, Jul.). Mental hygiene and children in wartime: measures for the prevention of emotional disorders. *Mental hygiene*, 26:383-393.

CROSS, J.E. (1964). *Conflict in the shadows*. London.

CRUMLEY, F.E. & BLUMENTHAL, R.S. (1973). Children's reactions to temporary loss of the father. *American journal of psychiatry*, 130:778-782.

DANNHAUSER, J.A. (1980). Politieke geweld: bevryding of terrorisme? *Tydskrif vir Christelike wetenskap*, 16(3-4):124-128.

DE KLERK, W. (1984, Jan. 15.). Vrae oor die oorlog. *Rapport*, 14.

DE KOCK, F. (1989). *Druiping by bruin leerlinge in Promosa: 'n psigometriese ondersoek*. M.A.-verhandeling, P.U vir C.H.O., Potchefstroom.

DEPARTEMENT VAN BEPLANNING (1981). *Sensusopname*. Windhoek.

- DREMAN, S.B. (1981, Fall.). The Yom Kippur war: the soldier on the front and his family. *The American journal of family therapy*, 9(3):56-64.
- DESPERT, J.L. (1942). *Preliminary report on children's reactions to the war, including a critical survey of the literature*. New York: Macy.
- DESPERT, J.L. (1944). Effects of war on children's mental health. *Journal of consulting psychology*, 8:206- 218.
- DIXON, W.J. (Ed.) (1981). *BMDP statistical software 1981*. Berkley: California University Press.
- DUNSDON, M.I. (1941). Psychologists contribution to air raid problems. *Mental health*, 2:37-41.
- ESCALONA, S.K. (1965). *Children and the threat of nuclear war: behavioural science and human survival*. Palo Alto: Science and behaviour books.
- EVJEN, V.H. (1942). Delinquency and crime in wartime. *Journal of criminal law and criminology*, 33:136-146.
- EX, J. (1962). *Isolatie en communicatie*. Utrecht: Spectrum.
- FASSLER, J. (1978). *Helping children cope*. New York: Free Press.
- FRANCIS, A. & GALE, L. (1973). Family structure and treatment in the military. *Family process*, 12:171-178.
- FREEDMAN, J.I., CARLSMITH, J.M., & SEARS, D.O. (1974). *Social psychology* (2nd ed.) London: Prentice-Hall.
- FREUD, A. & BURLINGHAM, D. (1943). *War and children*. New York: Medical War Books.
- FRIEDMAN, B. (1977, Mar.). The war against terrorism. *Jewish affairs*, 32(3):59-63.

GPPT

kyk

CASSEL, R.N. & KAHN, T.C. (1958 en 1961).

GARMEZY, N. & RUTTER, M. (Eds.). (1983). *Stress, coping and development in children*. New York: McGraw-Hill.

GELDENHUYS praat padlangs: oorlog gaan nie net om Suidwes. (1980, Mei.). *Die Suidwester*,: 1.

GERHARD, M. (1939). Enuresis: a study in etiology. *American journal of orthopsychiatry*, 9:48.

GIAP, V.N. 1962. *People's war, people's army*. New York: Preager.

GLASS, A.J. (1970). *The psychological aspects of emergency situations*. Illinois: Harry S. Abram.

GLEUCK, S. & GLEUCK, E. (1950). *Unravelling juvenile delinquency*. Massachucets: Harvard University Press.

GOUWS, A. (1979, Febr.). Terrorisme: 'n kort begrip. *Tydskrif vir die S.A. Polisie*, 15(4):10-11.

GOUWS, L.A., LOUW, D.A., MEYER, W.F. & PLUG, C. (1979). *Psigologie woordeboek*. Johannesburg: McGraw-Hill.

GREY, C. (1984, Nov.). On the border. *Fair Lady*,: 132.

GRINBERG, L. (1978, Dec.). Guilt and war. *Israel annals of psychiatry and related disciplines*, 16(4):261-274.

GROWING toll in war on SWA. (1980, May. 24.). *APA Monitor*: 1.

GRUNDY, T. & MILLER, B. (1979). The farmer at war. *Modern farming*, 7(1):1-91.

GUILFORD, J.P. (1965). *Fundamental statistics in psychology*. New York: McGraw-Hill.

HSPV

kyk

CATTELL, R.B. & CATTELL, M.D.L. (1982).

HAMMAR, M. & KAPLAN, A.M. (1976). *The practice of psychotherapy with children*. Illinois: Dorsey.

HAROLD, I., KAPLAN, M.D., BENJAMIN, J. & SYDOCK, M.D. (1983). *Modern synopsis of psychiatry III*. Baltimore: Williams & Williams.

HEILIGER, A. (1972). *Angst: Oorzaken en gevolgen van angstgevoelens by kinderen*. Callenbach.

HELMHOLZ, H.F. (1943). Emotional disturbances of children in wartime. *Minnesota Medicine*, 26:1044-1046.

HELSON, H. (1964). *Adaptation level theory: the experimental and systematic approach to behaviour*. New York: Harper & Row.

HICLIN, M. (1946). *War damaged children: some aspects of recovery*. England: Acton.

HJELLE, L.A. & ZIEGLER, D.J. (1981). *Personality theories: basic assumptions, research and applications*. (2nd ed.) New York: McGraw-Hill.

IPAT-ANGSSKAAL

kyk

CATTELL, R.B., SCHEIER, J.H. & MADGE, E.M. (1968).

IVV

kyk

JOUBERT, M. (1981).

IRWIN, C. (1977). The concept of death in children. *The Leech*, 47(3):65-67.

ISAACS, S. (1941). *The Cambridge evacuation survey: a wartime study in social welfare and education*. London: Menthuen.

JALONGO, M.R. (1985). When young children move. *Young children*, 40(6):51-57.

JOHN, E.M. (1941). A study of the effects of evacuation and air raids on children of pre-school age. *British journal of educational psychology*, 11:173-182.

JORDAAN, J.C. (1980, Apr.). Boere se verhale van afgryslieke terreur. *Landbouweekblad*: 16.

JOUBERT, M. (1981). *Handleiding vir die Interpersoonlike Verhoudingsvraelys (IVV)*. Pretoria.

KAPLAN, L. (1978). *Oneness and separateness: from infant to individual*. New York: Simon & Simon.

KELLY, G. (1955). *The psychology of personal constructs*. Vol 1 & 2. New York: Norton.

KISKER, G.W. (1964). *The disorganized personality*. New York: McGraw-Hill.

KOSTENBADER, L.M. (1944). Does war frighten children? *The nations schools*, 34(3):30-31.

LAGRONE, D.M. (1978, Sept.). The military family syndrome. *American journal of psychiatry*, 135(9):1040-1043.

LASS, H.R. (1979). Die insypeling van terroriste in die RSA. *Woord en daad*, 19:15-16.

LAZARUS, R.S. (1969). *Patterns of adjustment and human effectiveness*. New York: McGraw-Hill.

LERNER, E. & MURPHY, L.B. (1943). Further report of Committee for information on children in wartime. *Journal for social psychology*, 18:413-418.

LOUW, D.A. (1975). *Jeugmisdaad: 'n psigologiese ondersoek*. D.Phill.-proefskrif. P.U. vir C.H.O., Potchefstroom.

LOUW, D.A. (1989). *Suid-Afrikaanse handboek van abnormale gedrag*. Kaapstad: Southern.

LOUW, G.P. (1983). *Jeugwangedrag by kleurlinge: 'n psigologiese ondersoek*. D.Phill.-proefskrif. P.U. vir C.H.O., Potchefstroom.

LAW, N.R. (1973, Febr.). Children and war: a position paper. *Association for childhood education international*, 231-237.

MADGE, E.M. & DU TOIT, L.B.H. (1982). 'n Samevatting van die bestaande kennis in verband met die primêre persoonlikheidsfaktore wat deur die Persoonlikheidsvraelys vir Kinders (PVK), die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV) en die 16-Persoonlikheidsfaktor (16PF) gemeet word. (Byvoegsel tot die Handleiding vir die PVK, HSPV en 16PF). Pretoria.

MEAD, M. (1942, Febr. 15.). War need not mar our children. *New York Times Magazine*: 33-34.

MERCIER, M.H. & DESPERT, J.L. (1943). Psychological effects of the war on French children. *Psychosomatic medicine*, 5:266- 272.

MICHAELS, J.J. (1947). Note on evacuation and the isolated child. *American journal of orthopsychiatry*, 17:176-178.

MIKESELL, W.H. & HANSON, G. (1953). *Psychology of adjustment*. New York: Van Nostrand.

MILGRAM, N. (1978, Dec.). Psychological stress and adjustment in time of war and peace: the Israeli experience as presented in two conferences. *Israel annals of psychiatry and related discipline*, 16(4):327-338.

MILLER, W.B. (1958). Lower-class culture as a generating milieu of gang delinquency. *Journal of social issues*, 14:5-19.

MISCHEL, W. (1961). Preference for delayed reward and social responsibility. *Journal of abnormal and social psychology*, 62:1-7.

MOUTON, M. (1985, Jan.). Hot on the terrorists trail. *Scope*: 29.

MUSSEN, P.H., CONGER, J.J. & KAGAN, J. (1974). *Child development and personality*, (4th ed.). New York: Harper & Row.

NSAG

kyk

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING (1965).

NEUSTATTER, W.L. (1942). Some psychiatric aspects of total war. *Diseases of the nervous system*, 3:79- 87.

PHILIPS, J. (1942). Children and war. *Transvaal educational news*, 38:2-4.

PIKUNAS, J. (1961). *Human development, an emergent science* (3rd ed.) New York: McGraw-Hill.

PORTISCH, H. (1967). *Eye-witness in Vietnam*. London.

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING. (1965). *Handleiding vir die Nuwe Suid-Afrikaanse Groeptoets* (NSAG). Pretoria: Staatsdrukkery.

RACHMAN, S. (1978). *Fear and courage*. San Francisco: Freeman.

RAVEN, B.H. & JEFFREY, Z.R. (1983). *Social psychology*. (2nd ed.) New York: Wiley.

RAWN, M.L. (1958). The overt-covert anxiety index and hostility. *Journal of clinical psychology*, 14:279-280.

ROSENBLATT, R. (1983). *Children and war*. New English Library.

ROSENFELD, J.M., ROSENSTEIN, E. & RAAB, M. (1973). Sailor families: the nature and effects of one kind of father absence. *Child welfare*, 52:33-43.

- ROSENZWEIG, M., GAMPEL, J. & DASBERG, H. (1981). Separation and stress in the military family in Israel. *Israel journal of psychiatry and related science*, 18(2):87-98.
- ROSS, H. (1942). Child guidance in the crisis. *American journal of orthopsychiatry*, 12:596.
- ROTTEN, E. (1949). *Children, war's victims*. France: Publication of UNESCO.
- RUTTER, M. (1975). *Helping troubled children*. New York: Plenum.
- SACK, J. (1979, Jun.). Israel leer ons hoe om spanning te beveg. *Buurman*, 9(4):13-14.
- SARASON, S.B., DAVIDSON, K.S., LIGHTHALL, F.F., WAITE, R.R. & RUEBUSH, B.K. (1960). *Anxiety in elementary school children*. New York: Wiley.
- SCHACHTER, S. (1959). *The psychology of affiliation*. California: Stanford University Press.
- SHUVAL, J.T. (1963). *Immigrants on the threshold*. New York: Lieber-Atherton.
- SIEGEL, S. (1956). *Nonparametric statistics for the behavioural science*. New York: McGraw-Hill.
- SINGH, B. & MEI, K. (1971). *Theory and practice of modern guerrilla warfare*. London: Asia.
- SLUTZKIN, M. (1988). Recognising and managing stress. *Journal of stress* (Stress: the modern scourge): 16-18.
- SOLOMON, B. (1942). Emotional stress under air raids. *American journal of psychiatry*, 7:142-149.
- STOLZ, L.M. (1951). The effect of mobilization and war on children. *Social casework*, 32:143-149.
- STRACHEY, S.L. (1940). *Borrowed children*. New York.

STRAKER, A. & THOULESS, R.H. (1940, Jun.). Preliminary results of the Cambridge survey of evacuated children. *British journal of educational psychology*, 10:97- 113.

STRUMPFER, D.J.W. (1975). *Mense in rampe: individuele en sosiale reaksies*. Universiteit van Port-Elizabeth: navorsingspublikasies.

SWAPO men abduct 55 students. (1980, Apr. 16.). *Star*: 3

TERREUR, pas op vir te veel optimisme. (1980, Apr.). *APA Monitor*: 4.

THE war and juvenile delinquency. Conference of experts convened at Geneva. April 29 - May 2, 1947. *International child welfare review*, 1(2-3):55-142.

THOM, D.A. (1944). Sociological changes predisposing toward juvenile delinquency. *American journal of psychiatry*, 100:452-455.

TOOLEY, K. (1972). The role of geographic mobility in some adjustment problems of children and families. *Journal of child psychiatry*, 9(2):366-378.

TOWLE, C. (1943). The effect of the war upon children. *Social service review*, 17:144-158.

TRUNNELL, T.L. (1968). The absent father's children's emotional disturbances. *Archives of general psychiatry*, 19:180-188.

TUCKER, N. (1977). *What is a child*. Glasgow: Collins.

TUCKMAN, J. & REGAN, R.A. (1966). Intactness of the home and behavioural problems in children. *Journal of child psychology and psychiatry*, 7:225-233.

TYPES of delinquency: Analysis and treatment. (1948, Jan. 31.). *Times educational supplement*, 38 (Supl, 709): 67.

VAN DER BERG, A.M. (1980). *Enurese by die kinderhuiskind: 'n psigologiese ondersoek*. M.A.-verhandeling, P.U. vir C.H.O., Potchefstroom.

VAN DER WALT, H.S. (1977). 'n Vergelykende studie van gedragafwykende en normaalaangepaste seuns ten opsigte van IK en persoonlikheidsverskille. M.A.-verhandeling, P.U. vir C.H.O., Potchefstroom.

VAN Nkomati na Lusaka na Windhoek? (1984, Mei. 20.). *Rapport*: 2.

VENTER, A.. (1977, Aug. 3.). What terrorism means to the Rhodesian farmer. *Farmer's weekly*: 12.

VENTER, A.J. (1979, Nov. 14.). Survival tips from Zimbabwe- Rhodesia. *Farmer's weekly*: 37.

VENTER, H. (1981). *Terrorisme*. Pretoria: HAUM.

WYLIE, H.L. & DELGADO, R.A. (1959). A pattern of mother and son relationship involving the absence of the father. *American journal of orthopsychiatry*, 29:644-649.

YOUNG, F.M. (1947). Psychological effects of war on young children. *American journal of orthopsychiatry*, 17:500-510.

ZIV, A. & ISRAELI, R. (1973). Effects of bombardment on the manifest anxiety level of children living in kibbutzim. *Journal of consulting and clinical psychology*, 40(2):287-291.

ZIV, A., KRUGLANSKI, A. & SHULMAN, S. (1974). Children's psychological reactions to wartime stress. *Journal of personality and social psychology*, 30(1):24-30.

ZUCKERMAN-BARELI, C. (1979, Mar.). Effects of border tension on residents of an Israeli town. *Journal of human stress*, 5(1):29-40.

ZUCKERMAN-BARELI, C. (1982). Effects of border tension on the adjustment of kibbutzim and moshavim on the northern border of Israel: a path analysis. *Series of clinical and community psychology: stress and anxiety*, 8:81-91.

SUMMARY

THE CHILD IN A HIGH RISK MILITARY AREA: A COMPARABLE PSYCHOLOGICAL EXAMINATION

The purpose of this examination was to determine whether the prevailing war situation in the north of South West Africa would have an influence on the intellectual and personal development of the children residing in that area. The following hypothesis was thus made, namely that the children residing in the high risk area would differ from those residing in the low risk area in their intellectual level as well as anxiety, tension, relations, psychic health, adaptability, emotional stability and care-freeness.

Firstly the terms *high risk area* and *low risk area*, *guerrilla warfare*, *terrorism* and *South West African population groups* were defined. Thereafter the qualities characteristic of a high risk area were discussed and an overview of the military situation in the north of South West Africa were given. Note was taken of the negative psychological influence of terrorism and the question of father-absenteeism on boys. Finally attention was also given to crime, anxiety and emigration.

The two test groups, 25 boys from Standards 5, 6 and 7 from the high risk area and 30 boys from the same Standards from the low risk area were compared to each other regarding five tests, namely the New South African Group Test (NSAG), the Group Personality Projective Test (GPT), the High School Personality Questionnaire (HSPQ), the IPAT-Anxiety Scale and the Interpersonal Relations Questionnaire (IRQ).

Statistics revealed that the children residing in the high risk area's results were significantly lower than those of the children residing in the low risk area regarding all three of the intelligence test scores of the NSAG. Other significant differences were also found, but none of these complied with the set criteria. Consequently there is no distinctive personality image found among the children residing in the high risk area.